

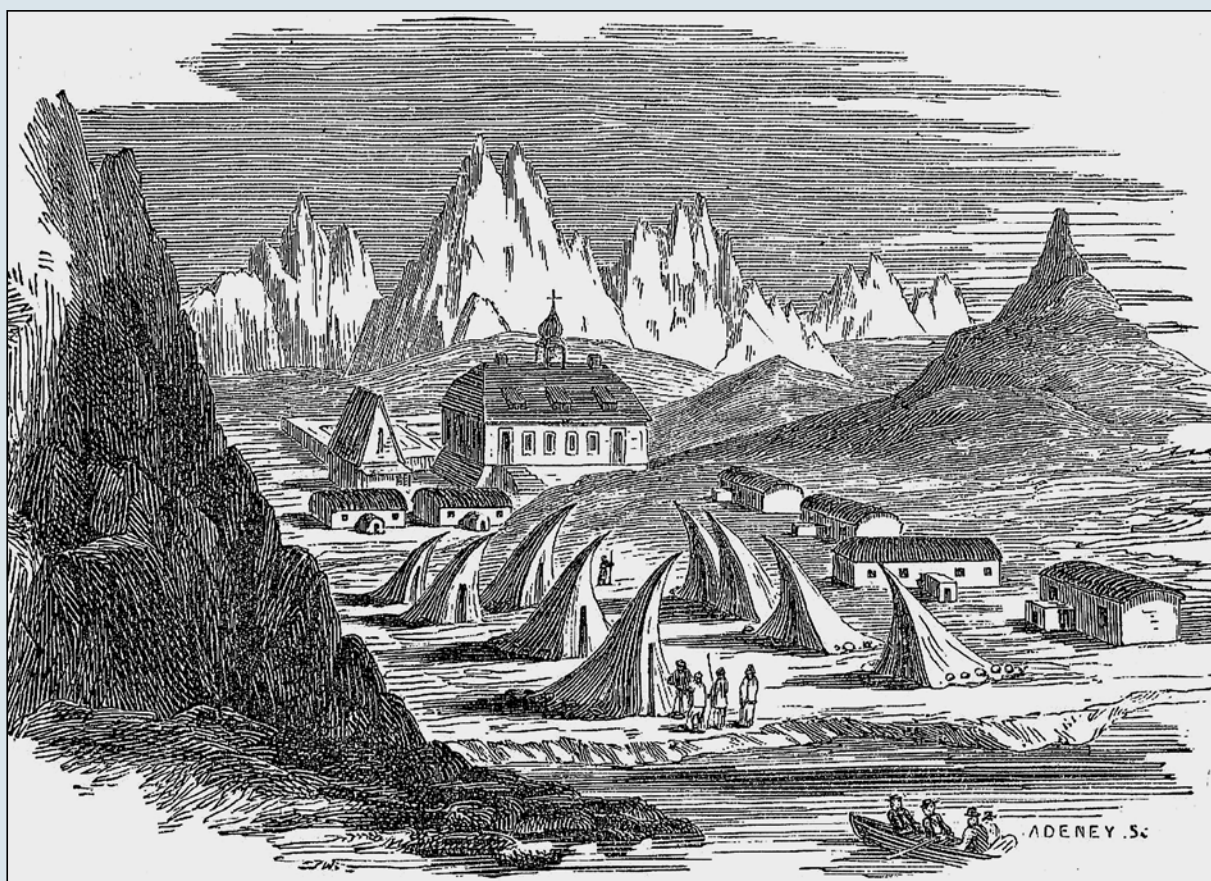
2/2012

15. ročník

cena 30 Kč

POODŘÍ

ČASOPIS OBYVATEL HORNÍ ODRY

Z obsahu:

Johann Schindler – sochař z Tošovic

Architekt Josef Kittrich

Moravské a slezské ovocné stezky

Havranův potok u Spálova

POODŘÍ – časopis obyvatel horní Odry

www.casopispoodri.cz

Vydává Společnost přátel Poodří (IČ: 64627870) ve spolupráci se ZO ČSOP Odry, ZO ČSOP Jeseník nad Odrou, Správou chráněné krajinné oblasti Poodří a Svazkem obcí Region Poodří.

Redakční rada: Ing. Radim Jarošek, Ing. Petr Lelek, Lumír Kuchařík, Ing. Alena Malíková, MVDr. Kateřina Křenková, Mgr. Ivan Bartoš, Jiří Zelený

Adresa redakce: Oblá 11, 709 00 Ostrava – Mariánské Hory

E-mail: radim.jarosek@volny.cz

Počítačová sazba a grafické zpracování: Aleš Luzar

Tisk: Šmíra Print, Ostrava

Vydávání povoleno Ministerstvem kultury ČR, registrační číslo: MK ČR E 12812

ISSN 1803-2338

Vychází 4 čísla ročně.

Cena jednoho čísla: 30 Kč, předplatné: 120 Kč

Objednávky předplatného na adrese redakce.

XV. ročník, č. 2/2012

Titulní strana obálky: Misie Moravských bratří v Grónsku – osada Lichtenfels (ilustrace převzata z knihy A. Schultze: Missionsfelder Bethlehem 1890).

Tato strana: Havranův potok nad ústím do Odry po přívalových srážkách v r. 1993, v pozadí bývalá hájenka. Foto Petr Lelek, 16. května 1993. K článku Havranův potok u Spálova.

Ceník reklamy v POODŘÍ

Umístění na 3. nebo 4. straně obálky (černobílá) formát: A4 – 10 000 Kč, A5 – 5000 Kč, A6 – 2500 Kč
Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí požadavku na reklamu, úpravu ceny (např. při opakované reklamě ve více číslech apod.) resp. řešení formou protislužby (např. propagací POODŘÍ v jiném periodiku).

REDAKCE DĚKUJE ZA FINANČNÍ PŘÍSPĚVEK NA TISK TOHOTO ČÍSLA:

- Obcím Albrechtický, Bartošovice, Bernartice nad Odrou, Hladké Životice, Jakubčovice nad Odrou, Jeseník nad Odrou, Jistebník, Kunín, Polanka nad Odrou, Proskovice, Pustějov, Stará Ves nad Ondřejnicí, městysu Suchdol nad Odrou, městu Odry.
- Všem čtenářům, kteří přispěli jakoukoliv částkou nad předplatné.

Obsah

Nepřívaz (Epperswagen), samota Uhustein (Výří kámen) a skupina tří domů na železniční zastávce Smilov. Historie kaple Nejsvětějšího Srdce Ježíšova (Božského Srdce Páně) a drobných církevních objektů	4	Havranův potok u Spálova Petr Lelek	53
Jana Krejčová		Likvidace křídlatky v povodí Odry z peněz EU Vojtěch Bajer	56
Johann Schindler – akademický sochař z Tošovic	12	Sýčku obecnému svítla naděje Petr Orel	60
Pavel Kašpar st.		Bývalá škola v Hynčicích Radim Jarošek	61
Architekt Josef Kitztrich	19	Odropění Věra Koutecká	62
Vladimír Šlapeta		Devátý ročník Festivalu Poodří Františka Lýska Eliška Krejčíčková	66
Matthäus Stach (1711–1787) exulant a první misionář obnovené Jednoty bratrské v Grónsku	32	Miscellanea zámku v Kuníně v roce 2012 Jaroslav Zezulčík	68
Daniel Říčan		Region Poodří informuje o své činnosti v I. pololetí 2012 Kateřina Křenková	76
Páter Josef Turek, tak trochu jinak	35		
Bronislav Novosad			
Moravské a slezské ovocné stezky	36		
Ivan Bartoš, Jitka Tomopulosová			

Vážené čtenářky a čtenáři,

původně jsme měli pro toto číslo na úvod připravena jiná slova. Bohužel došlo k tomu, že jeden z hlavních sponzorů s námi ukončil z ekonomických důvodů spolupráci a dostáváme se tak do nemilých problémů, jak zajistit financování POODŘÍ do budoucna.

Doufáme, že se nám podaří najít řešení a časopis bude vycházet i nadále. Prozatím mějte strpení, neboť další čísla tohoto ročníku vyjdou pravděpodobně výrazně později než obvykle.

- redakce

Nepřivaz (Epperswagen), samota Uhustein (Výří kámen) a skupina tří domů na železniční zastávce Smilov. Historie kaple Nejsvětějšího Srdce Ježíšova (Božského Srdce Páně) a drobných církevních objektů

Jana Krejčová

Ves, která již od roku 1340 náležela k hradu Hlubokému, byla krátce poté v držení šlechty a od roku 1447 součástí bystřického panství, které přešlo v roce 1589 do majetku olomoucké kapituly (do 1848). Potom s výjimkou kritických let 1938–1945 patřila do olomouckého okresu (byla začleněna do politického okresu, landrátu Moravský Beroun a soudního okresu Město Libavá). První písemná zmínka o Nepřivazi¹⁾ pochází z roku 1364 (Neprzywaz), jako Nepřivaz byla poprvé uvedena v roce 1480 a jako Nepřivazy v roce 1720. Německé názvy Mepperswogen a Epperswagen jsou doloženy k letům 1602 a 1718. Do třicetileté války byla ves česká, po ní již německá. Budova školy byla postavena až v roce 1874.²⁾

Hrad Hluboký, resp. zřícenina hradu Hluboký, patří do nepřivazského katastrálního území a je přístupný z Hrubé Vody. Pobořen byl v roce 1426 a od roku 1447 byl již pustý. Zřícenina je nemovitou kulturní památkou vedenou pod č. 1809.

Zříceniny hradu Hlubokého. Foto J. Krejčová, 2007.

Dalšími památkami příslušejícími do správy vojenského újezdu Libavá jsou kostel ve Staré Vodě a větrný mlýn ve Městě Libavé. Správce vojenského újezdu pplk. Bedřich Paťorek,³⁾ který nepřetržitě usiloval o demolici kostela ve Staré Vodě, zmiňoval tyto dva objekty v dopisu z 11. června 1969, adresovanému ministerstvu národní obrany: „Na území vojenského újezdu Libavá jsou v seznamu nemovitých kulturních památek kostel ve Staré Vodě, poř. č. 168 a zřícenina hradu Hluboký u Nepřivaz.

Doporučuji, aby zřícenina hradu byla ponechána jako kulturní památka, která si nevyžaduje náklady na údržbu. Doporučuji však, aby poutní kostel ve Staré Vodě byl vyjmut ze seznamu kulturních památek“. Pátého června, pár dnů před odesláním zmiňovaného dopisu, nechal odstřelit zbytky kláštera ve Staré Vodě.⁴⁾

Obyvatelé této zemědělské horské obce žili velmi skromně, bonita půdy byla na nejnižší úrovni.⁵⁾ Některé rodiny držely své usedlosti více než sto let, např. Josef Pratschke, č. p. 4 od roku 1769, ostatní zde jmenovaní od roku 1790: Em. Schwarz (č. p. 10), Josef Kluger (č. p. 17), Rudolf Motzke (č. p. 18), Amand Mader (č. p. 19), Rudolf Schenk (č. p. 24) a Rudolf Mader (č. p. 25), všichni až do roku 1946.

V obci pracovaly dva lomy na břidlici, první na Maderbergu (tj. Nepřivazském kopci nebo též Jílovém, 616 m n. m.) a lom na Výřím kameni, který patřil olomoucké kapitule. Těžený materiál byl vhodný pro stavbu zdí a zídek. Tato druhá lokalita se dle rozhodnutí ministerstva vnitřní záležitostí ze dne 3. března 1949 měla jmenovat Výrovka, nový název jí určil Vojenský zeměpisný ústav a Okresní národní výbor v Olomouci s úpravou souhlasil. V lidské paměti ovšem již zůstane Výřím kamenem. Ještě v roce 1954 se jednalo o vyjmutí tohoto lomu z vojenského újezdu a jeho zprovoznění, což však bylo zamítnuto.⁶⁾

Jako poslední na nepřivazském katastru břidlici těžila olomoucká firma Josef Pucek a Jan Řihák, břidlicové lomy, která dobývala kámen ještě

Bývalý lom na Výřím kameni. Foto J. Krejčová, 2007.

v dalších čtyřech lomech v okolí stanice Hrubá Voda. V roce 1946 je firma označována jako Jan Řihák, břidlicové závody, Olomouc, Nová ulice č. 210. Řihák sdělil ministerstvu ochrany práce a sociální péče, že z důvodu zvýšení potřeby krytin z břidlice doporučuje (podtrženo):

„a) ponechání dnešního stavu německých zaměstnanců až do zapracování českých,

b) odsun německých zaměstnanců až posledním transportem“.

K přípisu byl přiložen seznam dělníků (štípač, horník, zedník, pomocný dělník), bydlících v obci Smilov, celkem 31 osob.⁷⁾

V jihovýchodní části obce nazvané Am Feuerhübel, stála skupina 18 čísel, mezi nimi i hájovna (č. 62) a myslivna (č. 53).⁸⁾ V kapitulním lese zase byla kamenná bouda, která poskytovala přístřešek v čase nepohody lesním dělníkům. K Nepřivazi patřila železniční zastávka označená jako Smilov, obec si ji nechala postavit v roce 1924.⁹⁾ Autobusové spojení s Olomoucí bylo zajištěno od roku 1932.¹⁰⁾

Vítr poháněl lopaty jen jednoho mlýna, byl to kamenný mlýn holandského typu, krytý šindelovou střechou, postavený při cestě do Smilova. V provozu byl od roku 1875, v roce 1899 již patřil rodině Grögrových a měl č. p. 61.¹¹⁾ Na jeho lopatách se

rádi houpali místní chlapi. Mlýn údajně stál ještě kolem roku 1960.¹²⁾

Na potoku Lichničce (Lichnitzbach, Lichnický potok) žádný mlýn nebyl. Zato v roce 1951 usiloval o vybudování přehrady na Lichnickém potoce Krajský národní výbor v Olomouci. Ta měla zajišťovat provozní a užitkovou vodu pro národní podniky v níže položeném údolí řeky Bystřice, tj. pro Moravii v Hlubočkách a Mariánském Údolí, mlýny a cukrovary ve Velké Bystřici, mlýnům na náhonu Bystrovany – Olomouc-Holice, lihovaru v Hodolanech aj. podnikům. Dle průvodní zprávy „myšlenka vybudování údolní přehrady vznikla v souvislosti s projektem průplavní odbočky Přerov – Olomouc. Účelem této přehrady, uvedené v soupisu moravských přehrad z roku 1940, byla jednak výroba elektrické energie, jednak nahrazování ztrát vody vsakováním a výparem v průplavní odbočce. Ačkoliv stavba dunajsko-oderského průplavu a jeho odbočky do Olomouce není prozatím aktuální, jest třeba, aby úřady, hlavně KNV a veřejné korporace v kraji olomouckém vyvíjely všemožnou iniciativu k uskutečnění stavby uvedené přehrady v dohledné době pro její ohromný význam pro Olomouc a okolí“. Uvedme autora ideového návrhu této přehrady, byl jím Ing. Jan Bažant, profesor Vysoké školy

Foto akvarelu Karla Tomana z roku 1935. Majetek autorky. Foto P. Krejčí.

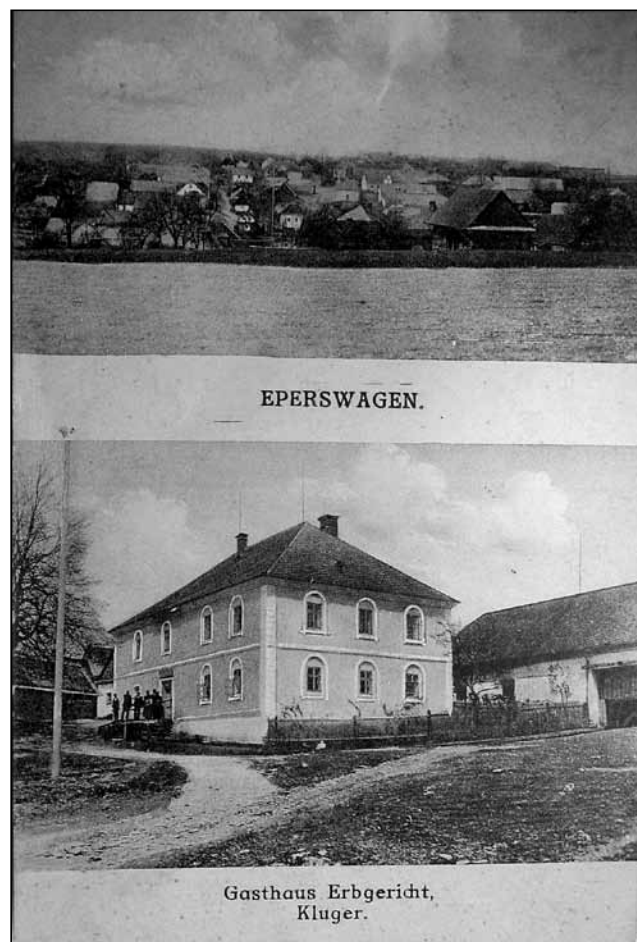

technické v Brně. V průvodní zprávě jsou technické parametry podrobně popsány, zpráva je doplněna mapou se zakreslením situace navrhované nádrže. „Přehradní zeď má být zřízena nad zaústěním Lichnického potoka do řeky Bystřičky¹³⁾ a její výška by byla asi 48 m nade dnem údolí. Poněvadž povodí Lichnického potoka je velmi malé, byla by přehrada plněna vodou z řeky Bystřičky. Pro ten účel by se zřídil na Bystřičce pode mlýnem v Bělé jez, od něhož by se vedla voda potrubím nebo otevřeným příkopem v délce asi 4800 m do prostoru přehradního. Využití vodní síly bylo by umožněno zřízením tlakové štolky směrem k řece Bystřičce nad zastávkou v Hrubé Vodě, kde by byla postavena hydroelektrárna. Pod ní by byla zřízena vyrovnávací nádrž, zachycující špičkovou spotřebu vody v elektrárně a vyrovnávající průtok vody v řece pro níže ležící vodní závody. Největší užitelný spád by činil asi 110 m. Vodní obsah nádrže by byl asi 8 milionů m³. Roční výroba elektrické energie by obnášela v průměrných letech asi 3,5 milionů kWh, v mokřích letech přes 5 milionů kWh. Stavbou této přehradby by nebyly dotčeny ani stávající silnice, ani železnice a z vodních děl pouze jediné, a to mlýn a pila ve Smilově, které by bylo odškodněno dodáním náhradní elektrické energie.“

Krajský národní výbor uvažoval i o alternativním řešení, tj. o vybudování přehradby přímo na řece Bystřici, „kteréžto řešení by mělo tu výhodu, že by přehrada umožnila zachycení jarních příválových vod. Značnou nevýhodou by však bylo přeložení dráhy do nákladných tunelů, jakož i přeložení silničních komunikací“. Později KNV požádal ministerstvo národní obrany, aby vypustilo území potřebné k vybudování přehradby ze zájmu vojenské správy. O této skutečnosti újezdni úřad informovala Vojenská stavební správa v Olomouci 7. září 1951 a zároveň ho žádala o sdělení kladných i záporných dopadů způsobených případným vybudováním přehradby.¹⁴⁾ Nakonec našťastí ze všeho sešlo.

Jiné mlýny v okolí byly častým cílem mladých lidí z Nepřivazi, především v květnu chodívali údolím řeky Bystřice až k Magdalenskému a Bělskému mlýnu. Výlet končil ve 20 hodin, kdy mládež nastoupila do vlaku, načež ze stanice (Hlubočky) vystoupali mladí nahoru do vsi. Další zábavy se konaly pod májkou, uvádí se, že bývala vysoká až 50 metrů, což je nemyslitelné.

Vraťme se však do poválečných let. V roce 1945 byla Nepřivaz osídlena již asi třiceti českými rodinami, které se tam nastěhovaly z Valašska. Tehdy tam již fungovala česká jednotřídní škola a obchod se smíšeným zbožím. Již 28. ledna 1946 oznamovala správní komise Okresní osvětové radě v Olomouci, že v Nepřivazi dosud není česká knihovna! Ta německá, která se našla, údajně obsahovala 120 svazků. Později, kdy již byl jasný další osud obce (k 4. listopadu 1946), mělo MNV zařídit, aby si celý majetek veřejné obecní knihovny převzala obec

Reprodukce pohlednice ze 20.(?) let 20. století. Nahoře pohled na obec, dole Klugerův hostinec. Z archivu J. Machaly.

sebou „do nového domova“. Tj. knihovna měla být přemístěna do té obce, kam se bude stěhovat největší část novoosídlenců.¹⁵⁾

Již 1. července 1946 se konala ustavující schůze místního národního výboru, který nahradil místní správní komisi, jejímž předsedou byl Antonín Pazdera. Za KSČ byli tehdy přítomni Vladimír Matoušek, František Kalínek, František Rolný, Cyril Tkadlečik, Josef Frélich, Karel Varta a Zdeněk Lichner. Za lidovou stranu Josef Plachý, František Bubeník a Ludvík Frydrych a za národní stranu Vladimír Boček a Ladislav Sekanina. Byly ustaveny komise v počtu pěti: rolnická, finanční, zásobovací, bezpečnostní a osvětová a předsedou MNV byl zvolen Vladimír Matoušek.¹⁶⁾ Kulturním referentem se stal Jaroslav Lupík z č. 72.¹⁷⁾

Německé obyvatelstvo odcházelo do vnitrozemí, vytlačováno přistěhovalci, ještě před odsunem. Nakonec bylo původní obyvatelstvo odsunuto ve dvou etapách, do prvního transportu 25. července 1946 bylo zařazeno 90 starousedlíků, do druhého zbytek, tj. asi 50 osob. Ke každému transportu se sepisovaly seznamy. Všichni Nepřivazští byli odesláni do sběrného střediska Slavonín, devět mužů bylo v internačních táborech a jeden u okresního soudu v Olomouci.¹⁸⁾ Lhůta pro ty, kteří zůstávali, byla

pro vystěhování stanovena do konce března 1947, občané německé národnosti, kteří se z nějakého důvodu zdrželi, byli pak přesunuti do sběrného střediska v Olomouci-Nových Hodolanech. Z Nepřivazi to byla jen Frieda Zwescher.

Naše orgány sepisovaly rovněž slepce a duševně méněcenné občany německé národnosti. Proto víme, že v Nepřivazi žili dva slepí bratři, Rudolf a Richard Richterovi. Jeden byl košíkář, druhý kartáčník a oba muzikanti a absolventi slepeckého ústavu v Brně, kteří mluvili plyně česky.¹⁹⁾

Málokdy se nacházejí zprávy o vybavení domácností na Libavsku. Vzácnou výjimkou proto jsou hlášení o majetku předcházející konfiskaci nepřivazských Němců.²⁰⁾ I v běžných domácnostech Nepřivazských patřily k základnímu vybavení kredenc, postele, skříňe, stoly a židle, prádelníky, méně často lavice či pohovka. Častými pomocníky v hospodářství byly cirkulárka a také šrotovka. Jen někde patřily k vybavení i psací stůl, jízdní kolo (vždy vykazované jako „zabaveno sovětskou armádou“), šicí stoj, odstředivka nebo také lyže či sáně a hodiny (pendlovky). Pak k takovému hospodářství patřil i fukar či vůz taháný krávy.

Výjimečně hospodáři vlastnili i dalekohled, brokovnice, kulovnice, flobertky nebo také radiopřijímače. V obci byly celkem dva fotoaparáty („zabaveno sovětskou armádou“). U sedláků se nacházely vozy (tažené koňmi), postroje, secí stroje, pluhy, válce, brány (kovové i dřevěné), řezačky, plečky, mlátičky (ty měly jen Antonie Schimmer č. p. 29 a Antonie Kratschmār, číslo neudáno), ojediněle také stolařské, zámečnické či tesařské náradí. Bryčku a troje sáně vlastnila Antonie Kratschmār, kočár a sáně Rudolf Hähnel z č. p. 33 a dva kočáry a pět saní s luxusní korbou na sáně měl Emil Pračke z č. p. 4. Ženská jména se vyskytují v seznamu proto, že se jejich manželé ze druhé světové války nevrátili. V příznáních se objevily i motocykl a elektrická líheň, ale i kapesní či stříbrné hodinky, u Anny Morbitzer z č. p. 1 rovněž stříbrné hodinky, dva zlaté prsteny, jeden pár náušnic a stříbrné mince.

Z domácího zvířectva jsou uvedeni jen výjimečně kráva, tele, koza či prase, někdy slepice s kohoutem. Koně byli v době sepisování protokolů již odvedeni sovětskými vojáky.

Mezi obyvateli byli i muzikanti, tudíž se vyskytují housle, křídlovka, harmonika a u Emanuela Schwarze, č. p. 10 také basa, heligon a buben, u Josefy Schramm z č. p. 43 pozoun, křídlovka a housle, u Anny Polzer z č. p. 34 dokonce kytara a u Josefy Schubert z č. p. 28 klavír. Vkladní knížky měli takřka všichni dospělí obyvatelé jako zálohu na stáří.

S uměleckými předměty to bylo slabé, příznány jsou obrazy v počtu dvanácti u Marie Schramm z č. p. 23, dva obrazy vlastnily dělnice Marie a Aloisie Groerovy z č. p. 68, tři obrazy se nacházely v domácnosti dělnice Marie Wolf z č. p. 75,

Marie Raab uvedla obraz sv. Rodiny. Ve většině mohlo jít o barevné litografie, ač i originály různé kvality nejsou vyloučeny.

Majetek, označený jako nepřátelský, přiznávali i novoosídlenci. Ovšem počet předmětů mrtvého i živého inventáře se na první pohled od výše uvedeného lišil, tj. byl výrazně nižší.

Zřídka se vyskytovaly případy, kdy si občan německé národnosti požádal o přiznání československé státní příslušnosti. Takto to udělal Josef Kluger.²¹⁾ Narodil se 10. března 1890 v Pohořanech, žil v č. p. 17 (vlevo od kaple). O československou státní příslušnost si požádal 27. srpna 1945. Po dobu okupace nebyl nikde angažován a podporoval české obyvatelstvo v Olomouci „podle nejlepších sil potravinami a jídlem“. Podpis na jeho žádost připojili tito svědci: František Venus, úředník ve Velké Bystřici č. 224, František Hrbáček, Velká Bystřice č. 60, Josef Kolber, stavitel ve Velké Bystřici č. 56, tři rolníci z Čechovic a olomoucký fotograf Rupert Žižka. Všichni museli být vyslyšeni, ovšem zachoval se jen protokol z výslechu R. Žižky, narozeného 20. září 1909 ve Vídni, bytem Sokolská č. 1, Olomouc. Vcelku pozitivní charakteristiku J. Klugera zakončil takto: „Zda-li Kluger spáchal za okupace některý čin proti státu a lidu ČR, nevím“. Jak to s J. Klugerem dopadlo, o tom už materiály nehovoří.

Novoosídlenci se v Nepřivazi zabydleli jen nakrátko. Ministerstvo zemědělství jim povolilo ucházet se ve lhůtě od 4. do 10. listopadu 1946 o jinou vhodnou usedlost z rezervovaných objektů, ale s výjimkou ploch určených pro obhospodařování oblastním potravinářským družstvem, a to v okresech Krnov, Frývaldov a případně také Bruntál. Pro přesídlence byly určeny usedlosti, které se měly uvolnit v dalších okresech, ovšem s tím že „dosavadní osídlenci usedlost buď nuceně, nebo dobrovolně uvolní“. Na přemístění do nové usedlosti byl určen pouze jeden den.²²⁾ Dále ministerstvo zemědělství sdělilo, že pokud přesídlenci nutně nepotřebují veškeré seno, slámu či brambory, mohou jejich přebytečné zásoby odprodat soukromým zájemcům, ovšem až tehdy, když splní předepsaný kontingent. Lhůta k výběru nových usedlostí byla později prodloužena, ale přesídlenci museli náhradní usedlosti ihned převzít a zajistit na nich hospodaření i v případě, že se z technických důvodů nemohli s celým inventářem okamžitě přestěhovat.

Na podzim roku 1946 byl sepsán protokol o odevzdání nemovitého zemědělského (polnohospodářského) majetku, konfiskovaného podle dekretu presidenta republiky ze dne 23(?) 6. 1945, čís. 12/45 Sb., v katastrálním území Nepřivazi, které tehdy spadalo do prostoru VVT Moravský Beroun. Předmětem převzetí byla zemědělská půda v celkové výměře 537,9842 ha, mimo lesní majetek (737,8882 ha), který se měl stát předmětem zvl. komisionálního řízení.

Jako den převzetí byl určen 10. prosinec. Tímto dnem přešla na vojenskou správu veškerá práva a povinnosti spojené s údržbou(!). Národní pozemkový fond k 1. lednu 1947 zastavil veškeré pojistky, pokud byly tímto uzavřeny a vojenská správa se musela v tomto směru zařídit podle vlastních směrnic. Jistou komplikací byla přítomnost 17 rodin osídlenců, jejichž vysídlení záviselo na počasí. Ti byli špatnými hospodáři. V zápise je uvedeno, že na ploše přebírané vojskem bylo dosud nesklizeno cca pět ha brambor, cca 20 měřic obilí zůstalo na polích a podlehllo zkáze. Zaoráno bylo celkem 20 ha, oseto 10,50 ha žitem, 0,30 ha pšenicí, 7,25 ha jetelem, 0,40 ha travinou. Nesklizené brambory na poli zmrzly. Vojenská správa si neoponechala žádný živý ani mrtvý inventář, ani nějaké zásoby plodin, jen jednu ohnivzdornou pokladnu, pocházející z č. p. 18. Území poté obhospodařoval vojenský statek ve Městě Libavé.

Koncem listopadu 1946 byla již obec v likvidačním řízení a připravena na vysídlení. Tři žáci měli chodit do školy v Jestřabí, jelikož se likvidovalo i vybavení školy, které dostala škola v Hlubočkách.²³⁾

Jak je zřejmé ze seznamu živností a obchodů, „obec jest převzata v rámci výcvikového tábora ministerstva národní obrany k účelům vojenským, a jest již vysídlena“.²⁴⁾ Ještě v červenci roku 1945 v obci fungoval obchod se smíšeným zbožím (Ferdinand Habel, č. 39, národní správce Josef Frélich), hostinec (Josef Falgenhauer, č. 39, národní správce

Josef Frélich) a kovář (Alois Ernst, č. 37, národní správce Jakub Vachala). V únoru roku 1946 se úlohy poněkud vyměnily, německá jména zmizela ze seznamu živností a Frélich figuruje jako hostinský a obchodník, Vachala nadále jako kovář a nově Vojtěch Gréger(!) jako mlynář (č. p. 61). V seznamu čteme „Zdělují(!), že ve mlýně nebyla zavedena nár. správa, proto že(!) se jedná o větrný mlýn, který je v ochraně památkového úřadu, a není zatím pojat do provozu(!)“. Poslední zpráva o živnostech pochází ze 13. února 1947, kdy MNV hlásilo ONV v Olomouci, že likvidace byla provedena v kovářství a podkovářství, obchodu se smíšeným zbožím a větrném mlýně. „Pokud se týká mlýnského zařízení, vše se nachází na místě odlehlém od vesnice a není nikomu svěřeno k opatrování. Objekty jsou opuštěny, poněvadž jest vesnice pojata do rámce vojenského výcvikového tábora Mor. Beroun.“²⁵⁾

Na svátek sv. Josefa 19. března roku 1947 vyzval ONV v Olomouci místní národní výbory v Jestřabí, Nepřivazi a Varhošti, aby připravily obecní archiv, všechny písemnosti i obecní „památnosti“ k odevzdání. Celou obecní agendu s archívem měl převzít MNV v Hlubočkách, který měl být pověřen dalším administrativním vedením obecních záležitostí všech tří vysídlených obcí. Církevní archiv měl převzít farní úřad v Hlubočkách.

MNV ukončil svou činnost v roce 1947, tehdy byla také obec vysídlena z důvodu vzniku Vojenského výcvikového tábora Moravský Beroun, do kterého byla obec pojata. Po jeho transformaci

Záběr na střed obce s kaplí. 30. – 40. léta minulého století. Z archivu J. Machaly.

ve vojenský újezd Libavá byla v plném rozsahu zahrnuta i do tohoto prostoru. Dle dohody o rozmístění střelnic, ke které došlo krátce po ustavení Vojenského výcvikového tábora Moravský Beroun se sídlem ve Městě Libavé, byla do prostoru bývalé obce Nepřivazi určena pěchotní střelnice.²⁶⁾ Stejně jako řada dalších obcí Nepřivaz právně zanikla 1. července 1950. V archivu újezdního úřadu vojenského újezdu Libavá byly uloženy dochované písemnosti, které vojenská správa předala 28. června 1971 do úschovy Okresnímu archivu v Olomouci.

Z neznámých důvodů v archivních materiálech bohužel chybí zmínka o transferu církevního majetku z kaple Božského Srdce Páně v Nepřivazi, o jeho osudu tedy nic nevíme. Dne 25. října 1950 předložilo velitelství výcvikového tábora Újezdnímu úřadu vojenského újezdu Libavá seznam budov roztríděných do tří skupin podle jejich plánovaného užití. Do skupiny církevních budov, u kterých se předpokládalo jejich udržování, patřily kostely ve Městě Libavé, Rudoltovicích, Kozlově, Slavkově a Velké Střelné. K nim byla přiřazena kaplička, tj. kaple Nejsvětějšího Srdce Ježíšova v Nepřivazi,²⁷⁾ což ale stejně na jejím osudu nic nezměnilo. Obec byla demolována pravděpodobně roku 1965, a to včetně kaple a jiných památek.

Kaple

Farní kostel měli Nepřivazští v Jestřábí. Cestě, kterou do kostela chodili, říkali Kirchgang. Chůze po ní do farního kostela trvala asi hodinu a pro pěší znamenala nebezpečí především v zimě – v podobě mrazu, sněhu, větru a mlhy.

V Nepřivazi po celá staletí kaple nebyla,²⁸⁾ až do roku 1924 měla obec jen dřevěnou zvonici. Kaple Nejsvětějšího Srdce Ježíšova (Božského Srdce Páně) stála přibližně v centru obce, dále na konci osově komunikace stála budova školy č. p. 58 a pod kaplí na druhé straně býval hostinec č. p. 54. Nad kaplí byla řada usedlostí se štítými otočenými do ulice, střechy v obci byly samozřejmě pokryté břidlicí. Patrně na návrh sedláka Josefa Polzera z č. p. 21(?), zemřel v roce 1938) bylo přijato rozhodnutí, aby stará a zchátralá zvonice byla nahrazena kaplí. Byl tedy ustaven stavení spolek, v jehož čele Josef Polzer stál.

Stavba kaple, která se svými rozměry řadila ke spíše menším, byla zaplácena z obecních peněz s přispěním obcí Jestřábí a Varhoště a statku olomoucké kapituly (vrchního ředitele kapitulního statku Konopského z Velké Bystřice). Vybavena měla být oltářem v románském slohu. Jediný, bíle natřený, oltář, vyřezaný Franzem Motzkem z č. 44 (kterému se ale podařilo oltář udělat ve slohu gotickém), ve vrcholu ukončovala velká socha Nejsvětějšího Srdce Ježíšova, pravděpodobně z německé tovární produkce. Pořídil ji zakladatel kaple Franz Polzer, socha ale spoluobyteli nebyla hodnocena jako pěkná. Obrazy na stěny s motivem sv. Rodiny

a sv. Aloise věnovala mládež z Nepřivazi. Mešní kasule byla darem Paramentálního spolku v Olomouci (Paramentenvereines zu Olmütz), sochu Bolesné Matky Boží darovala paní Antonia Baierová ze Sv. Kopečka. Z darů farníků pocházelo také pozlacení některých předmětů z mobiliáře kaple. Obrazy křížové cesty posvětil až 15. února 1925 řádový kněz (kapucín) z Olomouce. Největší část nákladů na pořízení zvonu nesla obec, metropolitní kapitula darovala dřevo, něco zaplatil vrchní ředitel Konopský a část nákladů byla uhrazena ze sbírek v Jestřábí a Varhošti. Celkové náklady dosáhly 30.000,- Kč. Metropolitní kapitula byla ochotná pro kapli založit nadaci ve výši 2.000,- Kč, aby ji dobře zajistila. V povolení ke svěcení kaple stojí, že kaple nemá mešní licenci. Slavnostního svěcení 10. srpna 1924 se zúčastnili i jestřábští a varhošťští občané, farář vedl průvod, přišli i usedlíci ze sousedních Hluboček. Jak bývalo zvykem, byla sloužena polní mše sv. s kázáním, poté následovala lidová slavnost.²⁹⁾

Do kaple orientované severovýchodně, postavené na obdélném půdorysu s pravděpodobně půlkruhovým závěrem, se vstupovalo z průčelí, které bylo celé omítnuté a v úrovni střechy opatřené římsou. Ve středu štítu bylo prolomeno půlkruhově zaklenuté okno, vstup byl rovněž půlkruhově uzavřen, stejně jako boční okna (po jednom z každé strany). Fasáda byla členěna lemujícími lisénami, sedlová střecha pokryta štípanou břidlicí. Z jejího hřebene téměř zkraje vyrůstala polygonální oplechovaná věžička ukončená dvakrát odstupňovanou přílbou stříškou s makovicí a křížem. Kaple mohla mít na délku něco kolem desíti metrů, na šířku asi šest metrů. Celková výška včetně křížku na věžičce činila snad čtrnáct metrů.

Obec Nepřivaz je zmíněna také mezi spoludárci zvonu pořízeného pro farní kostel v Jestřábí, a to na jeho obvodovém nápisu. Zvon je nyní zavěšen v kostele Panny Marie Nanebevzaté v Moravském Berouně.³⁰⁾

O varhanách víme jen to, že 10. prosince 1945 hlásila místní správní komise Okresnímu národnímu výboru v Olomouci: „... A také varhaníka zde není“.³¹⁾

Kříže, sochy, kaple, památníky

1. *Kamenný kříž* vpravo od kaple, pravděpodobně pocházel ze stejné doby jako kaple.

2. Dne 11. června 1931 zabil blesk statkáře Amanda Morbitzera z Nepřivazi, jeho pohřeb se proto konal ve zvláštní atmosféře.³²⁾ Na místě, kde se toto neštěstí stalo, byl, jak bývalo zvykem, vztyčen *kříž*. Místo, kde se nacházel, se nepodařilo zjistit.

3. Při polní cestě do Jestřábí (Kirchgang) stál v sousedství lípy, na odstupňovaném kamenném podstavci *litinový kříž* s korpusem a medailonkem s neznámým textem. Tento polní kříž by snad mohl

být Maderův kříž, který byl požehnan 6. června 1920. Pořídili ho manželé Johann a Anna Maderovi z Nepřivazi na památku na jejich syna padlého na frontě. Jmenoval se Oswald a zemřel 27. května 1916 u Dubro(!).

4. *Kamenný nadační (Schwarzův) kříž* z roku 1931 při polní cestě do Hluboček, existoval ještě v 60. letech. Dle dokumentů lze soudit, že Schwarzův kříž byl mohutný a vysoký.

5. Při cestě do Jestřabí stával také *dřevěný Krätschmarův kříž*, pravděpodobně původně opatřený plechovým tělem Krista. Jeho břevna byla jetelově zakončena. Býval schován za vzrostlými stromy, poskytujícími v létě stín, a především v zimě sloužil jako orientační bod na Kostelní cestě.

6. Jihovýchodním směrem od kaple, ale ještě v zástavbě, byly v těsné blízkosti u sebe dva blíže neurčené *kříže*.

7. Po levé straně kaple stála *kamenná socha sv. Jana Nepomuckého*, patrona obce.³³⁾ Každoročně se na jeho svátek 16. května konalo velké procesí. Původně údajně socha stávala obklopena jasany u hostince (bývalé rychty č. 4), později byla přenesena ke kapli.

8. Při pěší cestě z Nepřivazi do Jestřabí stávala *zděná kaplička*.

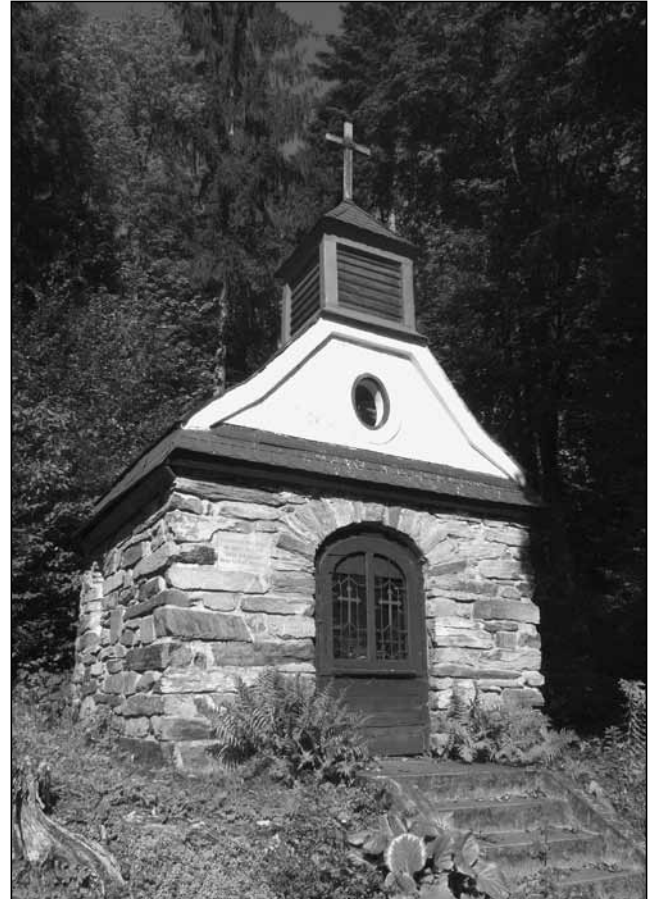
9. *Památník obětem první světové války* byl postaven dále vpravo od kamenného kříže stojícího po pravé straně kaple. Byl tvořen vysokou umělo skalkou (ve vrcholu snad s orlem), do které byla zasazena deska s celkem desíti jmény mužů, kteří se z války nevrátili. Pomník byl od okolního prostoru oddělen nízkým plotem a slavnostně byl požehnan 5. srpna 1928, kdy zároveň byla za padlé obětována polní mše svatá.

10. Na hranici obcí tvořené keří blízko polní cesty vedoucí z Jestřabí do Nepřivazi stával *sloupek s obrázkem sv. Vendelína*.³⁴⁾

11. *Památník obce* tvoří masivní břidlicová plotna postavená na koso na soklu z kamenných bloků, na čelní straně je osazena pamětní deska s nápisem: „Zde stála naše rodná obec / Epperswagen (Nepřivazy). / Zmiňována je již v r. 1200, zanikla v r. 1946. / Hier stand unser Heimatort / Epperswagen. / Erwähnt um das Jahr 1200 bis 1946“. Němečtí obyvatelé nechali památník postavit v roce 1993 s úmyslem, aby připomínal místo, kde stávala jejich rodná obec. Iniciátorem pořízení památníku byl Rudolf Jahn, který také při odhalení pomníčku 11. září pronesl hlavní proslov. Organizátorem z české strany byl Petr Rosmaník, krátkou slavnost ukončili svým vystoupením dva trumpetisté. Odhalení se zúčastnilo asi osmdesát osob. Tento památník je zařazen do seznamu nemovitých památek.

12. V blízkosti železniční zastávky Smilov, tj. v k. ú. Hrubá Voda, dosud stojí *kaple* postavená na vysoké kamenné podezdívce, se zděným nízkým projmutým (záclonovým) štítem s jedním oválným oknem. Z hřebene střechy lícuje se štítem robustní

věžička ukončená stanovou střechou a křížem. Vstup je ukončen půlkruhovým obloukem, v bočních stěnách jsou dvě malá okna. Kapli nechala v roce 1935 ke cti Boží zbudovat Sophie Schenk a její dcera Adolfinina, jak o tom svědčí kamenná deska vložená do průčelí: „Errichtet zur Ehre Gottes / im Jahre 1935 von / Sophie Schenk und / ihrer Tochter Adolfine“. Rodina Schenkova bydlela v č. p. 63, tj. v sousedství kaple.

Kaple na smilovské zastávce. Foto J. Krejčová, 2007.

Jistou zvláštností byla i modře natřená chatka, která sloužila jako stanoviště Červeného kříže, kde byli dobrovolníci připraveni pomoci lyžařům. Stávala pod mohutnou jedlí při cestě ze zříceniny hradu Hlubokého do vsi.

Nejen nepřivazští občané, ale příslušníci všech tří obcí, které tvořily jestřabskou farnost, chodili na poutě do Staré Vody (např. 26. července 1920 se do procesí zařadilo na čtyři sta osob, které doprovázela kapela z Varhoště), na Svatý Kopeček a do Dubu nad Moravou.

Poznámky

1) Dle Spáčil 1985, 161. – Nejstarších dějin Nepřivazi se týkají listiny z let 1589 a 1610, viz ZAO, pobočka Olomouc, MCO, poř. č. 1022, inv. č. 1141 a poř. č. 1096, inv. č. 1217. – Tvar Nepřivazy užíval např. Hosák 1973, 160. V archivních inventářích se vyskytují různé podoby názvu obce.

- 2) SOKAO, O 1 – 47, Archiv obce Nepřivazi, inv. č. 5, sign. VIII/2, karton 1.
- 3) Břetislav Pařok byl správcem vojenského újezdu od 1. října 1968 do 31. března 1988.
- 4) Krejčová 2007, 22.
- 5) Nucenému odběru obilí se lidé pochopitelně bránili, více viz SOKAO, M 1 – 3, Okresní úřad Olomouc-venkov, inv. č. 265, karton 408. – Kraj postihovaly přírodní katastrofy, z nich např. 25. září 1904 zničil sníh úrodu. Len na poli shnil, brambor bylo málo. Uprostřed léta (27. července) roku 1906 se spustilo nebývalé krupobití, které zabíjelo drůbež, v celé vsi byla rozbita všechna skla v oknech ze západní strany, škody byly veliké. SOKAO, O 7 – 15, Farní úřad Jestřabí, inv. č. 18.
- 6) Machala 2010, 61.
- 7) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 19, karton 1.
- 8) ZAO, pobočka Olomouc, MCO, inv. č. 6434, sign. 86/13, karton 1523.
- 9) Metropolitní kapitula prodala v roce 1889 Moravsko-slezské centrální dráze část parcely ležící částečně v Nepřivazi, viz ZAO, pobočka Olomouc, Metropolitní kapitula Olomouc poř. č. 2477, inv. č. 2620.
- 10) Spáčil 1977, 148.
- 11) Mlýn v roce 1935 zaujal i známého krajináře Karla Tomana. Jeho akvarel s pohledem na mlýn a stavení mlynáře se nachází v autorčině majetku.
- 12) Machala 2010, 196.
- 13) Řeka se správně jmenuje Bystřice, lidově je ale nazývána Bystřičkou.
- 14) Archiv Újezdního úřadu vojenského újezdu Libavá, korespondence.
- 15) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 13, karton 1.
- 16) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 1. I dále. Jiné údaje podává Zatloukal 1994, 70, který zmiňuje volby do Národního shromáždění 26. května 1948. V Nepřivazi volilo 68 oprávněných voličů 39 hlasy KSČ, 14 hlasy Čs. stranu lidovou, 13 Čs. stranu národně socialistickou a dvěma hlasy Čs. sociální demokracii.
- 17) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 6.
- 18) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 11, karton 1.
- 19) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 10, karton 1.
- 20) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 9, karton 1.
- 21) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 8, karton 1.
- 22) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 7, karton 1. I dále.
- 23) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 12, karton 1.

- 24) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 20, karton 1.
- 25) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 22, karton 1.
- 26) Konečný b.d., 25.
- 27) Archiv Újezdního úřadu vojenského újezdu Libavá. Korespondence.
- 28) Nicméně o občanu Matouši Schenkovi a jeho zázračném uzdravení, které se událo v roce 1730 na přímluvu kněze Jana Sarkandera v roce 1730, se na patřičných místech dostatečně vědělo (Foltynovský 1920, 602).
- 29) SOKAO, O 7 – 15, Farní úřad Jestřabí, inv. č. 18.
- 30) Zvon z roku 1584, tam mj: VLTIN SVMER / RICHTER ZU NEPERSHWANG. Více viz Krejčová 2010, 52.
- 31) SOKAO, O 1 – 161, MNV Nepřivazy, inv. č. 6.
- 32) SOKAO, O 7 – 15, Farní úřad Jestřabí, inv. č. 18. I dále.
- 33) Neuvádíme zde sochu sv. Jana Nepomuckého, která stála při polní cestě z Jestřabí do Varhoště a ke které Nepřivazští konali procesí. Více o ní v části věnované Varhošti, kam patřila katastrem.
- 34) Sloupek nebyl uveden v části věnované Jestřabí. SOKAO, O 7 – 15, Farní úřad Jestřabí, inv. č. 18.

Prameny

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc

Metropolitní kapitula Olomouc (MCO), (ZAO je správcem fondu, majitelem je Arcibiskupství olomoucké)

Poř. č. 1022, inv. č. 1141, 1589, ledna 6., Olomouc, sign. B II a 10/1, Karel Herbort z Fulštejna městečka (V.) Bystřici s dvorem a pivovarem, s vesnicemi Čechovice, Mrsklesy, Hlubočky, Nepřivazy, Jestřabí, 4 poddané v Posluchově, pustý zámek zv. Hluboký a pusté vsi Lhotka a Beranov vkládá v desky zemské Hynkovi (st.) Bruntálskému z Vrbna.

Poř. č. 1096, inv. č. 1217, 1610, ledna 13., Olomouc, sign. B II b 22, Vklad listu správního na statek (V.) Bystřici. Jiřík st. Bruntálský z Vrbna a na Helfenštejně a Hynek ml. Bruntálský z Vrbna na Bruntále a Kolštejně vyznávají, že Hynek st. Br. z Vrbna a na Br. prodal (V.) Bystřici s pivovarem, mlýnem a pilou, Čechovice, Hlubočky, Nepřivazy, Jestřabí, Hluboký hrad, pusté vsi Lhota a Beranov olomoucké kapitule za 30.500 zl. a směnou velkou Loučku, Nový Sukolom a Děťřichov.

Poř. č. 2477, inv. č. 2620, 1889, června 16., Olomouc, 1889, července 2., Vídeň, sign. C IV 15, Metropolitní kapitula Olomouc prodává Moravsko-slezské centrální dráze část parcely i výměře 322 čtver. sáhů ležící v Hrubé Vodě

a Nepřívazech za 83 zl. 90 kr. Přiložen situační plán. Orig., pap., 3 listy, 21 x 34 cm, něm., přit. peč.

Inv. č. 6434, sign. 86/13, Oprava myslivny v Nepřívaze, 1920–1931, karton 1523.

Státní okresní archiv v Olomouci

O 7 – 15, Farní úřad Jestřabí

Inv. č. 18, Pamětní kniha fary, 1906–1933.

O 1 – 161, MNV Nepřívazy

Inv. č. 1, Kniha zápisů ze chůzí MSK a MNV, 1945–1946.

Inv. č. 6, Jmenování kulturního referenta.

Inv. č. 7, Zřízení vojenského výcvikového tábora a vysídlení obce, 1946–1947, karton 1.

Inv. č. 8, Žádost o přiznání československé státní příslušnosti – Kluger Josef, 1945–1946, karton 1.

Inv. č. 9, Přihlášky, konfiskace majetku Němců, 1945, karton 1.

Inv. č. 10, Soupis osob německé národnosti – slepců a duševně méněcenných, 1946, karton 1.

Inv. č. 12, Likvidace obecné školy, 1946, karton 1.

Inv. č. 13, Lidová knihovna (mj. zřízení knihovny, členové místní knihovní rady, likvidace knihovny), 1946, karton 1.

Inv. č. 19, Těžba břidlice, 1946, karton 1.

Inv. č. 20, Seznam živnostní a obchodů, 1946–1947, karton 1.

Inv. č. 22, Likvidace konfiskovaných živnostenských podniků, 1947, karton 1.

M 1 – 3, Okresní úřad Olomouc-venkov, Presidiální spisy 1918–1937

Inv. č. 265, Výtržnosti při nuceném odběru obilí v obci Nepřívazích. Výnosy, zprávy, četnické relace, přípisy soudu, rozsudek apod. z dubna 1921 až července 1922, (27), karton 408.

Archiv Újezdního úřadu vojenského újezdu

Libavá

Korespondence.

Literatura

Bärner Ländchen, různé ročníky.

Foltynovský, Josef: *Život, mučení a blahoslavení Jana Sarkandra*. Olomouc, b. n. 1920.

Hosák, Ladislav: *O čem nám vyprávějí místní a pomístní jména v olomouckém okrese*. In: *Časopis Vlastivědné společnosti musejní v Olomouci*, 62, 1973.

Konečný, Martin: *Vývoj vojenských výcvikových prostorů v příhraničních oblastech s důrazem na VVP Libavá*. Bakalářská práce. Vojenská akademie Brno, Fakulta velitelská a štábní, b. d.

Krejčová, Jana: *Stará Voda. Osud poutního areálu po roce 1945. II. část*. In: *POODŘÍ. Časopis obyvatel horní Odry*, r. 10/2007, č. 2.

Krejčová, Jana: *Jestřabí (Habicht). Historie farního kostela Nejsvětější Trojice a drobných církevních objektů*. In: *POODŘÍ. Časopis obyvatel horní Odry*, r. 13/2010, č. 2.

Machala, Jindřich: *Kronika Libavska*. Třetí doplněné vydání. VI. n. 2010.

Spáčil, Vladimír (ed.): *Pečeti a znaky měst, městeček a obcí olomouckého okresu*. Ediční rada MěstNV v Olomouci, Olomouc 1985.

Spáčil, Vladimír: *Velká Bystřice mezi dvěma válkami*. In: *Velká Bystřice. Minulost a současnost*. Profil, Ostrava 1977.

Zatloukal, Jan: *Daskabát, okres Olomouc 1992–1993*. (Kronika, originál uložen na OÚ Daskabát.)

Jana Krejčová

Kontakt: Ježkova 1, 772 00 Olomouc-Svatý Kopeček, e-mail: janakrejцова.atelier@seznam.cz, mobil: 776 796 886

Johann Schindler – akademický sochař z Tošovic

Pavel Kašpar st.

Tošovice, malebná obec na severovýchodě bývalého oderského panství v rakouském Slezsku, s pozoruhodným dřevěným kostelíkem¹⁾ v pozdně gotickém slohu a malým hřbitovem na návsi.

Na pravé straně návsi, kousek od hřbitova, se rozkládala hospodářská usedlost s číslem popisným

12,²⁾ kterou od nepaměti obýval sedlácký rod Schindlerů.

Zde se 15. května roku 1822 Johannu Schindlerovi a jeho ženě Terezii, dceři Laurence Wesselského – mlynáře v Loučkách, narodilo čtvrté dítě³⁾ – syn Johann. Vyrůstal ve skromném venkovském prostředí, pásł ovce svého otce a dlouhou chvíli si zaháněl vyřezáváním a vroubkováním dřeva. Později

---

1 Tento dřevěný kostelík byl malým uměleckým dílem a pro zchátralost byl proto roku 1910 rozebrán a jeho interiér přemístěn do Slezského zemského muzea v Opavě. Tam však, ve válečném roce 1945, při požáru shořel.

2 V současné době ještě tato hospodářská usedlost existuje, nemá však popisné číslo. Má jen číslo orientační 4.

3 Manželé Schindlerovi měli celkem 14 dětí.

Tošovice – dřevěný kostelík 1908, exteriér. Jeho interiér byl prvním kontaktem Johanna Schindlera s výtvarným uměním (Státní okresní archiv Nový Jičín – Kuhländchen 1920).

se ozdobné práce se dřevem projeví i v jeho umělecké činnosti. Obecnou školu navštěvoval do 14 let v Tošovicích.

Když jeho otec zpozoroval, že mladý Johann má k řezbě do dřeva talent, dal ho roku 1836 do učení k truhláři do Vídně. Tam Johann ze své iniciativy navštěvoval současně kreslířskou školu. Po vyučení pracoval u řezbáře, vyřezával sloupy a jednoduché ornamenty. V té době se rozhodl, že se stane sochařem a tento svůj úmysl začal uskutečňovat s neobyčejnou pílí. Měl k tomu velkou příležitost, protože Vídeň 2. poloviny 19. století byla evropským střediskem významných sochařů a malířů.

Studoval výtvarné umění na vídeňské akademii, podnikal studijní cesty do Itálie, Francie a Anglie a začal pracovat v ateliéru sochaře a bytového architekta Franze Schönthalera,⁴ kde se dále vzdělával, zvláště pak v oboru „dekorativního“ sochařství.

4 Dvorní akademický sochař Franz Schönthaler *1821 / † 1904, významný vídeňský umělec v oboru „dekorativního“ sochařství. Je po něm pojmenována ulice ve Vídni – Schönthalgasse – ve Floridsdorfu 21. vídeňském okrese.

Johann Schindler v době svého působení ve Vídni.

V tom se později vypracoval na jednoho z nejlepších specialistů ve Vídni a byl zde považován za důležitého představitele tohoto uměleckého směru. Specializoval se na tvorbu ozdobných předmětů a plastik v interiérech, ale i na exteriérové dekorace budov (fasády, portály, reliéfy).

V roce 1856 se dokončovala katedrála svatého Vojtěcha v Ostrihomi, přičemž vídeňský ateliér Franze Schönthalera dostal objednávku na výrobu zdobených dubových kúrových lavic a zpodvednic do interiéru katedrály. Největší zásluhu na jejich výzdobě měl právě Johann Schindler. Později se osamostatnil, zařídil si vlastní ateliér a začal pracovat nejen se dřevem, ale i s kovem (bronz), kamenem (pískovec) a sádrou.

V průběhu 60.–90. let 19. století byla na základě výnosu císaře Františka Josefa I. budována kolem vnitřního města, v zóně zbořených vídeňských hradeb Okružní třída⁵ (dále Ringstraße). Umělecké práce na objektech Ringstraße se v té době staly pracovní náplní mnoha vídeňských umělců, včetně Johanna Schindlera.

Zde se seznámil se sochaři, se kterými později spolupracoval na výzdobě Státní opery (Staatsoper), Dvorního divadla (Burgtheater), Uměleckohistorického muzea (Kunsthistorische museum) a radnice (Rathaus). Jde o slavné a významné vídeňské

5 Na třídě se soustřeďuje množství významných památek zastupujících architektonický směr 19. století – tzv. historismus (návrat k historickým stylům jako jsou gotika, renesance, baroko a klasicismus). Je široká 57 m a dlouhá 4000 m.

sochaře, jako jsou Hans Makart,⁶⁾ Rudolf Weyr,⁷⁾ Viktor Oskar Tilgner,⁸⁾ Edmund Hellmer⁹⁾ a Stefan Schwartz.¹⁰⁾ V Muzeu užitého umění (Museum für angewandte Kunst) je vystavena skříň prince Rudolfa Habsburk-Lothringerského, její dekorace provedl roku 1881 Johann Schindler ve spolupráci se Stefanem Schwartzem podle návrhu designera Josefa Storcka.¹¹⁾

Johann Schindler, skříňka korunního prince arcivévody Rudolfa, (MAK Wien).

Za městským parkem (Stadtpark) se nachází další významná budova – vídeňská Státní opera, postavena¹²⁾ v neorenesančním slohu. Pro bronzovou výzdobu jejího exteriéru vyrobil Johann Schindler¹³⁾

6 Hans Makart *1840 / †1884, akademický malíř, architekt a dekorativní umělec. Hlavní reprezentant období vzniku vídeňské Ringstraße. Profesor vídeňské výtvarné akademie, ředitel vídeňského domu umělců a organizátor vídeňského uměleckého života

7 Rudolf von Weyr *1847 / †1914, akademický sochař, představitel neobaroka. Autor plastik na významných budovách vídeňské Ringstraße.

8 Viktor Oskar Tilgner *1844 / †1896, akademický sochař a portrétista. Představitel neobaroka. Autor plastik na významných budovách vídeňské Ringstraße.

9 Edmund von Hellmer *1850 / †1935, akademický sochař, profesor a rektor vídeňské výtvarné akademie. Představitel historismu a zakladatel vídeňské secese. Autor sochařských dekorací na budovách vídeňské Ringstraße.

10 Stefan Schwartz *1851 / †1924, sochař a medailista. Autor mnoha plastik se specializací na portréty. Představitel pozdního historismu.

11 Josef Storck, malíř a designer instrumentální a umělecké výzdoby interiéru stavebních objektů na Ringstraße.

12 Projekt vypracovala kancelář významného českého architekta a velkého mecenáše Josefa Hlávky.

13 Při dokončení vídeňské Státní opery v roce 1869, zvětšil přítomné umělce a průmyslníky na skupinové fotografii Vincent Katzler. Z této fotografie pak pochází jediný dostupný portrét Johanna Schindlera, uvedený na úvodní stránce tohoto článku.

modely a společně s Rudolfem Weyrem se podílel i na výzdobě jejích pěti vestibulů. Schindler zpracoval monumentální kamenné díly soch ve velkém vestibulu a sádrové ozdoby v arcivévodském salóně. Podle návrhu Josefa Storcka provedl také vnitřní vybavení císařského sálu a sálu arcivévody (nábytek, stěny, závěsy oken, zrcadla, koberce apod.).

Videňská Státní opera – dobová fotografie, 1898 (Foto Josef Löwy).

Videňská Státní opera – detail vestibulu (www.rakousko-viden.cz/fotogalerie).

Uměleckohistorické muzeum Vídeň – detail kupole (www.rakousko-viden.cz/fotogalerie).

Naproti zámecké zahradě (Burggarten) se nachází budova Umělecko-historického muzea, jednoho z nejvýznamnějších muzeí Evropy. Bylo postaveno roku 1891 v neorenesančním slohu. Zde Johann Schindler provedl výzdobu kupole a podílel se na zhotovení kamenných (pískovcových) rizalitů na fasádě budovy.

Vedle národního parku (Volksgarten) byla podle plánů německého architekta Gottfrieda Sempera roku 1888 dokončena v neobarokním slohu přestavba Dvorního divadla (Burgtheater). Johann Schindler spolu s Oskarem Tilgnerem vyrobili modely pro výzdobu fasády divadla a zpracovali i některé další dekorační prvky exteriéru budovy.

Dvorní divadlo Vídeň – detail výzdoby fasády (www.rakousko-viden.cz/fotogalerie).

Oba se rovněž podíleli na zhotovení plastik pro neogotickou budovu vídeňské radnice (Rathaus), postavenou na Ringstraße roku 1883, i pro Německé národní divadlo (Volktheater) dokončené roku 1889 podle plánů architektů Ferdinanda Fellnera a Hermana Helmera.

V prvním vídeňském obvodu „Innere Stadt“, na rohu Karntner třídy (Kärtnerstraße) a Graben byla v roce 1891 postavena ve slohu pozdního historismu budova paláce Equitable¹⁴⁾ podle plánů vídeňského architekta Andrease Streita.¹⁵⁾ Je to jeden z mála paláců, který nebyl nikdy šlechtickým sídlem. Dnes slouží ke komerčním účelům.

Jeho výzdobu prováděl Rudolf Weyr spolu s Johannem Schindlerem a Oskarem Tilgnerem. Rudolf Weyr provedl bronzové reliéfy nad hlavním vchodem, ostatní výzdobu zajistili Schindler s Tilgnerem. Pro Johanna Schindlera to bylo jeho poslední umělecké dílo, přičemž samostatně zpracoval bronzové reliéfy portálu dveří.

Už v minulosti byly objekty hrobů významných osobností uměleckými díly a ve 2. polovině 19. století tomu ve Vídni nebylo jinak. Pomníky hrobů byly součástí kultury i sociální funkce historismu. Uplatňovali se zde zvláště sochaři a to při

14 Palác byl postaven pro americkou pojišťovnu Equitable.

15 Andreas Streit, vídeňský architekt a vrchní stavební rada. Pedagog na vídeňské technické univerzitě.

zpracování kamenných i bronzových náhrobních reliéfů a plastik. Johann Schindler vytvořil málo známá umělecká díla i v této oblasti.

Když 17. prosince 1881 zemřela v Odrách v 19 letech neteř Johanna Schindlera Aldeheid Kuntschik,¹⁶⁾ Schindler vlastnoručně zpracoval a instaloval její náhrobek – kamennou plastiku sedící mladé dívky s věncem růží.

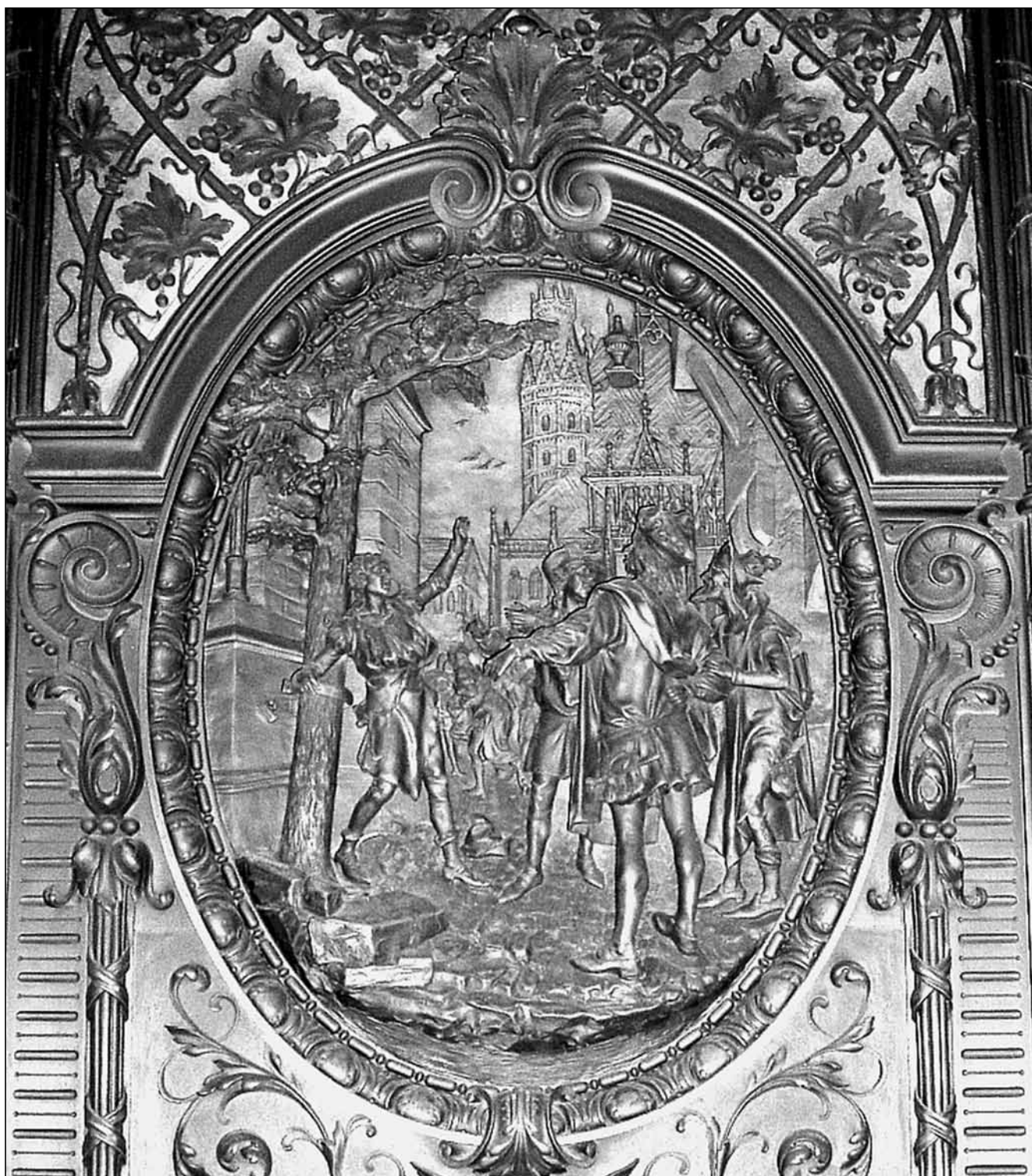

Johann Schindler; náhrobek rodiny Kuntschik v Odrách – plastika, před rokem 1900 (tzv. Rollederova kronika).

Johann Schindler; pohřební schránka arcivévodkyně rakouské Sophie – uprostřed (Foto Alexander Krisching, Lutetia).

16 Aldeheid Kuntschik byla dcerou sestry Johana Schindlera – Beaty, provdané Kuntschik. Aldeheid zemřela v Odrách, dům čp.188 (dnešní Dělnický dům) na astma. Byla pochována na městském hřbitově v Odrách. Její pomník však někdy koncem 60. let 20. století zmizel.

Johann Schindler; palác Equitable, portál dveří – bronzový reliéf (Alte Heimat 3/2003). Další obr. viz barevná příloha.

Druhé umělecké dílo Johanna Schindlera je možno spatřit ve Vídni na Neuer Markt v rodinné hrobce Habsburků v kostele kapucínů. Jde o pohřební schránku arcivévodkyně rakouské Sophie¹⁷ s dekoracemi, kterou Schindler ozdobil v roce 1872.

¹⁷Sophie Frederika Doroa Wilhelmina Bavorská, *1805 / †1872. Matka císaře Františka Josefa I.

Mezi jeho práce lze pravděpodobně považovat¹⁸ i plastiku původního náhrobku malíře Hanse Makarta z roku 1884 na centrálním vídeňském hřbitově.

Johann Schindler byl uznávaným umělcem již během svého života. Císař ho vyznamenal zlatým

¹⁸Náhrobek profesora Hanse Makarta z roku 1884, byl v roce 1890 restaurován sochařem Edmundem von Hellmerem. Johann Schindler byl přítelem Makarta, domníváme se proto, že spolupracoval na plastice jeho původního náhrobku.

Restaurovaný náhrobek Hanse Makarta na vídeňském centrálním hřbitově (picasaweb.google.com/norberthugowagner).

křížem Za zásluhy i zlatým křížem Za zásluhy s korunou, byl členem Společenstva umělců ve Vídni, členem vídeňského spolku uměleckých živností a dolnorakouského živnostenského spolku. Stal se přísedícím klenotníkem a od mnohých soukromníků i společností se mu dostalo uznání a poct. Byl jimi delegován na světovou výstavu Expo 1894 v Chicagu,¹⁹ ale pro svůj zdravotní stav a namáhavou cestu za oceán tam vyslal svého zástupce – krajanu, sochaře Emila Zimmermanna.²⁰

Jako ocenění umělecké činnosti Johanna Schindlera vídeňskými uměleckými kruhy v čele s profesorem Hansem Makartem můžeme považovat i jeho pozvání na spolupráci při přípravě velkolepých oslav 25. výročí sňatku císaře Františka Josefa I. a císařovny Sisi konaných dne 29. dubna 1879 ve Vídni. Městskou vídeňskou radou bylo rozhodnuto, že oslava bude provedena formou slavnostního

19 Johann Schindler byl jmenován do organizačního výboru světové výstavy Expo v Chicagu.

20 Emil Zimmermann pracoval ve vídeňském ateliéru Johanna Schindlera již 10 let. Je autorem kašny na náměstí v Odrách.

Makart a kol., obraz – předloha slavnostního průvodu před císařskou tribunou (Österreichische Nationalbibliothek).

průvodu historickou částí Vídně (Innere Stadt), a to v kostýmech ze 16. století. Režii oslav, vedením návrhů kostýmů a alegorických vozů byl pověřen Hans Makart, přičemž na přípravu oslav měl Makart se svými spolupracovníky pouze osm týdnů. Po pěti týdnech měli 36 olejových obrazů – předloh průvodu, kostýmů a alegorických vozů.

Schindlerův přítel Hans Makart vystupoval v průvodu v přestrojení za vlámského malíře Petera Paula Rubense a Oskar Tilgner jako renesanční šlechtic. Kostým Johanna Schindlera se nám bohužel nepodařilo v archivních materiálech nalézt.²¹

Soukromý život Johanna Schindlera nelze oddělit od jeho života uměleckého, oba byly bouřlivé a plné fascinujících dobových událostí. Oženil se poměrně pozdě se vzdělanou a o osm let starší Philippinou Kuhnovou ze Švábska. Jejich manželství bylo harmonické, přičemž cit Philippiny pro krásu měl příznivý vliv na Schindlerovu uměleckou činnost.

Když v roce 1890 Schindlerovi zemřela manželka ve stáří 76 let, oženil se roku 1893 znovu s její neteří Luisou. Avšak už 2. července 1893 Johann Schindler umírá ve Vídni na zástavu srdce.

Byl pohřben na vídeňském Matzleindorfském hřbitově²² 4. července 1893 a jeho hrob zdobil krásný kamenný pomník s medailonem.²³ Při spojeneckém bombardování Vídně dne 1. června 1941 byl však hrob Johanna Schindlera zasažen a na jeho místě zůstal jen kráter.²⁴

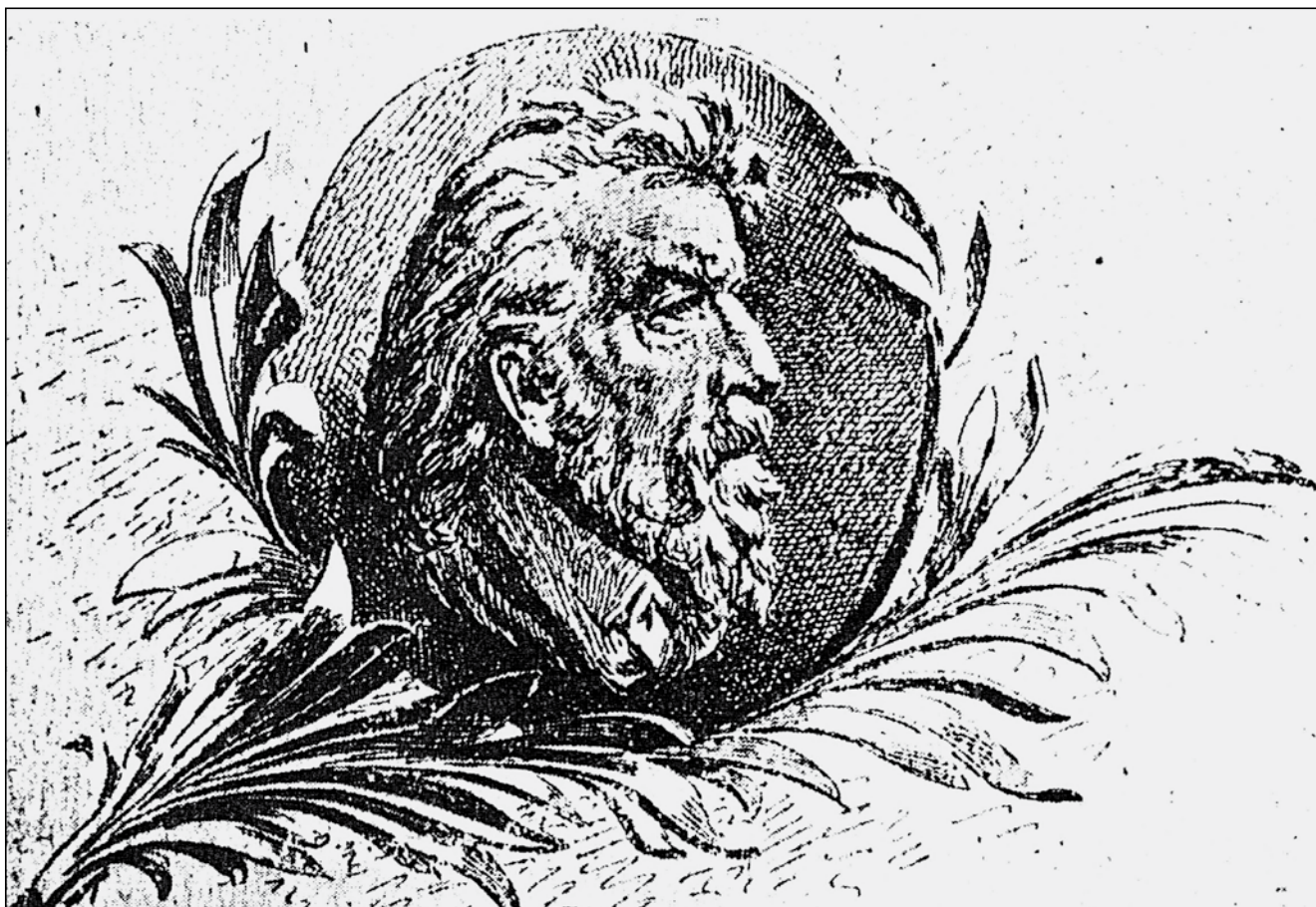
Život akademického sochaře z Tošovic Johanna Schindlera byl tímto zakončen a jen informovaný návštěvník Vídně si dnes může připomenout jeho dílo při prohlídce hlavního města Rakouska.

21 Ze zkušeností z našeho průzkumu se domníváme, že Johann Schindler se zásadně vyhýbal svému fotografování.

22 Místo jeho hrobu mělo označení A – 4215.

23 Nevíme však, zda je autorem tohoto medailonu samotný Johann Schindler nebo někdo z jeho přátel.

24 V současnosti zde stojí strom a je zde také odběr vody pro potřeby hřbitova.

Matzleindorfský hřbitov, Vídeň – medailon Johanna Schindlera na jeho již neexistujícím pomníku (tzv. Rollederova kronika).

Literatura a prameny

- Hoffman Hans, Krause Walter, Kitlitschka Werner: Das Wiener Opernhaus. Wien, 1972.
Kieslinger Alois, Mejcher Elfriede: Die Steine der Wiener Ringstraße: Ihre technische und künstlerische Bedeutung. Wien, 1980.
Kitlitschka Werner: Grabkult und Grabskultur in Wien und Niederösterreich, St. Polten, 1987.
Krause Walter: Die Plastik der Wiener Ringstraße. Wien, 1980.
Kupka Bernard: Johann Schindler. Kuhländchen 1920, Seite 152–154.
Ottillinger Eva, Hanzl Liselotte: Kaiserliche Interieurs: die Wohnkultur des Wiener Hofes im 19. Jahrhundert und .... Wien, 1972.
Rolleder Anton: Geschichte der Stadt und des Gerichtsbezirkes Odrau. Steyer, 1903.

- Der Makart – Festzug 27. 04. 1879, www.a1133.at
Alte Heimat, Kuhländchen, Jahrgang 56, Mai / Juni, 3 / 2003, Seite 229, 230.
Heimatbrief der Stadt Odrau und Umgebung, 1953, Nr. 21, Seite 13, 14.
Heimatbrief der Stadt Odrau und Umgebung, 1956, Nr. 41, Seite 7.
Heimatbrief der Stadt Odrau und Umgebung, 1956, Nr. 42, Seite 7.
Heimatbrief der Stadt Odrau und Umgebung, 1982, Seite 33.
Korespondence mezi Matzleindorfským hřbitovem a redakcí časopisu POODŘÍ.

Ing. Pavel Kašpar

Dělnická 31, 742 35 Odry, e-mail: pkst1@seznam.cz
Více o autorovi – POODŘÍ 3/2010, s. 52.

Katedrála sv. Vojtěcha v Ostrihomi – celkový pohled a interiér.

Architekt Josef Kittrich (4. 12. 1901 Bernartice nad Odrou – 12. 10. 1968 Praha)

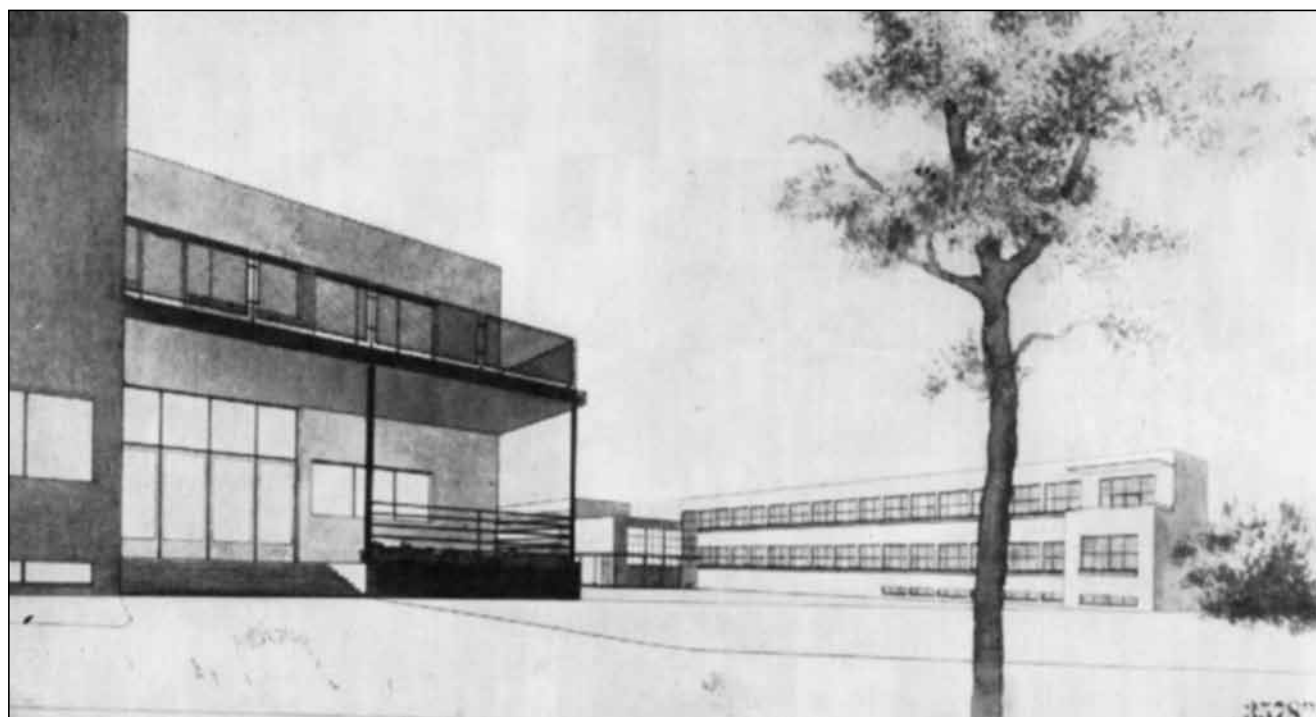
Vladimír Šlapeta

Josef Kittrich.

Jedna z neoriginálnějších osobností české funkcionalistické architektury, profesor Dr. techn. Ing. arch. Josef Kittrich, pocházel z Novojičínska. Narodil se ve velmi početné učitelské rodině, což na jedné straně ovlivňovalo jeho sociální citění a na druhé straně zároveň podporovalo i jeho intelektuální zájmy. Absolvoval nejprve reálné gymnázium v Příboře, než se zapsal na školu architektury na ČVUT v Praze, kde získal diplom v roce 1926. Již během studia navštívil Jugoslávii, Bulharsko, Rumunsko a Turecko, později cestoval také do Německa, Holandska a Anglie. Po studiích působil osm let jako asistent konzervativního profesora Antonína Engela.

V pražských architektonických kruzích se začal výrazně projevovat na přelomu dvacátých a třicátých let, v době rostoucí hospodářské krize, kdy vstoupil do architektonické sekce Levé fronty i do Klubu architektů a působil jako spiritus agens a jeden z autorů „Výstavy proletářského bydlení“ (1931), v níž nastavil nemilosrdné zrcadlo neutěšeným bytovým podmínkám nižších vrstev obyvatelstva a předložil alarmující analýzy situace zejména v Praze a na rodném Ostravsku. Výstava byla hned po otevření policejně uzavřena dvakrát v Praze, a poté i v Brně. Svůj kritický postoj, jímž sledoval proces od technického a výtvarného zvládnutí architektonických úkolů k filozofickému a politickému chápání celého oboru, vyjádřil pak v textu, sepsaném společně s mladším

Kittrich-Hrubý – soutěžní návrh na chlapeckou a dívčí školu, Přerov, 1930, 1. cena.

Kittrich-Hrubý – chlapecká a dívčí škola, Březnice, 1930–35.

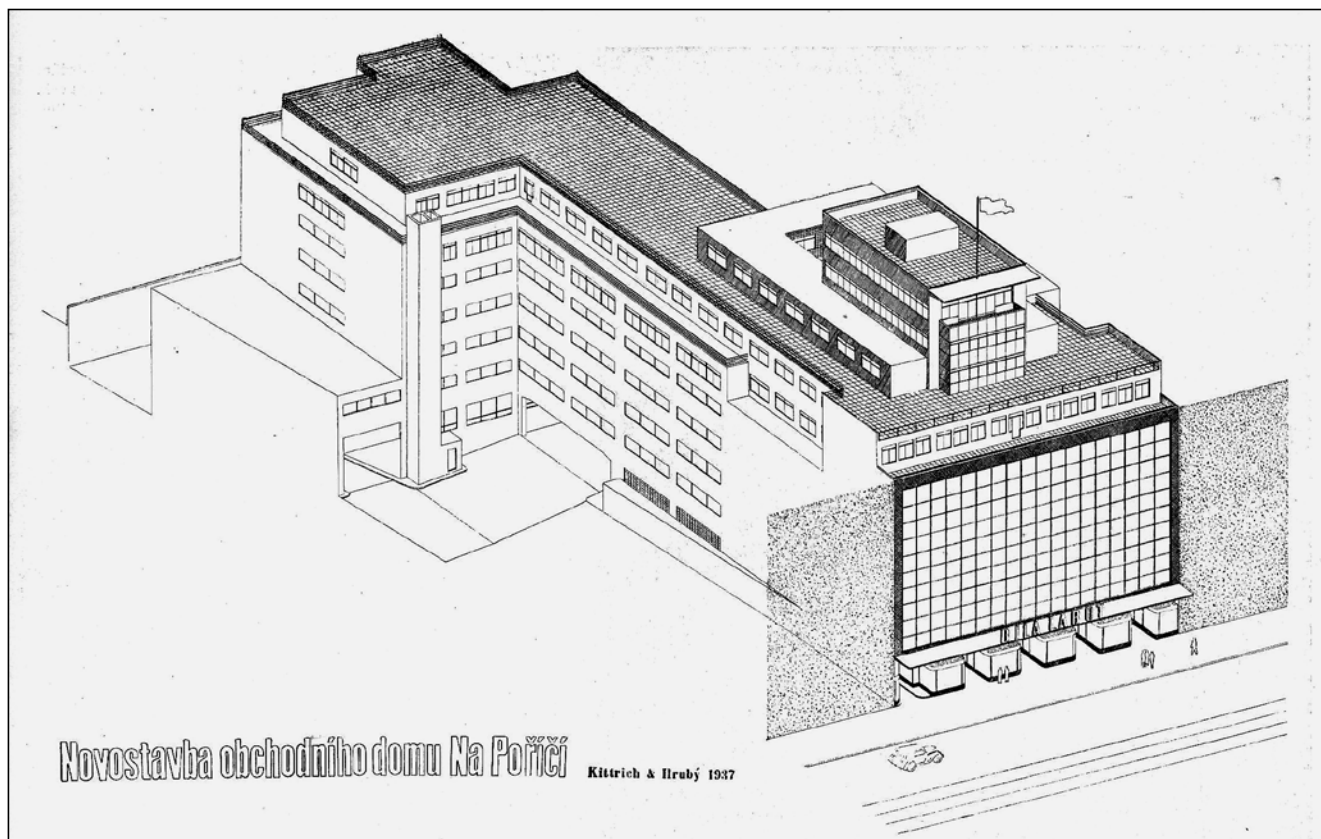
kolegou Karlem Hannauerem, uveřejněném pod názvem „Bytová krize“ v časopise Stavba (roč. 10, 1931–32, s. 53–55): *Když jsme volali slávu moderní architektuře, čisté architektuře funkční, bezozdobné, mající ve svém štítě toliko jednu, avšak silnou a velkou sociální ozdobu: snahu dokonale sloužit všem lidem, ani jsme si neuvědomili, že ovoce těžkých bojů o novou architekturu bude výsadou několika šťastných jedinců, bílou kapkou v černém moři produkční anarchie a materiální bídy, lékem bytové nemoci tam, kde*

Husův sbor Církve československé husitské v Ostravě-Zábřehu (Foto Radim Jarošek).

snad ani léku nebylo třeba. Právě, když jsme si ujasnili technické problémy, jsme zasaženi světovou hospodářskou krizí. Produkce moderní architektury ve formě stavebního podnikání, jakožto součásti výroby, je hluboce otřesena povážlivým zakolísáním hospodářské základny. Náhle jest architektonická praxe finanční tísní odsouzena k pasivitě, neboť není dostatek prostředků k realizaci. Bytová produkce pro sociálně slabé vrstvy snažila se pod heslem „byt pro existenční minimum“ dosáti nízkých činží, bylo ji však v tom bráněno mnoha hospodářskými fakty: spekulací s pozemky a lidským obydlím, hypotekárním systémem, výši stavebních nákladů, předřazeností stavebních hmot, nedostatečností stavebního zákonodárství a bezplánovitostí stavebního podnikání.

Po této analýze v závěru stati, která reagovala na diskuzi v Levé frontě a Klubu architektů, konstatovali autoři, že debata se přesunula na pole sociálně-politické: *Debata ukázala, že ani při dokonalých technických zlepšeních nemůžeme ještě pro celých 70 procent lidí vyrobti byt cenově přístupný. Architekt úsilovně pracující a nezištně bojující o novou funkční architekturu, která má sloužit všem lidem bez rozdílu, nemůže dostáti svému úkolu. Nemůže přemýšlet o jeho vyplnění, aniž by zároveň citelně nezasáhl do otázek netechnických. Vznik moderní architektury je nám jasný. Měl svou vážnou příčinu, poválečnou ideologii účelnosti a šetření: racionalizaci. Architektura v kterékoliv době vyjadřuje jistou technickou úroveň, určitou ideologickou náplň. Přemýšlíme-li o tom, jak tyto dvě složky navzájem spolu zápasí, objevuje se nám stále zřetelněji dialektický rozpor: technický pokrok, jehož nutnost všichni cítíme, je brzděn, ježto předpokládá zvýšení stavění na široké bázi. Nové technické metody stále tlačí na dosavadní životní formy. Technika, dospívající k revoluci, bojuje s organizačním systémem, který zůstal ideologicky ve spojení s historickými formami života.*

Kittrich-Hrubý – Bílá labuť, axonometrie definitivního návrhu, 1937.

Za těmito slovy lze vyčíst podporu změny společenského řádu, která by umožnila spravedlivější přerozdělení zisku a rovné životní podmínky pro široké vrstvy obyvatel. Tyto názory přivedly Josefa Kittricha do blízkosti ideologického vůdce české levicové avantgardy Karla Teigehe: stal se i zakládajícím členem Svazu socialistických architektů a později, v letech 1933–35, i jeho místopředsedou. Aktivní činnost v levicovém intelektuálním hnutí i kritika výstavby dejvického kampusu ČVUT podle projektu jeho profesora Engela vedla i k existenčním problémům: v roce 1934 přišel nedobrovolně o místo asistenta na ČVUT. Východiskem mohla být jedině úspěšná činnost architekta „na volné noze“. Již od roku 1930 se – většinou ve spolupráci s Josefem Hrubým (23. 2. 1906 Větrný Jeníkov – 20. 12. 1988 Praha) – zúčastňoval architektonických soutěží. Úspěchy se dostavily nejdříve v oboru školských staveb. V roce 1930 získali první cenu v soutěži na chlapecké a dívčí školy v Přerově a také v Březnici, kde získali zadání prováděcího projektu a realizace.

To umožnilo založení společné architektonické kanceláře Josef Kittrich-Josef Hrubý a v tomto spojení pracovali po celé meziválečné období. V ranném období se snažil uplatnit i na Ostravsku: v roce 1931 získal zadání Husova sboru Církve československé husitské v Ostravě-Zábřehu, první stavby, kterou uskutečnil a ještě v témže roce získali s Josefem Hrubým odměnu v soutěži na Okresní sociální dům v Ostravě na Fifejdách.

Od počátku třicátých let byl Josef Kittrich také členem Moravskoslezského sdružení výtvarných umělců a vedle bratrů Lubomíra a Čestmíra Šlapetových v jejich řadách vystavoval v ostravském Domě umění na členských výstavách jako jediný architekt, v roce 1932 na příklad elegantní návrh soukromého sanatoria. Ve smyslu známé teze Adolfa Loose, že v architektuře je „uměním pouze památník a náhrobek“, vytvořil v ranném období své tvorby Josef Kittrich památník historika Vincence Praska v Milostovicích u Opavy (1933) a náhrobek historika Josefa Zukala v Kroměříži. Avšak osobitý, racionální a formálně vyvážený architektonický výraz, charakteristický pro meziválečnou tvorbu kanceláře Josef Kittrich-Josef Hrubý se profiloval v počátcích zejména na úlohách z oblasti školských staveb, kde získali řadu ocenění v soutěžích. Při tom však Josef Kittrich neopomínal ani vědecké a technické problémy architektury, kterým se věnoval v neobyčejné šíři a rozmanitosti. Zabýval se technickým prováděním oken, studoval a analyzoval materiály, zejména dřeva v architektuře, typologii školských i obchodních budov a standardizaci jejich interiérového zařízení, sociologii stavby měst, dlouhodobě se soustředil na problémy akustiky a sálových staveb a konečně vydal i knížku o stavbě krematorií. Celý život ho provázal zájem o problematiku bydlení v nejširším smyslu tohoto pojmu – od urbanismu, přes typologii bytu, návrh kolektivních, nájemných i rodinných domů až po interiér a nábytek. To ho

přivedlo i k členství ve Svazu československého díla, kterému předsedal profesor Pavel Janák. Se Svazem československého díla a ve spolupráci s architektkou Emanuelou Mazancovou-Kittrichovou (1909–1989), s níž se v roce 1934 oženil, se účastnil úspěšně celé řady výstav bydlení od třicátých let až do konce protektorátu. Ohlasem těchto prezentací bylo zadání návrhů a realizací dalších bytových a obchodních interiérů a obytných staveb. Společenské styky v avantgardním okruhu Karla Teigeho ho také přivedly do blízkosti sociologa, psychoanalytika a protagonisty surrealistické skupiny umělců – Bohuslava Brouka, syna spolujitele obchodního řetězce Brouk a Babka. V roce 1937 firma Brouk a Babka vypsalá užší vyzvanou soutěž na obchodní dům Bílá labuť v Praze Na Poříčí. K účasti byli vyzváni mimo jiné Jaroslav Fragner, Josef Havlíček, Jan Gillar a také Josef Kittrich s Josefem Hrubým, kteří svým návrhem přesvědčili investora a získali životní šanci postavit největší obchodní dům v republice s kubaturou 72 000 m³, který byl paradoxně otevřen dne 19. března 1939, tři dny poté, kdy republika rozpadla po vpádu nacistických vojsk do Prahy přestala existovat a byla násilně proměněna v protektorát. *Dnešní velkoobchod je dynamický. Překotně zdokonaluje své metody a objekt, v němž se prodává, nesmí stárnout technicky, provozně nebo účinem. V koncepci obchodního domu nelze tedy dbát tradice ani v dispozici, ani v konstrukci či ve vnějším vzhledu. Proto je tato úloha stále tak nová a živá a pro architekta přitažlivá*, napsal Josef Kittrich ve stati „Od maloobchodu k obchodním palácům“ o koncepci tohoto obchodního domu v časopise *Architektura* 1939 (s. 133–135) a pokračoval: *Důležitý je dobrý, nepřetržitý chod obchodního domu za stálého zájmu nejširších vrstev, jak majetnějších, tak i méně majetných, což umožňuje maximální využití domu, stavěného na nejdražších pozemcích městského centra. ...I jednoduché, na pohled běžné poznatky obchodního chodu mají podstatný vliv na celkový dispoziční koncept a architekt musí přistoupit k řešení úlohy se znalostí ekonomického provozu neméně jako se znalostí ekonomické konstrukce a technických fines. Velkolepý novodobý stroj, kterým je obchodní dům v dnešní formě, musí být organizován tak, aby jeho kolečka přesně do sebe zapadala... Vzhled, fascinující reklama, světelné a neonové efekty, výstava zboží, stupňující se až v divadlo a celý aparát obsluhujících spojují své síly, aby nevíšimavého chodce zpracovaly v užitečného kupce...* Požadavky, nastíněné v textu, stavba Bílé labuť v plné míře splňovala. Racionální přehlednou organizaci dispozice s jasnými vazbami mezi pásmem pro zboží, pro zázemí personálu a administrativu a pro pásmo prodeje, následovalo logické vertikální spojení americkým eskalátorem Otis mezi přízemím a 1. patrem, použitým zde poprvé v Československu, a skupinou 6 výtahů do nejvyšších pater.

Železobetonový skelet konstrukce s krakorcovitým vyložením směrem do ulice Na poříčí umožnil vyřešit hlavní průčelí jako velkorysou skleněnou plochu o velikosti 18x33m, tvořenou rastroem tabulí z vrstveného skla Thermolux. Velká plocha průčelí nabízela možnost reklamy, osvětlované výbojkami a neonovými trubicemi. Na vrcholu stavby byla umístěna 8m vysoká otáčivá večer osvětlená labuť. Zákazník byl „vtahován“ do interiéru obchodního domu krytým zasunutým vstupním prostorem s cele prosklenými výkladci s konstrukcí z nerezavé oceli Poldi Anticorro, které obklopovaly síť nosných sloupů na způsob obchodní pasáže. Stavba byla vybavena všemi dostupnými technickými vymoženostmi doby jako ústředním zářivým topením Crittall, centrální pneumatickou pokladnou s 32 sběrnými stanicemi, signalizačním zařízením, ventilací a klimatizací, skluzem odpadu ze všech pater přímo na dvůr apod. Obchodní dům měl kapacitu 500 zaměstnanců s návštěvností až 30 000 zákazníků denně a byl překonán teprve stavbou obchodního domu Kotva v roce 1975. Touto funkcionální a racionální stavbou, velmi dobře vyjadřující svůj účel, se Josef Kittrich a Josef Hrubý (a s nimi i autor interiérů Jan Gillar) nesmazatelně zapsali do dějin české architektury 20. století.

Těsně poté vystavěli i elegantní obytný dům Čekan na nároží Londýnské a Anglické ulice na Vinohradech, kam se také oba architekti ihned

Kittrich-Hrubý – obytný dům s obchodem Čekan, 1938–39.

Kittrich-Hrubý – soutěžní návrh na obytný blok, Maribor 1939, 2. cena.

Kittrich-Hrubý – fotosalon J. Hájka, cca 1942.

nastěhovali a kde bydleli až do konce života. Válečné období vedlo nejprve k omezení činnosti víceméně na dokončení započatých staveb a došlo také postupně k rozpuštění společné kanceláře s Josefem Hrubým. Tu nahradila stálá spolupráce s manželkou Emanuelou, přetrvávající až do zániku soukromých kanceláří po Únoru 1948.

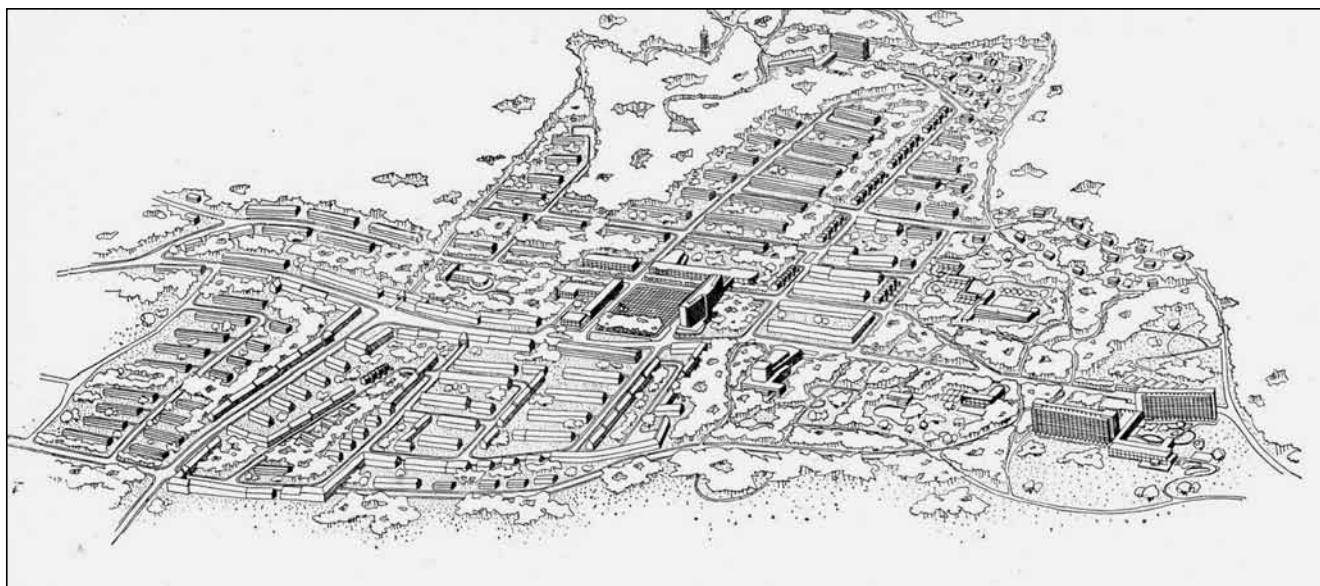
Na počátku okupace však vzniklo ještě několik úspěšných soutěžních návrhů. 2. cenou byl poctěn návrh na obytný blok ve slovinském Mariboru, předložený ve dvou variantách – v blokové a řádkové zástavby a 3. cenou návrh městská spořitelna v Čáslavi v silné konkurenci 74 projektů, stejně jako návrh na městskou reálku v Humpolci (1940).

Vítězný návrh na sbor československé církve v Praze-Záběhlicích i stejně úspěšný návrh na exerciční dům v Praze-Dolní Krči signalizovaly určitý výrazový posun v hledání důstojné a neokázalé monumentality. Souviselo to s širší teoretickou debatou o monumentalitě, kterou vedla pražská architektonická komunita v době okupace, když hledala cesty, jak se vyhnout oficiálně proklamované megalomanií nacistické architektury, propagované z Berlína. V době postupného utišení stavební činnosti bylo realizováno už jen několik bytových a obchodních interiérů, z nichž stojí za zmínku fotosalon J. Hájka, textilní salon Džbáněk, salon známé fotografické firmy Illek a Paul aj.

Soutěže na krematoria, které byly protektorátní správou vypsané v letech 1943–44, nabídly Josefu Kittrichovi příležitost, aby se touto problematikou podrobněji zabýval: prakticky zakoupeným soutěžním návrhem na krematorium v Kolíně a krátce po osvobození i teoreticky vydáním publikace „Krematorium“ (1946), v níž se podrobně zabýval i akustickými problémy v této typologické oblasti. Po vypuknutí Pražského povstání bojoval se zbraní v ruce u budovy Československého rozhlasu

na Vinohradech a za odvalu byl pak vyznamenán „Za statečnost“. Okamžitě se také zapojil do aktivit BAPS (Bloku pokrokových architektonických spolků). Na téma krematorií a problémy sálových staveb hned po válce obhájil doktorát technických věd a v soutěži na krematorium ve Slaném, v níž zvítězil Josef Havlíček, získal 2. cenu. Oceněn byl i návrh v soutěži na krematorium v Praze-Motole (1947) a konečně projekt na krematorium ve Dvoře Králové dotáhl až do prováděcí fáze a realizace mu unikla jen díky spádu politických událostí. Poválečné období začalo nadějí, že se splní Kittrichovy předválečné představy o změně politických a hospodářských poměrů směrem k větší občanské rovnosti i v oblasti urbanismu a bydlení. Z jeho tehdejších návrhů vynikl především projekt na sídliště pro 8000 obyvatel v Praze-Ruzyni s racionálním funkčním členěním nového sídelního organismu v zeleni v duchu athénské charty CIAM. Tím navázal na radikální řádkový urbanismus v zeleni v avantgardním návrhu Jana Gillara pro totéž území z roku 1932. V soutěži na sídliště Stalinových závodů v Litvínově s kolektivním domem získal 2. cenu, a tím i zadání staveb řadových rodinných domů a školy v tomto sídlišti, když kolektivní dům navrhli autoři vítězného projektu Evžen Linhart a Václav Hlinský.

Společně s Josefem Hrubým navrhl také hned po válce regulační plán vybombardované obce Mirotic, rodiště Mikoláše Alše, a postavili zde novou radnici, později – na přelomu čtyřicátých a padesátých let – s manželkou Emanuelou – i novou základní školu. Další návrhy Josefa Kittricha z doby krátce po válce prokázaly jeho univerzální schopnost zvládnout kompetentně jakýkoliv úkol – ať šlo o návrhy zemědělských nebo průmyslových staveb (realizovaná telekomunikační ústředna v Praze, generel Istebné na Slovensku), zdravotnických

Sídliště a kolektivní dům Stalinových závodů Litvínov, 1946, 2. cena. Autoři návrhu Josef Kittrich, Emanuela Kittrichová, spolupráce Luděk Kubeš.

Josef Kittrich, Emanuela Kittrichová – řadové domky Most, Koňský trh, 1946.

zařízení (návrh Ústavu národního zdraví v Praze), tak i přestavbu divadla v Trnavě (1954) nebo znovu obytné stavby (Most, Koňský trh).

Po Únoru byl povolán na ČVUT a vystřídal v oboru sálových staveb z Brna dojíždějícího architekta Jana Víška, který již politicky neobstál. Brzy nato byl jmenován profesorem a dokonce se stal v letech 1949–50 děkanem fakulty. Byl autorem několika skript typologie kin, letních divadel a krematorií. Jeho naděje na zdárný vývoj školy i celé společnosti však brzy ztroskotaly a byly potlačeny duchem totalitarismu sovětského stylu. Tehdy totiž už začínala doba implementace stalinské doktríny socialistického realismu, se kterou Josef Kittrich bytostně nesouhlasil a odmítl se s ní ztotožnit. Jako blízký přítel Karla Teigehe, který byl tehdy označen za trockistu a po nechutných denunciacích předčasně zemřel 1. října 1951, upadl i Josef Kittrich do nemilosti a stáhl se do ústraní. Mezi účastníky 1. konference československých architektů v červenci 1953, kde se diskutovala teorie socialistického realismu ho nenajdeme. Říkalo se dokonce, že se raději nechal kritickou dobou zavřít do psychiatrické léčebny v Bohnicích, než aby odvolal své názory a přihlásil se k socialistickému realismu. „V té době je nařčen z nesouhlasu s tehdejší politickou linií strany a je zavedeno proti němu kárné řízení. Na škole tehdy patří k těm, kteří pro své výhrady k oficiálně propagovanému historizujícímu eklektismu jsou prohlášeny za kosmopolity a hlasatele nepřátelské západní ideologie,“ napsal o tom jeho kolega prof. Jiří Štursa. Na studenty však svým tichým odporem vůči oficiálnímu proudu,

příkladem svého díla, noblesou své osobnosti i vstřícnou aktivitou svých dlouholetých asistentů Věkoslava Pardyla a Jaroslava Paroubka, působil přesto ryze pozitivně. Byl vždy elegantně oblečen a s anglickou hůlčičkou a laskavým pohledem se pohyboval v prostorách fakulty, umístěné tehdy v budově dnešního rektorátu ČVUT. Po zemětřesení ve Skopje v roce 1964 se ještě aktivně zúčastnil urbanistického plánování na obnovu makedonské metropole. Náš ročník byl poslední, k němuž proslavil přednášku. Místo o typologii k nám promluvil o univerzální úloze architekta ve společnosti, o jeho zodpovědnosti a o smyslu architektury jako humanistického a uměleckého oboru. Tím odkryl i jinou stránku své osoby, svého konání a své filozofie. Bylo to na podzim 1967, v předvečer tání Pražského jara 68. Když byla tato naděje řady generací udušena 21. srpna 1968 vpádem sovětských vojsk, zdraví Josefa Kittricha toto další trpké zklamání už nevydrželo.

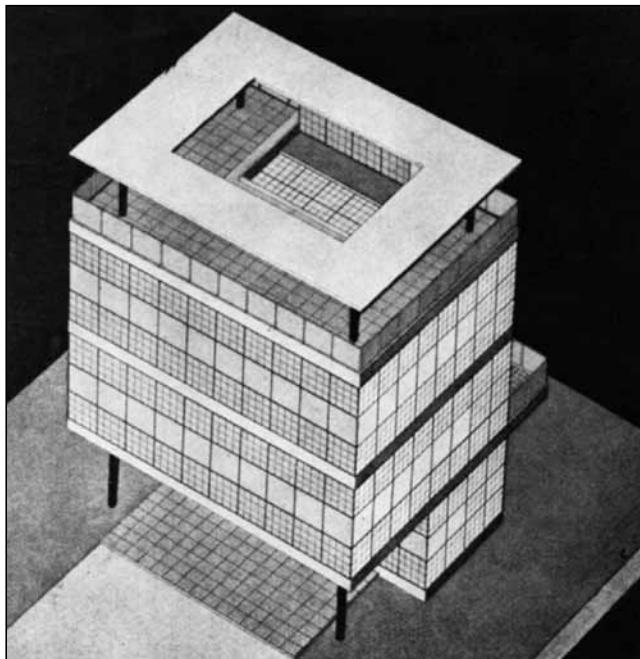
Zemřel brzy poté, 12. října 1968 na selhání srdce ve věku necelých 67 let. Jeho odkaz je zachován jak v obchodním domě Bílá labuť a racionálním, logickým a funkčním duchu jeho dalších staveb a návrhů, tak i v jeho příkladných společenských postojích v kritických dobách dvacátého století, jimiž musel procházet.

Ing. arch. Vladimír Šlapeta, DrSc.

je profesorem na Fakultách architektury v Brně a v Praze a je členem Akademie der Künste v Berlíně.

Ukázky prací Josefa Kittricha (vyobrazení jsou vesměs převzata z časopisu Architektura)

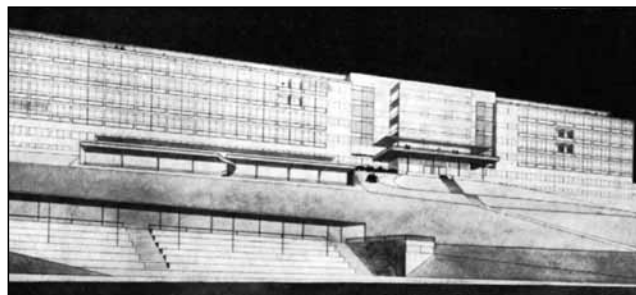
Kittrich, Hannauer, Hrubý – návrh skleněného rodinného domu s ocelovou konstrukcí, 1931.

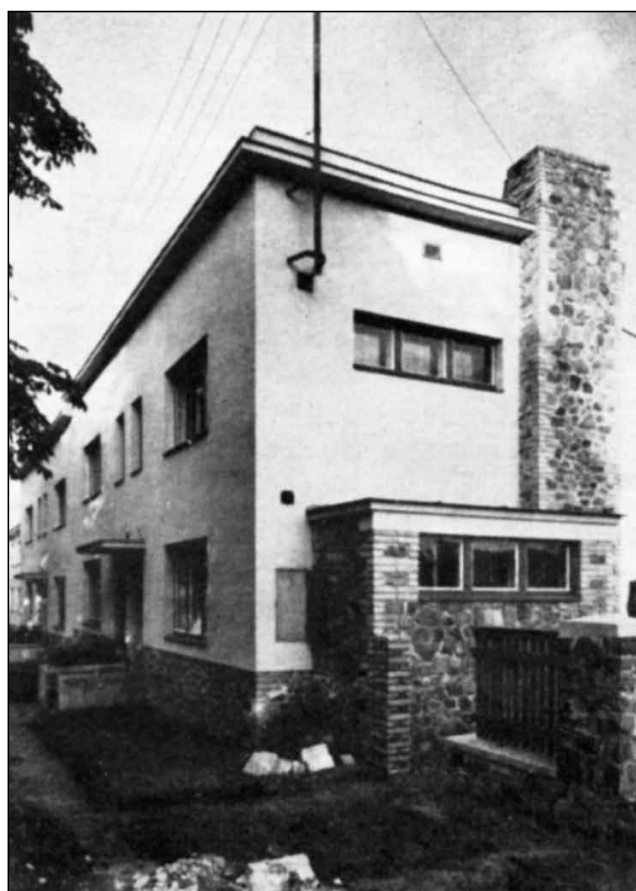
Kittrich-Hrubý – vila Příbram, 1938–39.

Kittrich-Hrubý – interiér obchodu s klobouky Čekan, 1939.

Kittrich-Hrubý – soutěžní návrh na TBC sanatorium Nový Smokovec, 1932.

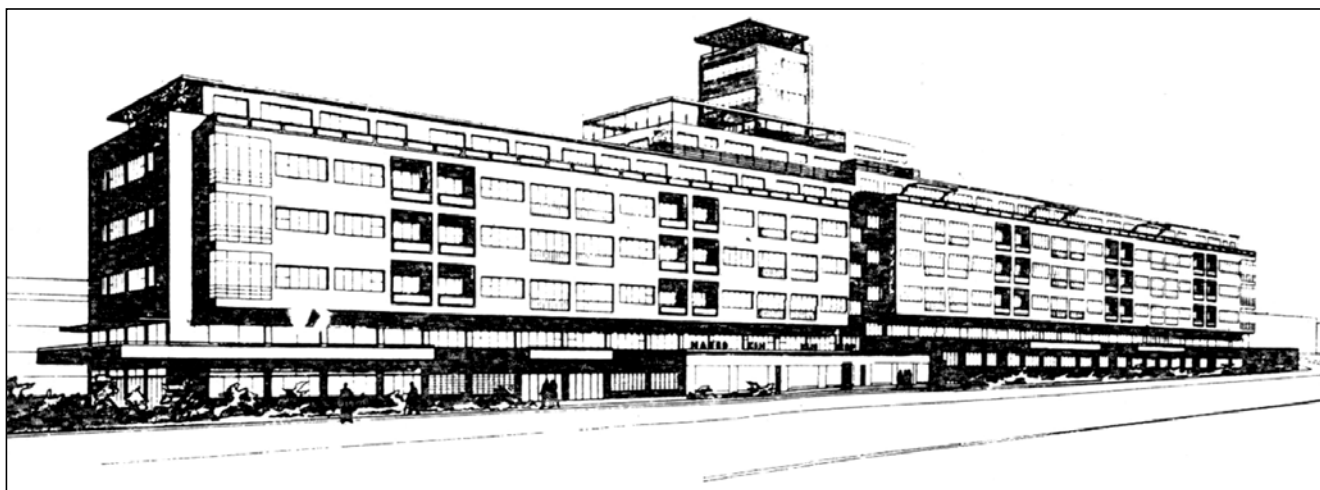
Kittrich-Hrubý – řadové domky Příbram, 1938.

Josef Kittrich, Emanuela Kittrichová, Josef Hrubý – soutěžní návrh na chlapeckou a dívčí školu, Neštětice, 1938. Druhá (nejvyšší) cena ex aequo.

Josef Kittrich, Emanuela Kittrichová – soutěžní návrh na městskou spořitelnu v Čáslavi, 1939, 3. cena.

Kittrich-Hrubý – soutěžní návrh na obytný blok v Praze Na Hubálce, 1939.

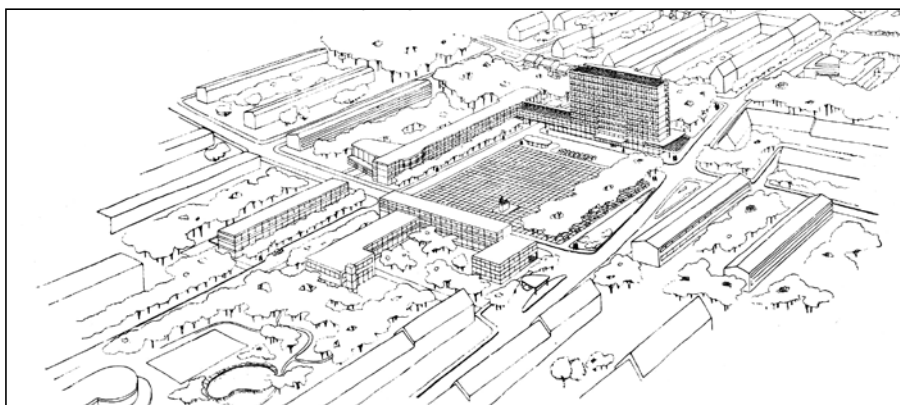
Josef Kittrich, Emanuela Kittrichová – výstava Svazu českého díla „Lidový byt“, byt s pokoji a kuchyní pro tři osoby, 1941.

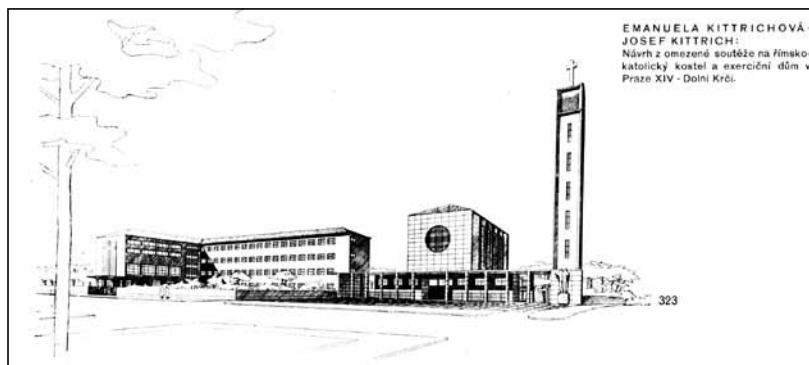
Josef Kittrich, Emanuela Kittrichová – sídliště pro 8000 obyvatel Praha-Ruzyně, 1944.

Josef Kittrich, Emanuela Kittrichová – návrh školy pro sídliště Stalinových závodů Litvínov, 1947.

Josef Kittrich, Emanuela Kittrichová, spolupráce Luděk Kubeš - sídliště a kolektivní dům Stalinových závodů Litvínov, 1946, 2. cena.

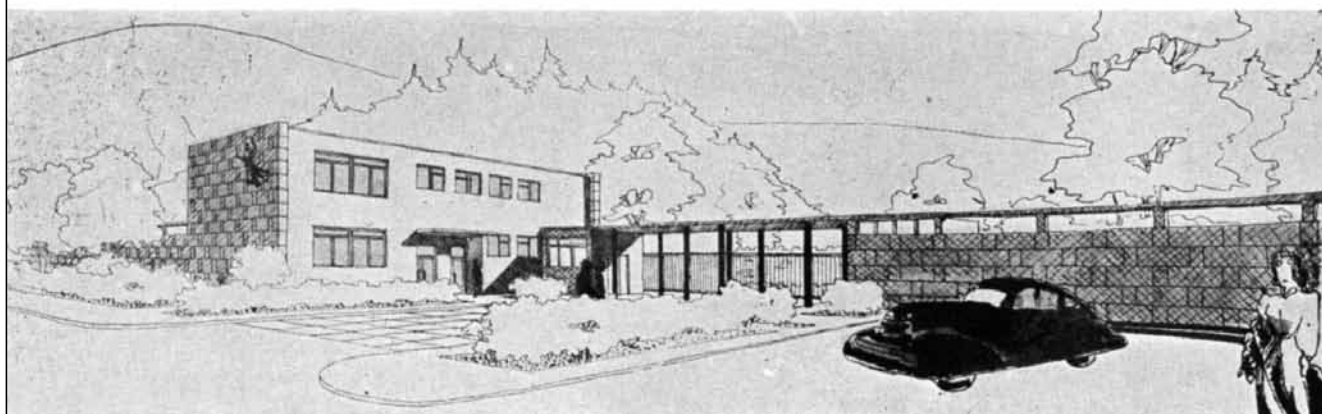
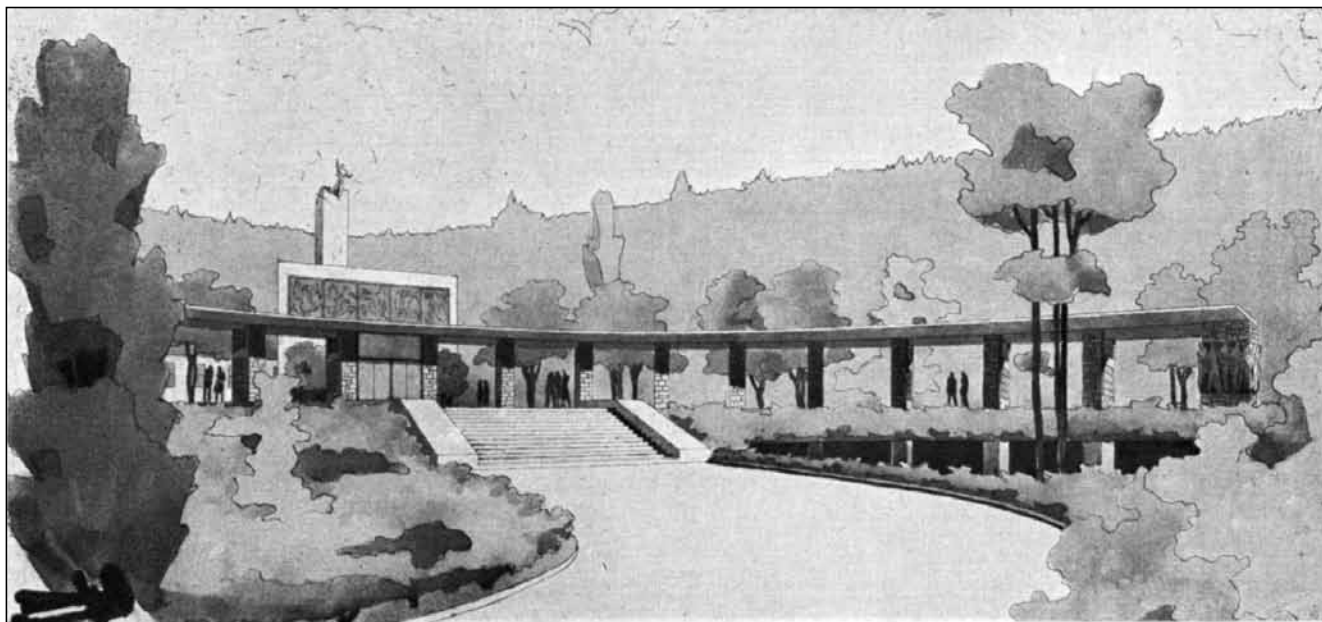
Josef Kittrich, Emanuela Kittrichová – katolický kostel a exerciční dům, Praha-Dolní Krč, 1940.

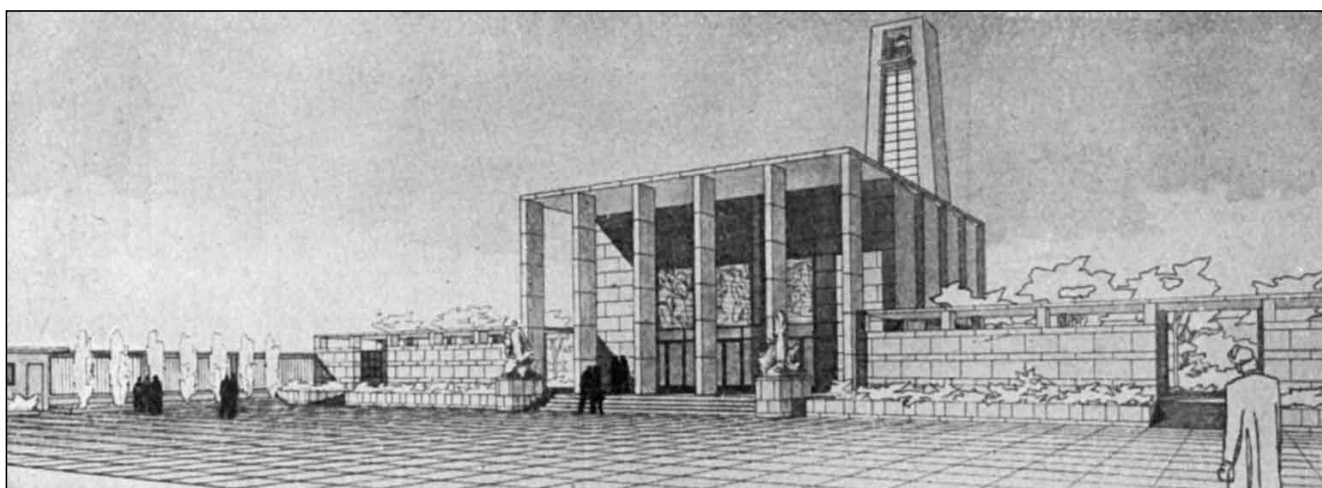
Josef Kittrich, Emanuela Kittrichová – sbor Československé církve, Praha-Záběhlice, 1. cena, 1941

Josef Kittrich, Emanuela Kittrichová – krematorium Slaný, 1946, 2. cena.

Josef Kittrich, Emanuela Kittrichová – soutěžní návrh na krematorium, Praha-Motol, 3. cena, 1947.

Josef Kittrich, Emanuela Kittrichová – soutěžní návrh na krematorium v Kolíně, 1943, odměna.

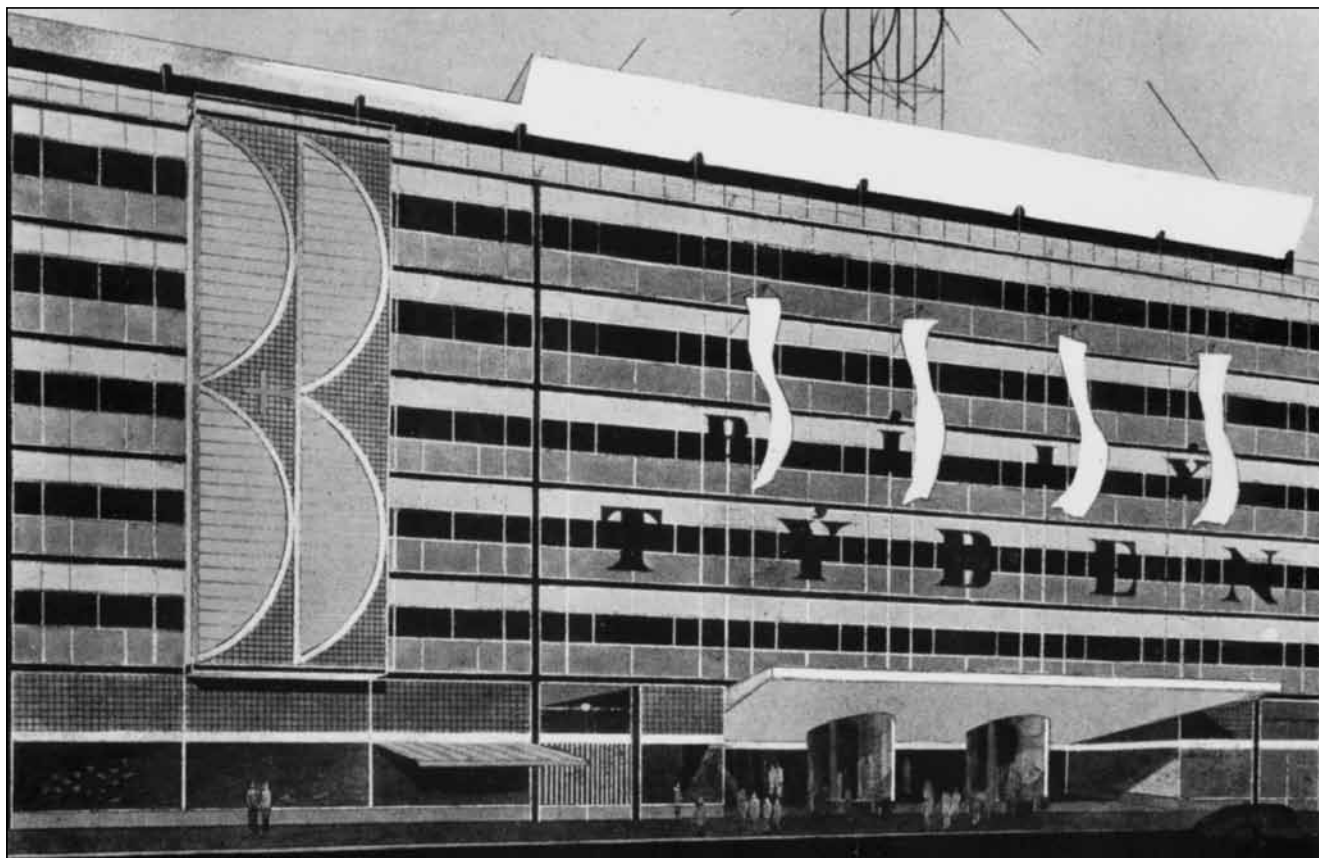
Josef Kittrich – Josef Hrubý: Bílá labuť Praha-Nové Město, Na Poříčí 22, 1937–39

Bílá labuť 1937–39.

Bílá labuť 1937–39.

Josef Havlíček – soutěžní návrh na Bílou labuť, 1937.

Josef Kittrich – Josef Hrubý: Bílá labuť

Vybavení interiérů – Jan Gillar

Matthäus Stach (1711–1787) exulant a první misionář obnovené Jednoty bratrské v Grónsku Čím Poodří vstupuje do světových dějin. Příspěvek k dějinám Moravských bratří, XIX. část

Daniel Řičan

Mankovice jsou hodnoceny jako obec s nejzachovalejší kravařskou architekturou. Dalším prvenstvím je, jakým způsobem emigrace z Mankovic v 18. stol. přispěla k civilizačnímu procesu u eskymáků.

Události, které tomu předcházely, nejsou dosud dokonale zpracovány. Osmnácté století je už možno dobře písemně zmapovat díky tomu, že již existovaly matriky narozených, oddaných i zemřelých. Nás však v Mankovicích zajímají především rodiny, které si z předbělohorské doby uchovaly své tajné evangelictví. Nevíme dost dobře, zda byly pod vlivem Jednoty bratrské nedalekého Fulneku, nebo luterství. Je pravděpodobné, že tyto tradice udržovaly rodiny Stach, Frank, Krag a snad i Weber. Mankovice patřily k panství oderskému, kde panovaly mírnější poměry než na panství kunínském. Když však došlo k duchovnímu probuzení na Kravařsku, emigrovalo do Herrnhutu i několik rodin z Mankovic. Celkem asi 21 osob, z nichž 18 se věnovalo misii. Procentuelně je to nejvíce ze všech obcí zasažených emigrací.

Z mankovických emigrantů je nejvýznamnější Matthäus Stach, který nám zanechal zajímavý vlastní životopis i spoustu zpráv ze své misijní práce v Grónsku. Jeho otec Christian Stach (1678–1732) požíval velké autority, vlastnil Bibli i jiné evangelické knihy. Zakusil však v životě mnoho bolesti, když mu umíraly manželky jedna po druhé. Jeho děti Matthäus (Matouš) a dcera Rosina se mu narodily v druhém manželství s Mariannou Münsterovou.

Matoušovi bylo pět let, když spolu se svou o dva roky mladší sestrou ztratil svou matku. Otec se kvůli dětem brzy oženil potřetí, počtvrté a patrně i popáté. O výchovu svých dětí pečoval svědomitě. Do školy je neposílal, aby se nedostaly pod nežádoucí vlivy, ale vyučoval je sám doma. Učil je číst a psát, ale především mu záleželo na náboženské výchově.

Když Matouš vyrostl z dětských let, dostal se na čas do služby v Mankovicích a pak v Suchdole, kde měl jeho otec dobré přátele na čp. 118. V té době probíhalo velké pronásledování tajných evangelíků a výsledkem byla rozsáhlá emigrace do Herrnhutu. Uprchlíci se pak tajně vraceli ke svým příbuzným a vyprávěli o vznikající exulantské kolonii Herrnhutu v Sasku. Protože se svým duchovním životem na Moravě nebyl spokojen, rozhodl se také odejít. Příležitost se mu naskytla, když odtud přišel na návštěvu jeho strýc Martin Franke.

Portrét Matthäuse Stacha. Ilustrace převzata z knihy *Geschichte der evangelischen Heidenmission*.

Otec Stach, který svým dětem od útlého mládí vštěpoval biblickou víru, nebyl tímto synovým rozhodnutím k emigraci potěšen. Matouš byl v té době zřejmě už jeho jediným synem a otec si dělal naděje, že převezme hospodářství. Navíc po přestálém těžkém vězení kvůli návštěvám evangelických bohoslužeb v Těšíně bylo jeho zdraví podlomeno. Nakonec však souhlasil a Matouš ve svém životopise zaznamenal: „...když si myslím, že tu nemohu dosáhnout svého spasení a chci jen kvůli záchraně své duše odejít, že mi v tom nebude za nic na světě překážet; pak abych ve jménu Božím šel.“

Dne 13. dubna 1728 přišel Matthäus Stach se svým strýcem a ještě dalšími dvěma spoluexulanty do Herrnhutu. Ve svých pouhých sedmnácti letech musel snášet exulantskou bídu. K výdělkům nebylo mnoho příležitostí, všichni trpěli velkou nouzí. S dovolením herrnhutského bratrského sboru se vypravil s bratrancem na Moravu, aby se pokusili své rodiče a sourozence přivést do exilu. Christianova matka s rodinou už na to čekala, ale Matoušův otec si při svém stáří a slabosti netroufal na tak dalekou cestu a zůstal doma. Když vdova Stachová odešla a byla v Mankovicích postrádána, vpadli někteří obecní konšelé se svými sluhy do domu jejího švagra Christiana Stacha staršího, vše prohledali a s nalezenými dopisy z Herrnhutu i se Stachem pospíchali na faru. Otec Stach

pak využil chvíle, kdy byl v místnosti na faře sám a uprchl. V životopisech pak můžeme číst podrobnosti, po jakých dobrodružstvích se i s manželkou a dvěma dcerami šťastně dostal do Herrnhutu, k velké radosti synově. Nových sil už však nenabyl a po dvou letech, v srpnu 1732, ve svých 54 letech zemřel.

Když už Matouše netlačila starost o otce na Moravě, prožíval šťastné měsíce a roky v Herrnhutu mezi svobodnými bratřími, kteří jednomyslně sledovali jediný cíl: žít bohulibým životem a sloužit Bohu. V roce 1732 se mezi nimi začalo mnoho mluvit o misii. Matthäus Stach byl vybrán, aby se stal prvním bratrským misionářem v Grónsku spolu s Kristianem Davidem a bratrancem Christianem Stachem. Dvaadvacetiletý Matouš tak převzal velkou zodpovědnost. 20. května 1733 stanul se svými průvodci na grónské půdě.

V Grónsku se mladý misionář podívoval, jak si tam lidé poradili s tvrdými životními podmínkami. Snažil se od domorodců mnohému naučit. Jejich lovecká šikovnost byla nedostižná. Také grónské řeči nebylo snadné se naučit, i když jisté pomoci se třem bratřím dostalo od dánského misionáře Hanse Egede, který v Godthabu působil v té době už dvanáct let. Moravané si postavili ze dřeva, které si přivezli z Dánska, dřevěný domek, nazvali své nové bydliště Nový Herrnhut, a pak hledali kontakty k domorodcům. V září se však v celém kraji rozšířila epidemie neštovic a většina domorodého obyvatelstva vymřela. V zimě trápil moravské misionáře hlad a nemoci. Kristian David a Christian Stach neviděli po roce žádný smysl v tom, aby zbytečně strádali ve vylidněné zemi a pomýšleli na návrat. Matthäus Stach byl odhodlán vytrvat a zůstat v Grónsku sám, protože to považoval za svůj úkol od Boha. Avšak sám nezůstal. Jeho průvodci jej neopustili a v létě 1734 přibyli ještě další dva spolupracovníci: Friedrich Böhnisch z Kurnína a Johann Beck z Holasoviček.

Pět herrnhutských bratří prožilo další těžkou zimu o hladu při pilném učení se grónské řeči, ale bez velkých možností cvičit ji ve styku s domorodci. Úzké soužití, velká nouze, hlad, nemoci a bezvýslednost jejich vlastního poslání je trápila a vedla i k vzájemným konfliktům. Snažili se jim čelit upřímností k sobě navzájem a řešit je před Boží tvář. Vzájemné střety byly vždy zas urovnány.

V roce 1736 přijely znenadání do Nového Herrnhutu tři ženy z bratrské církve: Matoušova sestra Rosina a Matoušova nevlastní třináctiletá sestra Anna se svou matkou. Od léta následujícího roku byli v Novém Herrnhutu po materiální stránce o něco lépe zajištěni, a dostavily se i první misijní úspěchy. V roce 1738 se kolem moravských misionářů začali scházet první posluchači. O Velikonočních 1739 Matthäus Stach pokřtil první Gróňany, a ti se ukázali být sami dobrými misionáři. Grónský sbor vyrůstal z malých počátků, ale rostl rychle.

Gróňané v misijní stanici (převzato z *Die Missionsfelder*).

Matthäus Stach byl vedením církve pozván do Evropy na zotavenou a při té příležitosti byl 4. února 1741 oddán v bratrském sboru v Herrnhagu se svou sestřenicí Rosinou, rozenou Stach. Dne 12. prosince 1741 byl ordinován bratrským biskupem Polykarpem Müllerem jako řádný kazatel bratrské církve a hned následujícího dne se manželé vydali na cestu zpět do Grónska. Nejdříve museli překonat v nepříznivém počasí cestu pěšky do Kodaně, kde si Matthäus Stach nechal potvrdit svou ordinační listinu od dánského krále, aby bratrská misie v Grónsku byla napříště respektována i dánskými obchodníky, kteří tu měli nemalý vliv a 17. července 1742 přijeli manželé Stachovi zpět do Nového Herrnhutu.

Sborová práce se rozrůstala, misionáři měli plné ruce práce. Matthäus Stach vyjížděl s domorodci na lovy trávající několik týdnů. Bydlel s nimi ve stanech, konal ranní, večerní a nedělní pobožnosti, lovil s nimi a stále se zdokonaloval v těžké grónské řeči. Byla to práce velmi náročná a nebezpečná. V zimě misionáři už hladem netrpěli, ale museli žít velmi skromně. Jejich z Evropy nově přicházející

pomocníci si jen těžko zvykali na tulení maso, které bylo v zimě jedinou vydatnou stravou.

Po pěti letech byli manželé Stachovi znovu pozváni na dovolenou do Evropy, zatímco Kristian David v té době stavěl v Novém Herrnhutu pořádnou novou modlitebnu pro grónský sbor. Vrátil se do Evropy těsně před koncem Stachovy dovolené a se Stachovou podporou chtěl dosáhnout financování dostatečně velké zásobárny pro grónské domorodce v Novém Herrnhutu. Povolení stavby i jistou finanční podporu k opatření stavebního materiálu Stach a David dostali, ale museli jet nejdříve do Ameriky, kde bylo dřevo levnější. Stachovi jeli tedy v únoru 1749 s Christianem Davidem nejdříve do Ameriky. Pobyli tam několik týdnů a navštívili také indiánský sbor v Gnadenhüttenu, a pak se stavebním materiálem na zásobárnu přistáli 19. července 1749 v Godthabu.

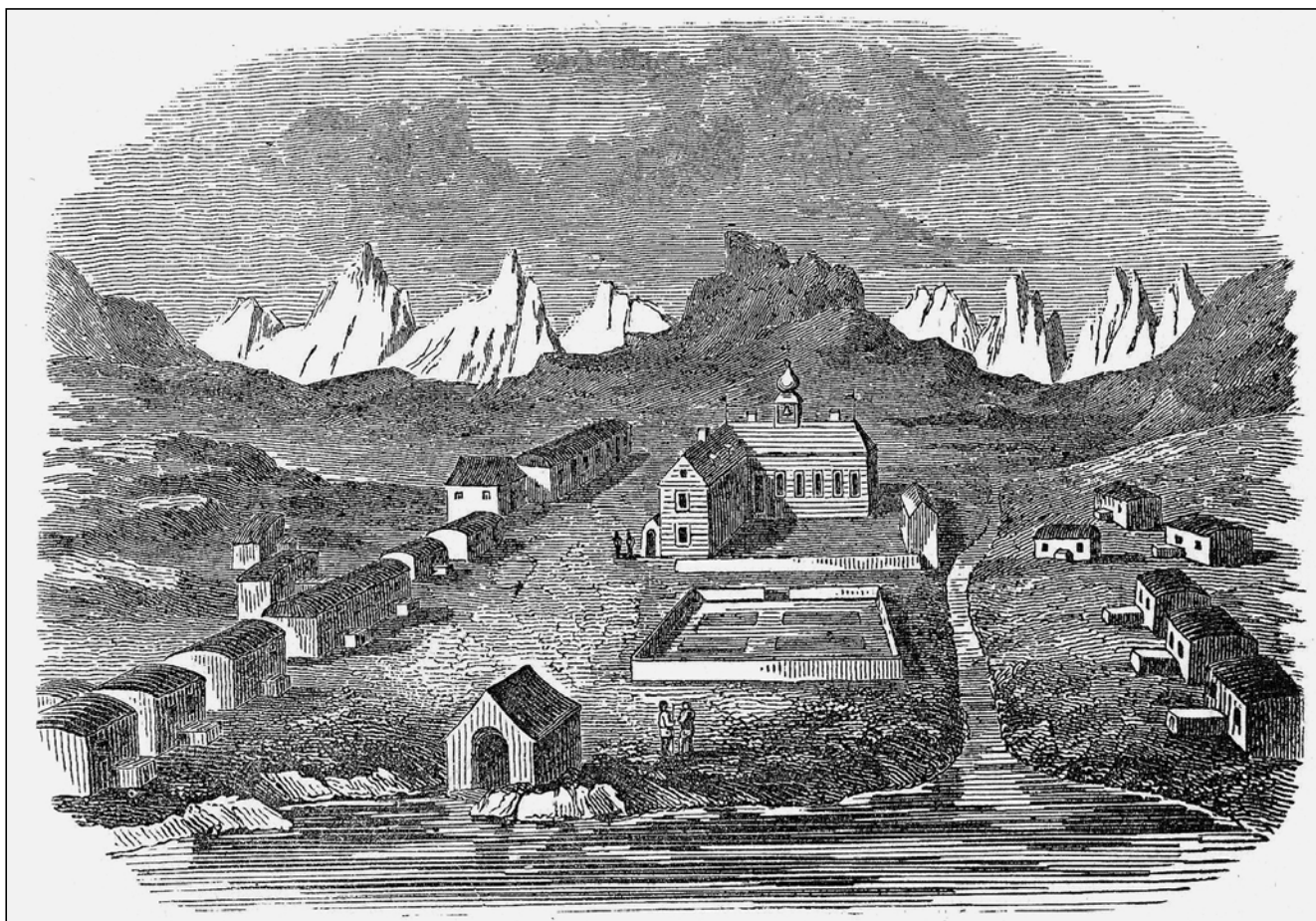
Matthäus Stach sloužil další dva roky v Novém Herrnhutu. V té době, 2. prosince 1750, se mu narodila dcerka Anna Caritas, zřejmě jediné dítě z tohoto manželství.

V srpnu 1751 Matthäus Stach odjel zpět do Evropy, kde měl zorganizovat misii na Labradoru; ta se však neuskutečnila. V následujících letech byl dvakrát poslán do Grónska, jako cestovní doprovod, ale vrátil se vždy zase zpět do Evropy ke své rodině a dva roky pracoval v továrně. Těžká rána stihla

Matthäuse Stacha, když jej 1. dubna 1757 nečekaně opustila jeho manželka Rosina. Odešel hned následující den z Herrnhutu, nejprve do Ebersdorfu, a pak se zdržoval v Barby. Tam jej zastihlo v únoru následujícího roku 1758 nové povolání do Grónska. Měl s novými spolupracovníky založit novou misijní stanici 90 mil jižně od Nového Herrnhutu.

Se svými spolupracovníky a s několika Gróňany z Nového Herrnhutu dorazil 23. července na místo určení, kde měla vzniknout nová misijní stanice. Bylo to místo kopcovité a skalnaté s mnoha jezery. Misionáři si rychle stavěli provizorní domek z nedostatečných zásob dřeva a pokřtění Gróňané z Nového Herrnhutu, kteří je tu v jejich práci chtěli podpořit, si zároveň stavěli domky po svém osvědčeném způsobu. Nová malá kolonie byla nazvána Lichtenfels (viz ilustrace na titulní straně časopisu).

Stachovi se podařilo během několika let vybudovat prosperující grónský bratrský sbor i v Lichtenfelsu. Matthäus Stach měl však problémy se svými spolupracovníky, a to nejen v Lichtenfelsu, nýbrž i v Novém Herrnhutu. Byl vztahovačný a nedůvěřivý. Když si u vedení bratrské církve předem vyžádal povolení k roční misijní cestě dále na jih, byl to zároveň pokus o útěk do samoty. Přežil zimu za těžkých podmínek a vrátil se v létě 1766 do Lichtenfelsu vysílen a nemocen. Sloužil dál

Nový Herrnhut (převzato z Die Missionsfelder).

v Lichtenfelsu a zasloužil se vedle své misijní práce i o sepsání grónské gramatiky a vypracováním slovníku, čímž usnadnil příštím misionářům zvládnání grónštiny.

Matthäus Stach se vrátil v létě 1771 do Německa do Barby, kde tehdy sídlilo vedení církve, a potřeboval více než půl roku, než se dopracoval k pokání, a tím i odpuštění. Ve stejné době se hlásila po letech i jeho manželka Rosina, která také hledala odpuštění jak u svého manžela, tak i u církve. V dubnu se manželé Stachovi zas sešli a spolu odjeli do Severní Karolíny do bratrského sboru Bethabara. Oba tam vyučovali v bratrské škole a Matouš pracoval ve vedení sboru. Když se 19. ledna 1783 slavilo v bratrské církvi 50. výročí vyslání prvních misionářů do Grónska, byl Matthäus Stach jediný z nich ještě naživu. O dva roky později však uklouzl na ledu, poranil se, a od té doby musel zůstat ležet. Dne 12. prosince 1787 v 77. roce svého života zemřel.

Na VI. mezinárodní konferenci v Suchdole n. O. 19.–21. 10. 2012 byli hlavním tématem „Moravští bratři v polárních oblastech“, kde jsme se dozvěděli podrobnosti z úst těch nejpovolanějších odborníků z Dánska a Labradoru. Tímto tématem se však zabývají i nám bližší badatelé jako prof. Dr. Ulf Brossmann rodák z Mankovic a PhDr. Edita Štěříková naše přední odbornice na emigraci. Na domě Stachů byla při té příležitosti umístěna pamětní deska.

Literatura

Gebauer Josef: Stachové z Mankovic – exulanti a misionáři. *Sborník III. konference Moravian v roce 2003* sv. 3, Suchdol n. O. 2004, s. 30–35.
Kubíková Jiřina: *Křesťanská misie v 16.–18. století*, Praha 2001.
Štěříková Edita: *Jak potůček v jezeře*, Praha 2009.

Daniel Řičan

Moravian, historicko-vlastivědná společnost, Suchdol na Odrou

Více <http://www.moravian.cz/>

Páter Josef Turek, tak trochu jinak

Bronislav Novosad (text a foto)

Je brzy ráno a kolem nás se mihla hubená postava v pracovním oděvu, která byla v neklidu. „Je toho hodně, ale to je dobře,“ říká. „Chystáme rostliny, jedeme dodělat zahrádku, pak ještě jednu, nahnojit trávník a odpoledne ještě na rostliny.“ Tři děti, jedna žena, on a dva psi. Zahradník Jaroslav Kubálek z Kunína.

Jiřinky, květiny, které se do Evropy dostávaly v roce 1795 z Mexika, se brzy stávaly velmi ceněnými dekorativními květinami a získaly velkou oblibu. Tak tomu bylo i u zdejšího prvního kunínského faráře Josefa Turka.

Po záchraně kunínského zámku se stala součástí akce k počtě prvního kunínského faráře nazvaná „Slavnosti jiřinek“, kdy interiéry zámku byly vyzdobeny naaranžovanými jiřinkami v historických nádobách. Byla to pionýrská doba, kdy se materiál k aranžování svážel z různých zahrádek malých pěstitelů, ale byla to i doba intenzivnější spolupráce s profesionálními pěstiteli jiřinek, kteří se zabývají i jejím šlechtěním a jsou členy ČZS DAGLA pod vedením Ing. Jana Dvořáka z Raspenavy.

Psal se rok 2005 a na slavnosti byla přivezena nová jiřinka vyšlechtěná panem Františkem Věckem, přítelem pana Dvořáka. Odrůda byla nazvána páter Josef Turek a slavnostně na zámku pokřtěna Hrabětem Bedřichem Stachwitzem ze Zdounek. U tohoto křtu byl přítomen i pan Kubálek.

A tím to vše začalo. V jeho zahradnictví byla vyčleněna plocha pro jiřinky a byl to on, kdo nakupoval hlízy od pěstitelů, stal se i členem ČZS DAGLA. Jiřinky na slavnosti jsme již nemuseli složitě

Zahradník Kubálek vybírá jiřinky, Rajec nad Svitavou.

získávat z malých zahrádek, bylo to na něm, to on se stal novým kunínským páterem Turkem.

Letos bylo dohodnuto, že jeho jiřinky vyzdobí interiéry kostela k 200. výročí založení farnosti. V květnu jsem byl u toho, když objížděl jiřinkáře, u kterých měl objednané hlízy na výsadbu, ty jeho mu přes zimu špatně přezimovaly.

Na závěr jsme se zastavili u pana Věcka, s kterým bylo domluveno, že bude mít připravenou i sazenici pátera J. Turka. Už jsem šel k autu, když jsem se ho zeptal, která že je ten páter a on říká – žádná, pátera vám nedám. V tu chvíli jsem zalupal po dechu, čas se jakoby zastavil a já mu

Políčko s jiřinkami v roce 2006 v Kuníně.

První květy v roce 2012 v Kuníně.

říkám: „To není možné, letošní oslavy jsou postaveny hlavně na tom, že poprvé bude do Kunína přivezena sazenice pátera Josefa Turka“. Zželel se a řekl: „Dobře, tak já vám jednoho Turka dám.“ Bylo slyšet, že nám spadl kámen ze srdce, poděkovali jsme a vydali se na cestu k domovu. V autě jsme vezli poklad nejcennější, jiřinku páter Josef Turek.

Je spolu s dalšími jiřinkami na políčku v zahradnictví pana Kubálka a roste. Měla by být ozdobou letošních slavností.

V nadpisu jsem napsal „Páter Josef Turek, tak trochu jinak“ – ano, je to tak trochu jinak a je to

o tom, že jsou mezi námi lidé, kteří bez touhy po slávě dělají pro místo, které mají rádi mnohdy více, než ti kteří jsou tzv. vidět. Naše dobrá hraběnka i první kunínský farář by měli z pana Kubálka radost, bez něho by byl svět smutnější. Není sám, jsou další, kteří se snaží, aby lidé, kteří navštíví naši vesnici, odjížděli spokojeni a rádi se sem vraceli.

Vám všem patří velký dík.

O faráři Josefu Ignáci Turkovi najdete více v článku *Osudy prvního pěstitele jiřin v českých zemích*, který vyšel v POODŘÍ 2/2006, s. 69–72.

Moravské a slezské ovocné stezky

Ivan Bartoš a Jitka Tomopulosová

V červnu letošního roku byl po 18 měsících práce ukončen projekt Moravské a slezské ovocné stezky. Podílelo se na něm sedm místních akčních skupin (MAS Nížký Jeseník, Rýmařovsko, MAS Regionu Poodří, Rozvojové partnerství regionu Hranicko, Partnerství Moštěnka, MAS Bojkovska, MAS Hornácko a Ostrožsko).

Cíle a výstupy projektu

Cílem projektu bylo, stručně řečeno, vzbudit zájem o pěstování ovocných stromů.

Společným a nejvíce reprezentativním výstupem projektu je publikace Sedm tváří ovocnářství – více o ni najdete v předchozím čísle POODŘÍ. Nejvíce informací je zveřejněno na www.ovocne-stezky.cz, v rámci činnosti jednotlivých MAS se nabízejí další propagační materiály a aktivity.

Cíle projektu v Poodří

V Poodří jsme si dali za cíl zmapování a zpřístupnění toho, co se z ovocnářské tradice regionu zachovalo, oživení zájmu o pěstování ovocných stromů v zahradách a ve volné krajině, podporu místních producentů ovoce a tradičních i nových způsobů zpracování úrody a samozřejmě záchranu genofondu starých a krajových odrůd v Poodří.

Kde se na projekt získaly peníze

Projekt byl financován z Programu rozvoje venkova, prioritní osy IV. realizované metodou LEADER.

LEADER je evropský projekt podpory venkovského prostoru, založený na principech rozhodování o místních záležitostech místními lidmi, dotovaný prostředky, které místní akční skupina získává na základě vlastní rozvojové strategie a dále transparentně rozděluje místním subjektům podle přísně stanovených pravidel.

Pokud se spojí více akčních skupin do společného projektu mohou čerpat prostředky společně (to je případ našeho projektu).

Co je to místní akční skupina (MAS)

MAS je sdružení obcí, občanských sdružení a podnikatelů z venkovského regionu, které naplňuje společnou rozvojovou strategii v duchu pravidel evropského programu LEADER.

MAS Regionu Poodří, o.s. sdružuje samosprávy a subjekty z 23 obcí na území, jehož osu tvoří řeka Odra v oblasti mezi Odrami a Ostravou. Cílem sdružení je rozvoj zájmového území, MAS k němu přispívá administrací a aktivním naplňováním vlastních strategií v rámci programu LEADER a rovněž rozdělováním financí na jednotlivé projekty.

Aktivity projektu v Poodří

Většinu aktivit projektu realizoval člen MAS Regionu Poodří – Český svaz ochránců přírody Studénka.

Základ projektu tvořilo pátrání v terénu – mapování. Jednalo se hlavně o práci dvou garantů projektu – Ivana Bartoše a Jitky Tomopulosové, o prázdninách si mapování krátce vyzkoušeli i mladí členové a příznivci ČSOP.

Mapování mělo tři hektická období. Prvé bylo v období kvetení ovocných stromů, kdy se mapovalo nejlépe, neboť kvetoucí ovocné stromy jsou v krajině z dálky vidět.

Druhým hektickým obdobím byl konec léta a začátek podzimu, kdy dozrávala úroda a mapovatelé se u vytipovaných stromů pokoušeli určit odrůdu.

Naroubovaná podnož.

Zima a předjaří byly obdobím vyhledávání informací v literatuře a dobových dokumentech, tříděním poznatků a vyhodnocování fotografického materiálu.

Třetím hektickým obdobím bylo jaro roku 2012, kdy bylo třeba získané poznatky utřídit, interpretovat na stránkách společné publikace a následně připravit prezentaci na webu. Rovněž se doplňovaly poznatky z terénu a uskutečnily záchranné přenosy roubů z ohrožených stromů na připravené podnože.

Průběžně bylo třeba zvládnout další aktivity projektu. V počátcích to byly propagační prezentace na místních akcích ve Skotnici, Suchdole, Jeseníku a Bartošovicích. Vrcholem těchto aktivit byl velmi úspěšný praktický kurz péče o ovocné stromy a závěrečná dvoudenní exkurze s prezentací výsledků všech účastníků projektu v Bartošovicích. K organizaci významně přispěli pracovníci MAS Regionu Poodří Ing. Oldřich Usvald a Pavla Brugerová.

K úspěchu projektu přispěli i občané regionu, kteří svou vstřícností a radami přispěli k zajímavým nálezům, starostové; kteří poskytli prostor pro propagační akce; a účastníci projektu, kteří přispěli svými tipy a nápady. Obzvláštní poděkování patří Radimu Jaroškovi a Karlu Goldovi, kteří vypátrali, jakou místní hrušku měl rád hynčický rodák J. G. Mendel a Magdaleně Cibulkové, která přišla na to, proč.

Momentka z kurzu.

Ovocný strom v krajině Poodří

Výstupy a výsledky projektu mapování významných krajinných prvků tvořených ovocnými stromy ve vztahu k historii a budoucnosti ovocnářství v Regionu Poodří

Cílem více než rok trvajících mapování bylo najít a evidovat významné krajinné prvky tvořené ovocnými stromy: sady, stromořadí, zahrady, meze, skupiny stromů i solitery. Dílčími cíli bylo najít odrůdy, které mají potenciál obstát ve volné krajině a extenzivních sadech či zahradách Poodří, případně zachránit genofond těchto odrůd přenesením roubov ze zaničujících stromů.

Evidence byla jednotná – do formuláře se vkládaly identifikační údaje (katastr, parcela, souřadnice), druh dřeviny, odrůda (či alespoň popis ovoce), charakteristika stromu (stáří, obvod kmene) a zdravotní stav.

Ke všem vymapovaným krajinným prvkům byla pořízena fotodokumentace, pokud možno stromu bez olistění, stromu s listím a plodů.

V regionu bylo registrováno 170 takovýchto významných krajinných prvků, což by mohly být (hrubým odhadem) asi tři čtvrtiny z toho, co se zde skutečně nachází.

Byl zaznamenán velký rozdíl mezi jednotlivými obcemi, v některých byl s největším úsilím nalezen jeden hodnotnější strom či zahrada, v jiných jsme došli k názoru, že je ovocnářsky mimořádná celá obec či její část.

33 katastrů autem, na kole a pěšky

V rámci projektu bylo nutno projet (autem, na kole) a projít všech 33 katastrů obcí, které jsou členy MAS. Mapování proběhlo ve dvou vlnách. Každou obec jsme navštívili nejméně dvakrát v různých ročních obdobích, některé lokality si vyžádaly návštěvy tři a na některé se vracíme dodnes, protože jsme tam našli přátele, mimořádné stromy či příběh, který stojí za to, aby byl zaznamenán.

S mapováním jsme naplno začali v zamračeném dubnovém počasí a zaměřili se hlavně na volnou krajinu, kde se kvetoucí ovocné stromy „hlásily“ na dálku. Každý víkend a některá odpoledne jsme kroužili regionem a nadávali na počasí, které v duchu zákona schválnosti bylo nejhorší ve chvílích, kdy jsme vypátrali nějaký zajímavý kvetoucí strom a chtěli ho vyfotit pro „reprezentační“ využití.

Nespornou výhodou bylo, že krajinu Poodří známe a mohli jsme vycházet z dílčích výsledků

Jedna z vlajkových odrůd jablek Poodří – Strýmka.

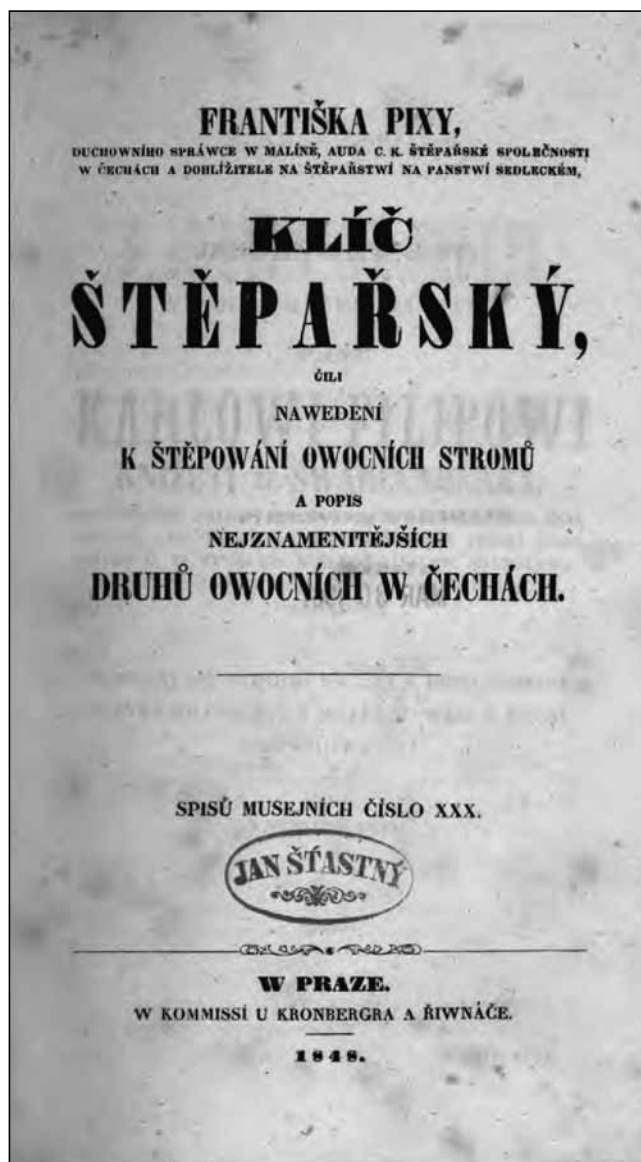

předchozích mapování, ale ani to nevyklučovalo četná překvapení, ať už radostná (nalezení hrušní s obvodem kmene větším než tři metry), nebo smutná v podobě pařezů na místě nedávno vymápaných krásných ovocných stromů.

Prvá vlna mapování se vzhledem k potřebě plnění dalších projektových úkolů protáhla až do počátku léta.

Následné letní a podzimní mapování, ve kterém jsme kromě nových lokalit prověřovali již nalezené s cílem určit odrůdu u vytipovaných ovocných stromů, odkrylo zajímavý problém – poměrně velké množství těžko určitelných kulturních odrůd jablek a hrušní.

Bohatství odrůd muselo mít nějaký zdroj. Začali jsme tedy hledat něco, co objasní velké množství starých jabloňových a hrušňových odrůd v regionu, z nichž mnohé jsou dnes bez hlubokých pomologických znalostí prakticky neurčitelné. Bylo jasné, že historický ovocnářský potenciál Poodří bude třeba odkrýt i studiem dochovaných písemných pramenů.

Pátrání ve spisech ovocnářských a pomologiích

Začali jsme tedy hledat v podstatě jakékoliv informace o historii místního ovocnářství.

Obecný přehled jsme získávali v pomologiích i ovocnářské literatuře a věřice ve starobylost místních odrůd, začali jsme Pixovým Klíčem štěpařským z roku 1848.

Kromě krásné češtiny staré více než 150 let a mnohých dosud platných zásad (třeba té, že je třeba chránit zpěvné ptactvo) jsme se dobrali několika dosud užívaných názvů (Kardinál, Panenská), jiné už jen potěšily svou zvukomalebností. Oželeli jsme tedy Zlatopepáka i Mazlíka cizího (názvy odrůd jablek) a začali studovat nejkrásnější moravskou pomologii: Moravské ovoce od F. Suchého. Zde už jsou uvedeny odrůdy běžné na Moravě na přelomu 18. a 19. století a objevují se zmínky o konkrétních odrůdách pěstovaných v oblasti „našeho“ Kravařska i sousedních regionů. Jako v Kravařsku hojně pěstované se v Moravském ovoci uvádí Grávštýnské („pěstované hojně na Kravařsku, Valašsku i Lašsku“), Řehtáč soudkovitý („nejvíce pěstovaný na severní Moravě, kde nechybí ani v jedné zahradě ovocné“), Kardinál žíhaný („staří pomologové praví, že se nejvíce pěstuje v pořčí Odry“!!!).

Dále jsme se dočetli, že „Panenské nejlépe libuje si na Valašsku a střední Moravě“, ovšem dále se píše „více je ale pěstováno Červené tvrdé, se kterým se zaměňuje“ (to ostatně v Poodří platí dodnes).

V Moravském ovoci samozřejmě nechybí královna zdejších sadů a zahrad Jadernička moravská, jejíž vlastnosti jsou autorem velmi ceněny; nakonec hodnocení „Celkem jest jablko tvaru velmi krásného.“ mluví za vše.

Hrušně bohužel v Moravském ovoci již nejsou k jednotlivým regionům přiřazovány, v regionu se ale vyskytují ve velkém počtu uvedených odrůd (Avranšská, Červencová, Solanka, Šídlenka, Římská máslovka, Madame Verté, Boscova lahvice, Mero-dova, Virgule, Clapova, Viliamsova a další).

Jaderničku opěvuje i autor dalšího díla zlatého fondu naší pomologické literatury, Československé ovocné odrůdy lokální, K. Kamenický: „Chloubou

Jaderničkové stromořadí mezi Hůrkou a Jeseníkem nad Odrou.

Moravy, zejména Valašska, Lašska a Kravařska je dnes obecně známá, výborná krajová odrůda, zv. Jadernička moravská. Homolovitě protáhlé toto jablko sympatické žluté barvy vyniká znamenitými vlastnostmi dužniny chuti zcela dobré; ovoce se od otláčení nekazí, snáší dopravu bezvadně a jsouc požitelné od podzimu do jara, je velmi oblíbeno v obchodě. Možno prohlásiti za zvláštnost, že tato tržně vysoce hodnotná odrůda omezuje se dnes jen na určité oblasti Moravy, ač téměř všude dobře se akomoduje a je všem pokročilejším ovocnářům velice dobře známa, v Čechách i na Slovensku.“

Zajímavé svědectví o ovocnářství první poloviny minulého století přináší i tehdy oblíbená a hojně čtená zemědělská periodika vydávaná na střední Moravě – Kalendář milotického hospodáře a Rádce z Předmostí na Moravě.

Pro oba tituly je typická velmi dobrá kvalita textů a silný vzdělávací akcent. Měsíčník Rádce navíc dává prostor k diskusi nad jednotlivými tématy. Mnohé z problémů diskutovaných v té době přetrvávají v drobném ovocnářství dodnes (vhodnost odrůd pro různá stanoviště, nahrazování osvědčených odrůd neprověřenými módními novinkami, ochrana před chorobami a škůdci, tvarování korun ovocných stromů). Moravské patrioty opět potěší chvála Jaderničky. Rovněž zaujme několikrát zmiňovaný úpadek ovocnářství, poškozeného nebývalými mrazy v zimě roku 1929, i snaha o nápravu a obnovu sadů a zahrad kvalitními odrůdami. Úsilí ovocnářských nadšenců z doby po mrazové katastrofě připomíná úsilí dnešní; doufejme, že se podaří vzbudit zájem veřejnosti o rozvoj místního ovocnářství alespoň zčásti tak velký, jak se to dařilo Rádci z Předmostí a Milotickému hospodáři.

Při studiu i určování pomohla i publikace Ovoce Bílých Karpat, další skvělá pomologie z moravské oblasti, kde jsou v péči o místní ovocnářské dědictví o několik desetiletí napřed.

Počátek zlatého věku místního ovocnářství

Důležité informace v pátrání po zdrojích odrůdového bohatství přinesl článek Emanuela Opravila „Ovocná školka zámeckého zahradnictví ve Fulneku a její katalog“, uveřejněný roku 1980 ve Vlastivědném sborníku okresu Nový Jičín. Ten poskytl fakta o tom, jak se do historie (a nepochybně i do dochovaného stavu) starých a místních odrůd v Poodří zapsala ovocná školka zámeckého zahradnictví v nedalekém Fulneku.

Uchovaly se čtyři nabídkové katalogy výpěstků, které nechal tisknout vrchní zámecký zahradník Karel Čermák. Nejstarším katalogem je Seznam ovocných stromků a keřů ovocné školky ve Fulneku z r. 1856.

„Oddíl jabloní obsahuje 242 položek, v katalogu je zastoupeno několik typů míšeňského, 13 kalvilů, 12 parmén, 82 renet (zde je namístě vysvětlení, že vysoký počet je zřejmě rovněž dán rozličným pojmenováním

různých typů téže odrůdy a zařazením několika odrůd, které renetami nejsou).

Hrušně jsou nabídnuty ve 178 odrůdách, mezi nimi je uvedeno 23 máslovek, bergamotek je 14, dále v katalogu nalezneme Čáslavku Villiamsovu, Salisburyho, Marie Louise, Dielovu máslovku, Esperenovu máslovku, Esperenovu bergamotku, Pstružku, Boscovu lahvicí, Špinku, Avranšskou, Magdalenku.“

Vzhledem k dlouhověkosti některých odrůd jabloní a většiny hrušní, a vzhledem k tomu, že švestka domácí se prodávala i jako odkopek, je vysoce pravděpodobné, že některé z Čermákových výpěstků, jejich potomci či jejich odnože rostou v Poodří dodnes.

Záhada velkého množství odrůd jabloní a hrušní v regionu se zdála vyřešena. Nakonec to ale bylo ještě trochu jinak.

Školka v Suchdole – vrchol a konec zlatého věku

Původ významné části odrůdového bohatství, které se ve stoletých stromech v Poodří zachovalo, objasnil a ve svém textu pro nás popsal znalec historie Suchdola nad Odrou Daniel Říčan: „Za nadučitele Gustava Adolfa Thala byla při evangelické škole v Suchdole zřízena ovocnářská školka, bylo zde také vyučováno chovu bource morušového a včelařství. K největšímu rozkvětu však dochází koncem 19. století, kdy obecní kronika je zaplavena informacemi o aktivitách místních ovocnářů. Přes veškerou snahu nebyly školní zahrady schopné pokrýt poptávku, a tak místní sedlák Adolf Berger z usedlosti č. 118 založil na svých rozsáhlých pozemcích v roce 1906 velkou ovocnou školku. V této školce bylo možno najít především běžné druhy stanovené Kravařským ovocnářským spolkem. V Bergerově ovocné školce bylo ročně vysazeno 40 000–60 000 pláňat a na zbývajících polích této usedlosti založen ovocný sad s cca 3500 vysokokmeny a zákrsky. Vznikla instituce krajského významu, kde se konaly prázdninové kurzy pro učitele, výpěstky putovaly po výstavách, ovocné i okrasné stromy byly rozváženy

Foto Bergrova statku.

nákladními auty, zaměstnanců bývalo v sezóně kolem třiceti. Po válce a následném odsunu německého obyvatelstva školka zanikla.“

Mnohé ze stoletých stromů v regionu (a není jich málo) nepochybně pocházejí z tohoto zdroje a jsou svědky zlatého věku ovocnářství v Poodří i jeho neblahého konce.

Zpustlé štěpnice a sady za Bergrovou usedlostí nalezneme dodnes.

Pátrání v lidových názvech

Poté, co jsme si udělali alespoň trochu jasno v historii ovocnářství za posledních stopadesát let, poohlédli jsme se ještě (inspirováni Pixovým seznamem odrůd) po místních lidových názvech, ve kterých by mohla být pestrost starých a krajových odrůd rovněž dochována.

V textu knihy *Moravské Kravařsko* je popsána následovně:

„Ze všeho ovoce rozšířeny jsou zde odrůdy domácí. Z jablek nejvíce rozšířeny jsou Kuželky a Jadničky. Obě jsou ovoce tržní, které svou vytrvalostí dobře se hodí pro vývoz a proto také hledány. K nim druží se Panenské, Míšenské, Písanky, Vandlíky, Šedůvky, Baldůvky, Lipůvky, Damaštanky, Vrbůvky a mnohé jiné.“

Naštěstí bylo s čím srovnávat, o století později zaznamenala lidové názvy ovoce z oblasti Studénky a Pustějova Zdeňka Sochová ve své knize *Lašská slovní zásoba* (zapsáno foneticky): „Jablka: hedvabne, jadernička, klubik, koči hlava, kožuch, malinač, panenske, pisane, reneta, rudlenka, sklenka, ščergotka, šipulka, vindlík, vinove.“

Hrušky: dula, jakubjanka, krmašanka, margečanka, margetka, medufka, ovesňanka, solnohratka, vavřičanka, žbanek.

Švestky: Anička, bosenka, kobylnka, koči cycek.“

Během několika mapování, která prováděly hlavně místní organizace Českého svazu ochránců přírody a Společnost přátel Poodří, byly mnohé výše uvedené místní názvy potvrzeny, ale znají je pouze starší lidé. Zaznamenány byly ještě názvy jablek *Křapak, Tvaružek a Škrkotka*.

U starých místních odrůd, po kterých se zachovaly jen názvy, byla naděje na identifikaci konkrétních odrůd jen malá. Bylo zjištěno, že Klubik byl středně velké či menší žluté kulaté až mírně zploštělé jablíčko mírně nakyslé chuti (podle už zaniklého mohutného stromu na zahradě I. Bartoše), Škrkotka či Ščergotka je menší žluté jablko, dosud pěstované (1 stromek) ve Spálově v Oderských vrších, Křapak byl zřejmě název místního chroupěte, jednalo se o jablíčko menší, silně zploštělého plodu, podle pamětníků zelené, šťavnaté, křupavé a velmi sladké. U hrušní Dula i Jakubjanka zřejmě označuje prastarou selskou velmi bujně rostoucí odrůdu Jakubku, v regionu nalezenou v jediném exempláři, Ovesňačka bude zřejmě synonymem dříve hojně rozšířené Červencové (dva stromy v regionu) či jiné v té době zrající odrůdy. Krmašanka dozrávala v době

pouti (krmaše) na konci srpna ve Studénce. Švestka Anička dozrávala nepochybně už koncem července – na Svatou Annu. Názvy starých místních ovocných odrůd se pochopitelně nezachovaly v obcích, jejichž obyvatelstvo bylo po válce vystěhováno. Zde se naskytá otázka, zdali se odrůdová skladba sadů a zahrad v německých a českých obcích Kravařska nějak lišila. Mapování ukazuje že nikoliv, vyjma snad hrušní, které mají v původně německých obcích početnější zastoupení co do počtu zachovaných stromů i odrůd. Není tudíž překvapením, že se nejčastější odpovědí na otázku mapovatelů k názvu odrůdy v původně německých vesnicích stal výrok: „...hruška po Němcích“.

Překvapující je, že název jablka Kuželek se z lidové mluvy v regionu úplně vytratil, spolu s dříve hojně pěstovanou odrůdou Kopřivnický kuželek. Rovněž je zajímavé, že název Špendlík, označující až do invaze šarky hojně pěstovanou žlutou letní odrůdu švestky, Špendlík žlutý, přešel během 30 let ze svého správného užití na užití náhradní. Jako Špendlík se dnes nesprávně označují plody myrobalánu, v regionu expandujícího na místech původních stromořadí švestek, kterým sloužil jako podnož.

Zpátky do terénu

Při mapování se podařilo nalézt stromy, jejichž stáří nepochybně přesahuje dvě století. To nás vedlo k úvaze, zdali se zachovalo něco z odrůd v regionu původních či velmi starých.

Z odrůd, které jsou v pomologiích označovány jako velmi starého původu, se v regionu běžně vyskytují Strymka, Panenské a Jadernička; nalézt se podařilo i Kardinál žíhaný a Koči paly, z hrušní patří k běžným Římská máslovka, Špinka, Šídlenka, muškatelky a ovesňačky.

Samozřejmě se podařilo najít několik mimořádně starých a mohutných stromů, jejichž plody se nepodařilo pomologicky určit. Svým vzhledem nejvíce zaujalo žíhané oranžové jablko ze zaniklé usedlosti Karlov a vínovou červení žíhané jablko typu Ovčí hubička ze zahrady u ruiny statku na Lapači. Stejně tak se nedařilo určit kuželovité zelenožluté jablko z obrovského a dosud vitálního stromu u zaniklé usedlosti Valcha a velmi šťavnaté jablko z největšího stromu v sadu v Bartošovicích. Kuželek nebyl v Poodří nalezen.

Ještě zajímavější výsledky přineslo mapování v odrůdách hrušní. Zde se projevilo vyšší zastoupení starých hrušní v dříve německých obcích, takže se jich mnoho nepodařilo určit. I tak výsledky stojí za to. Vlajková loď místního sortimentu hrušní, Špinka, je rozšířena v celém regionu rovnoměrně. Byla nalezena Červencová, Šídlenka i Solanka, ve Vražném pak největší roubovaný ovocný strom v Poodří – Římská máslovka obvodu 333 cm. Srovnatelného stáří asi bude záměrně vysazený semenáč s kdysi zapěstovaným kmenem, rostoucí na mezi v katastru Kletného.

K pomologicky zajímavým nálezům patří hruška Avranšská (foto v barevné příloze) z Vražného a červená hruška z Kunína, zachráněná přenosem do sadu v Bartošovicích. Mimořádně zajímavým nálezem je dvojice starých pravokořenných hrušní s oranžovými kulatými plody rostoucí v Suchdole na místě zaniklého původního stromu.

Je potěšitelné, že na mnohých místech regionu byly nalazeny Durancie a vitální a bohatě plodící stromy či odkopky pravokořenných švestek (nejen u cest a na mezích, ale i v zahradách a třeba i kolem kostelní zdi v Kujavách. Na zahradě ve Studénce pěstují jednu pravokořennou Zelenou renklódu, byly zachráněny odkopky z mohutného pařezu pravokořenné višně. Ve zpustlé zahradě v Šenově byla nalezena jedna moruše, na svahu u kostela ve Studénce roste dřín, jediný, který se zachoval z těch, které tu vysadili místní včelaři před cca 70 lety.

Hodně potěšil nález jablka Ovčí hubičky, zřejmě už posledního stromu v regionu. V počtu jediného exempláře se zde (kupodivu v zámeckém parku ve Studénce) vyskytuje i dříve velmi hojná hruška Jakubka (zde nazývaná Dula, mn. č. Dule). Foto plodů je uvedeno v barevné příloze.

Snem každého mapovatele je najít něco mimořádného a hodnotného. My za největší pomologický úspěch mapování považujeme nalezení kulaté hrušky s karmínovým jádřincem v Suchdole a prastarou jablkoň s červeně žíhanými plody s protáhlou špičkou u pradávne Volské stezky. Raritou by mohly být rovněž hrušně cidrového typu pěstované u mlýna v Bartošovicích.

Plškova Jakubka (uměle vytvořený název)

Zajímavou hrušku ze Suchdola jsme si dovolili nazvat podle dřívějšího majitele zahrady, který se unikátním zásahem zasloužil o to, v jaké podobě se tento strom zachoval dodnes.

Hrušeň vytváří strom s typickou široce pyramidální korunou, vzrůst se dá označit za střední.

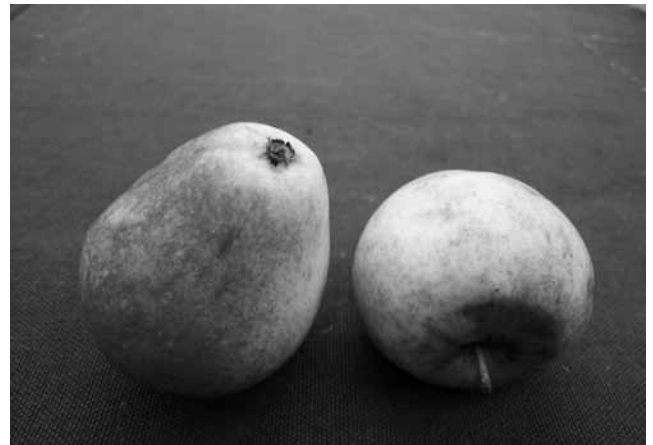
Plod je malý, kulatý, tvarem totožný s Jakubkou (Dulou). Slupka je v nezralosti zelená s fialovými skvrnkami, vzhledu téměř odpudlivého. V době zralosti se plod krásně vybarví do oranžové až syté oranžové. Jádřinec je karmínově červený.

Dozrává v létě, dužnina je sladká a brzy hniličí. Nepochybně je vhodná k sušení a výrobě kvasu.

Volská tlama (uměle vytvořený název)

Strom nalezen na místě před cca 50 lety zaniklé usedlosti u prastaré Volské stezky. Jablkoň vytváří mohutnou korunu. Připomíná Jaderničku moravskou (i vzhledem letorostů a listů), snáší drsné podmínky a těžkou půdu.

Plod má tvar typický pro ovčí hubičky, základní barvou slupky je světle žlutá, která je po celém obvodu plodu jemně žíhaná vínovou červení. Popis plodu vznikl na základě nálezu jediného jablka, nelze ho tudíž považovat za zcela hodnověrný.

Volská tlama.

Cidrové hrušky

Kvašením jablečného moštu se na Moravě vyráběl burčák i cidr, hrušně jsou v literatuře pro toto využití uváděny jako méně vhodné. To ovšem platí pro běžné odrůdy. Proto nás zajímalo, zdali se v regionu podaří najít i staré hrušňové odrůdy, vyšlechtěné pro výrobu cidru, podobné, jako se dosud pěstují v sousedním Rakousku.

Měly by to být vysoké, bohatě plodící stromy s drobnými, voňavými plody natrpklé chuti. Nebýt hospodáře na mlýně v Bartošovicích, nenašli bychom nic. Teď víme, že stromy s plody zrovna takových vlastností v zahradě u mlýna rostou. Do celá to odpovídá historicky doložené skutečnosti, že mlynáři často zaváděli různé hospodářské novinky. Potvrzeno to ovšem bude, až se z hrušek od mlýna podaří chutný cidr vyrobit.

Někde ještě švestky umí

Velmi nás potěšilo, že v některých obcích regionu je švestka domácí nejen hojně pěstována, ale dodnes rozmnožována pravokořennými odkopky. Šíří se tak odolné a dobře plodící místní klony, což lze považovat za velmi přínosné, ba přímo záslužné. Na druhé straně stále ubývá lidí, kteří ví, jak na to. A přitom stačí porýt kus půdy pod dobrou švestkou, výmladky z narušených kořenů vyrostou samy (to platí i pro pravokořenné durancie, ryngle, višně i hrušně).

Nejen staré je dobré

Je celkem logické, že se ve volné krajině a zahradách Poodří místy prosadily, a snad i prosazují, i některé odrůdy nové. Přesto překvapil nález vitálních stromů před 50 lety módní odrůdy Starking Delicious. Svým vzrůstem, dobrým zdravotním stavem a bohatými úrodami temně červených plodů všechny tři nalezené stromy dokázaly v krajině Poodří zaujmout náležité místo.

Historie nedávná

Prvým počinem k zachování genofondu starých a krajových odrůd v regionu bylo založení

jabloňového sadu v areálu záchranné stanice ohrožených živočichů v Bartošovicích v letech 1979 a 1980. Později se mapováním a interpretací zjištěného zabývaly jednotlivé místní organizace Českého svazu ochránců přírody (ZO Bartošovice, Jeseník, Studénka) a Společnost přátel Poodří. Tato občanská sdružení se pak za podpory některých samospráv, Nadace Partnerství a Správy Chráněné krajinné oblasti Poodří pustila i do záchranu genofondu starých a krajových odrůd v Poodří.

Brožurky a letáky o ovoci v Poodří vydané v předchozích letech.

Výsledky úsilí občanských sdružení jsou viditelné: založení genofondového sadu v Jeseníku, dosadby starých odrůd v sadu v Bartošovicích, záchrana karmínově červeného jablíčka z Hrabětic, hrušky 'Duly' ze zaniklé usedlosti u Volské stezky, červené

Stromky u Mendelova rodného domu v Hynčicích.

hrušky z Kunína a oranžově žíhaného jablka z posledního stromu u zaniklé usedlosti Karlov.

Obec Jeseník nad Odrou už několik let obnovuje ovocná stromořadí podél silnic i polních cest ve svých pěti katastrech.

U rodné Mendelovy usedlosti byl vysazen malý sádek starých a krajových odrůd.

Dobrá zpráva nakonec: Ovocnářskou tradici v regionu obnovilo zahradnictví Lička v Sedlnicích výsadbou nových ovocných sadů.

Shrnuto:

Poznatky získané mapováním a studiem písemných zdrojů přinesly zevrubný obrázek historie ovocnářství v regionu. V ovocných odrůdách se z dob pradávnych zachovalo něco málo, z dob dávných překvapivě dost. Bohatství odrůd jabloní a hrušní, a rovněž výskyt pravokořenných švestek domácích z doby před zhruba 100 lety, kterou můžeme označit za zlatý věk ovocnářství v regionu, utváří v některých místech charakter krajiny Poodří dodnes. Je na co navázat.

Významné krajinné prvky v Poodří, tvořené ovocnými stromy

V rámci projektu Moravské a slezské ovocné stezky byly významné krajinné prvky tvořené ovocnými stromy ve všech sedmi partnerských MAS evidovány pomocí jednotně vedených evidenčních karet.

Bartošovice – solitery starých ovocnanů bývají ozdobou vesnice.

Zvolené kategorie evidence (sad, zahrada, mez, alej, soliter) přímo nabízí k malému krajinářskému hodnocení aktuálního podílu ovocných stromů na rázu dnešní krajiny Poodří.

Co učinilo ovocný strom (či skupinu stromů) natolik významným, že bylo třeba jej evidovat?

Bylo to hlavně umístění v krajině, tedy zda vytváří krajinnou dominantu, či se na ní podílí, zda spolu-vytváří charakteristickou strukturu krajiny, zkrášluje obec nebo se k němu váže příběh.

Abychom mohli porovnávat, co se v krajině zachovalo a co bylo ztraceno, ale i co zůstalo ze vztahu místních lidí k ovocným stromům, je dobré se seznámit s textem L. Víchy v publikaci Moravské Kravařsko, která vyšla v roce 1898:

„Okrasou každého kraje je bujná zeleň lesů, hájů a sadů. I naše Kravařsko nepostrádá těchto ozdob. Každá naše vesnička jako skrytá v ovocných zahradách a sadech; jen nákladnější statky, kostely a novější školy vystrkují hlavy své z pod zeleně jabloní a švestek. A tak to je od pradávna. Svědčí o tom mohutný kmen hrušně nebo jabloně, jichž lze po našich dědinách viděti; živí to svědkové o pílích našich předků, o lásce jejich k ovocným stromům.“

Co zbylo z ovocnářské slávy Poodří

Ovocné sady

Ovocný sad je osobitým výtvozem hospodáře. Není to zahrádka, která se opírá o zdi stavení a každodenní dohled hospodyně. Je to dílo, které musí obstát v okolní krajině a svému tvůrci přinášet užitek. Hospodář volí místo a odrůdy, vkládá svou práci a starostlivost, sklízí úrodu. Krása sadu se stává součástí krajiny a veřejným bohatstvím.

Největším počtem a rozlohou ovocných sadů ve volné krajině se mohou chlubit Bartošovice.

Ne už tak stářím těchto sadů (to podstatné z jejich historie se vejde do druhé poloviny minulého století) ale tím, že to zde se sadovnictvím někdo zkusil a docela se mu to podařilo.

Nejznámější ze zdejších sadů se nachází v přírodní rezervaci Bartošovický luh, má rozlohu 2,5 ha a byl vysazen na hraně a svahu klesajícímu k nivě Odry. Poloha je to skvělá pro odrůdy jabloní vyžadující hluboké půdy a vyšší vzdušnou vlhkost. Svah je osázen jabloněmi, v sortimentu převládají kalvily, Boikovo, Červené tvrdé, Croncelské, velikostí a vitalitou stromů dominují vlajkové lodi zdejšího ovocnářství Jadrničky moravské, Strýmky a Boskopské, ale i ty jsou překonány jabloní neurčené odrůdy, rostoucí dosud velmi bujně na jednom z nejvlhčích míst sadu. Dříve byla rovina v horní části sadu osázena višněmi a slívami na myrobalánových podnožích, z tohoto počínů však zůstalo jen torzo čítající několik hynoucích stromů. Sad je vybaven jedním zastavením naučné stezky a díky své poloze skýtá pěkný výhled do oderské nivy. O sad pečují místní organizace Českého svazu

ochrany přírody (s finanční podporou Správy Chráněné krajinné oblasti Poodří). Uhynuvší stromy jsou nahrazovány novými a odrůdová skladba se mění ve prospěch osvědčených krajových a místních odrůd, které jsou roubovány materiálem z místních zdrojů přímo na podnože vysazené v sadu. Horní část sadu začíná sloužit k záchraně regionálního genofondu hrušní. Kolem prameniště ve svahu sadu je nově vysazeno několik místních pravokořenných švestek a durancí.

Roubovancům hrušní se v sadu dobře daří.

V Bernarticích nalezneme v obdobné poloze nad údolní nivou jeden větší a jeden menší sad, oba velmi vhodně umístěné do krajiny. Ten menší, který navazuje na blízké zahrady, je dobře udržován a veden v běžném sortimentu, druhý – rozsáhlejší, prořídilý a neudržovaný, připomíná skladbou odrůd a stářím stromů sad v Bartošovicích. Stejně jako tam, je i zde jeden strom s dvěma odrůdami v koruně. Kromě jabloní nalezneme v sadu několik třešní a hrušní. Další krásně situovaný sádek se nachází v úbočí Panského kopce.

Z těch větších sadů v Poodří je určitě nejstarší sad v Kateřiněch, pod hospodářstvím jednoho z místních zemědělců. Zevrubně byly identifikovány staré a krajové odrůdy v obvyklé skladbě, ale i stromy, které si určitě zaslouží další pozornost pomologů.

V regionu nás potěší i sady rozlohou menší i úplně malé. K nejhezčím patří, ty které jsou vysazeny na táhlém návrší nad Skotnicí, jemuž dominuje

Hončova hůrka s krásnými výhledy. Je zde zachována i zdejší typická skladba ovocných odrůd (Jadernička, Strýmka, Panenské, Kožená reneta, Švestka domácí, Durancie). Naopak v krajině ukryty zůstávají dva selské sady v Bravanticích a Velkých Albrechticích.

V nivě Lubiny zaujmou malé sady při vjezdu do Petřvaldu (s krásným exemplářem Boskoopského), blízko se nachází i jediný starší sad v nivě Odry – při usedlosti v Zimném dolu u Petřvaldíku.

Poslední dva selské sady v Butovicích zasáhla stavba dálničního přivaděče, zůstala jen torza původně rozsáhlejších výsadeb, z hlediska pomologického ale nesporně zajímavá.

Ze sadů ve Studénce zůstalo jen neodbornými zásahy poničené torzo nedaleko bývalého větráku na Bravantském kopci a malý, leč vitální a dobře udržovaný švestkový sádek v poli u Panské ulice.

Drobné selské sady či jejich zbytky zasahující do okolních polností dosud zdobí okraje obcí Kateřinic, Trnávky, Skotnice, Vražného, Jeseníku a Polouvsí. Jejich krajinářský význam je ale velký, zprostředkují plynulý a lidskému oku lahodící přechod mezi zástavbou a okolní zemědělskou krajinou. Zajímavé jsou skupiny ovocných stromů v nivě Husího potoka v Hladkých Životicích, vysazené

zřejmě dříve jako selské sady na pastvinách mezi zemědělskými usedlostmi. Tradice pasení dobytka se tu v jednom velmi starém sadu udržela dodnes, stejně jako v obnoveném sadu na svahu mezi zástavbou přímo v Kuníně.

Zahrady

Zástavba lánového typu, typická pro většinu obcí Poodří, ponechává už ze svého principu zahradě a sadu významné místo jak mezi usedlostmi, tak i v pluzině za nimi. V závislosti na svažitosti terénu a šířce nivy (osu lánové zástavby tvoří v Poodří častěji vodní tok nežli cesta) je dodnes v obcích, jejichž urbanistická struktura nebyla narušena, k vidění řada příkladů působivého souznění selských stavení a zahrad. Ačkoliv jsou užívány osvědčené postupy, nehrozí zde jejich stereotypní opakování, protože umístění zástavby ve svazích (většinou mírných) nad vodním tokem je zdrojem proměnlivosti podmínek, které selští stavebníci i sadaři uměli využít. Naopak současná „architektura“ katalogových bungalovů, která region zamořuje, se charakteru místa není schopna přizpůsobit a bezohledně ho ničí.

Platí tedy ještě alespoň někde tvrzení o vesnicích „jako skrytých v ovocných zahradách“? Nepochybně

Dvoumetrový chlap pod hrušní v nivě Husího potoka.

platí. Někde pro celou obec, jinde alespoň pro její části. Obvykle se stačí podívat ze sousedního kopečku a pak si obec hezky projít a potěšit se detaily sadovnickými i stavebními.

Milovníky selských zahrad asi nejvíce potěší obec Bernartice. Z původní architektury zemědělských usedlostí obklopených vzrostlou zelení ovocných stromů se zde dá vidět mnoho pěkného jak v horní, tak v dolní části obce (viz foto níže). Zahrady jsou ve valné většině ohrazeny živými ploty, za nimi je většinou dobře ošetřovaný a dosud bohatý sortiment regionálního venkovského ovocnářství. Že bylo v Bernarticích významnou složkou místního hospodářství ukazuje fakt, že v zeleni zahrad a sádků se dosud ukrývají 4 sušárny ovoce (byť neprovzované). Rovněž meze a polní cesty jsou osazeny udržovanými stromořadími kvalitních švestek.

Podobně utěšený pohled dosud skýtají Hůrka, Poloušví, Hrabětice, Blahutovice (všechny místní části Jeseníku nad Odrou), všechny svou dispozicí poněkud jiné, nežli převažující obce v Poodří, s nově vysazenými stromořadími podél silnic i polních cest a řadou vzrostlých ovocných stromů v zahradách.

Totéž se dá říci i o dvou obcích na opačné straně regionu, Kateřinicích a Trnávce, kde ovocný strom požívá rovněž úcty a zahrady a stromořadí jsou náležitě udržovány. Rozličný typ zástavby v obcích, jež na sebe navazují, není na škodu a do mozaiky krajiny Poodří se zde přidává další prvek – několik samostatných usedlostí obklopených zahradami a dostupných po cestách lemovaných ovocnými stromy.

Hodně mimořádných stromů nalezneme ve Vražném. Ve zdejších zahradách zůstaly zachovány mohutné jabloně, hrušně a vitální pravokořenné Švestky domácí. Sortiment zdejších hrušní by si zasloužil samostatný pomologický průzkum.

Zahrady na Lapači, v řadě usedlostí podél staré Volské stezky, zanikly spolu s usedlostmi kdysi prosperující enklávy. V houští jasanů a trnek ještě lze najít několik mimořádných exemplářů. Velikým překvapením je sad u jediné zachované usedlosti v místě – plný krásných a dosud plodících starých stromů, ošetřovaný, doplňovaný.

Zajímavé selské zahrady zdobí Suchdol (hlavně horní konec obce); hodně pěkného se dá najít i na jižním svahu zástavby v Kujavách, v zahradách poblíž kostelů v Pustějově, Velkých Albrechticích, Jistebníku, ve Skotnici a Sedlnicích. V Mošnově najdeme těsně u Lubiny hezkou zahradu vedle švestkového sádku se včelíny.

Že ze zahrady dokáží udělat významný krajinný prvek pouhé dva stromy, dokazuje zahrádka u domku Hukovicích s obrovskou Špinkou a Jaderničkou moravskou.

Jen maličko se zachovalo v původní zástavbě ve Studénce a na ulici Zahradní, něco v Bílově, kde si v zahradách díky vyšší nadmořské výšce více potrpí na švestky.

Významná stromořadí

O Poodří se dá říci, že každá silnice zde byla dříve lemovaná stromořadím alespoň po jedné, ale nejlépe po obou stranách. Většinu těchto stromořadí tvořily ovocné stromy. Torza těchto stromořadí lemují zdejší silnice dodnes. Přes svůj bídný zdravotní stav jsou mnohdy v krajině zubožené kolektivizací a zemědělskou velkovýrobou jediným zajímavým prvkem. Na straně druhé jsou i místem tvrdé selekce; ovocné odrůdy, které přežily půlstoletí mezi silnicí a intenzivně obhospodařovanými polnostmi bez jakékoliv péče a dosud dávají dobrou úrodu, jsou zárukou, že při jakémkoli užití budou v Poodří prosperovat.

Kdyby se měla vybrat nejkrásnější stromořadí Poodří, nepochybně by zvítězila alej mezi Hůrkou a Jeseníkem, respektive její hůrecká část, tvořená vzrostlými a vitálními Jaderničkami. Nejen v Poodří, ale málokde na Moravě je k vidění něco takového.

Vzrostlé jaderničkové stromořadí nalezneme i podél cesty mezi Pustějovem a Kujavami. Je vysazeno pouze jednostranně, z pustějovské strany ho uvádí několik stromů Panenského. V době mapování byl k vidění i pěkný kousek stromořadí před Sedlnicemi. Prim v něm hrály opět Jaderničky. Dnes už bychom ho hledali marně.

Významným krajinným prvkem je jabloňová alej vysazená podél státní silnice z Albrechtic vlastně až do Hukovic (s odbočnou větví z Bartošovic do Sedlnic). I když prořídlá a napadená jmelím, stále zdobí krajinu. Většina stromů je poškozená neodborným ořezem a rotačními sekačkami, mnohé větve jsou olámané zemědělskou technikou. Přesto většina stromů stále prosperuje. Je to nepochybně dáno volbou odrůd, dominuje nezmar Strýmka a Červené tvrdé, Jaderniček moravských je tentokrát méně, ale vyčnívají. Stromy ostatních odrůd jsou na tom viditelně hůře (Boikovo, Jonathan), ale žijí. Naopak už jen malé skupinky či jednotlivci zůstávají ze stromořadí mezi Suchdolem a Mankovicemi. Zajímavá je ale odrůdová skladba (Kardinál žihavý, Parkerovo).

Silnice Poodří lemují i hrušňová stromořadí: v Kurně hned dvě aleje podél silnic ve směru na Suchdol a Hladké Životice, další stromořadí vede ze Suchdola do Mankovic. Všechna jsou vysazena ve stejné době (cca před 60 lety) slabě rostoucími odrůdami, které zde ve srovnání s krajovými odrůdami nijak zvláště neprosperují, ale ani příliš nehynou. Jiná situace je ve Skotnici, kde v závěru obce lemují silnici na Mošnov čtyři více než stoleté, vzrostlé, vitální a dosud bohatě plodící hrušně. Významný krajinný prvek z nich vytváří jejich velikost a poloha, jinak jsou k silnici naprosto nevhodné, neboť každoročně pokrývají zem pod sebou kobercem rozmačkaných plodů.

Z peckovin jsou ve stromořadích Poodří zastoupeny třešně i švestky. Třešňové stromořadí zůstalo ve skupinách stromů zachováno podél cesty

Některá silniční stromořadí jsou silně napadena jmelím.

z Hladkých Životic do Suchdola, podobná nalezneme v Kateřinicích a Trnávce. Jejich čas vypršel, zůstávají ještě působivá torza jednotlivých stromů, ale je třeba přemýšlet o náhradě.

Že v regionu bývala i stromořadí slivoní, dokládají jednotlivé stromy 'Wangenheimovy' podél silnice ze Studénky na V. Albrechtice a Bravantice. Zbytky švestkového stromořadí provázejí krátký úsek silnice ze Skotnice do Mošnova. Nejvíce ze švestek podél silnic a cest zůstalo zachováno v Bílově. Z aleje zelených renklód mezi Hukovicemi a Kunínem nezůstal už ani strom. Prořídla ořešáková stromořadí provází silnice pouze u Sedlnic a ve své obnovené podobě silnici podél Luhy v Jeseníku.

Meze, polní cesty

Dříve běžná praxe osazování mezí a polních cest ovocnými stromy nejvíce utrpěla za posledních 50 let. Nejenže se nic nevysadilo, ale v duchu kolektivizace bylo vybito vše, co překáželo zemědělské velkovýrobě.

Z toho mála, co se zachovalo, jsou k vidění dva skvosty: meze na kopci v Kletném a meze v lokalitě Pásky pod Panským kopcem v Bernarticích.

Třešněmi porostlé meze v Kletném leží mezi pastvinami a na rozdíl od nich nejsou udržovány. Původní stromy postupně nahrazují jejich semenáče. Z krajinářského hlediska to ale není na škodu, meze se rozkošatěly a v době kvetení je Kletenský kopec vyzdoben jako žádný jiný. Meze mají pokračování i mezi polnostmi na úpatí kopce, zde ale převažují hrušně a objevily se nově vysazené jabloně.

Pásky v Bernarticích jsou naprosto odlišné. Až na spodní mez jsou všechna stromořadí dobře udržovaná a doplňovaná, většinu stromů tvoří pravokořenná Švestka domácí.

Dost se ještě zachovalo a je dobře udržováno v Kateřinicích, Trnávce a Skotnici, poslední švestky a jabloně zanikají na mezích v Padolech, u Široké cesty a na Záhumení ve Studénce. Téměř ukázkovou mez s několika bohatě plodícími jabloněmi

a hrušněmi nalezneme u sjezdu z dálničního přivaděče v Hladkých Životicích. Podél cest v polnostech mezi nádražím a kostelem v Jistebníku lze nalézt dvě různé výsadby hrušní. Ta prvá je tvořena kulturními odrůdami, druhou tvoří směs stejnověkých (asi sedmdesátiletých) semenáčů a planiček, nepochybně vysazená se záměrem je naroubovat. Co zabránilo hospodáři, aby o ně dále pečoval, se můžeme v původně německé části obce jen domýšlet.

Meze v polích v okolí Bernartic nad Odrou.

Solitary

V Poodří se zachovala řada soliterních ovocných stromů, byť mnohé z nich jako poslední veteráni bývalých sadů, zahrad či stromořadí na mezích.

Unikátní místo mezi solitery zaujímá hruška prastaré odrůdy Jakubka (Dula) v zámeckém parku

ve Studénce, evidentně vysazená jako okrasná dřevina na pozadí lip a habrů anglického parku.

V obcích: Za kostelem v Kujavách se u včelínu ukrývá pěkná hruška, kousek od ní u fary jabloň. Hrušeň Avranšská a dvojsoliter Jaderniček moravských rostou ve Vražném. V Hladkých Životicích je nejvyšším soliterem Špinka u nového viaduktu (viz foto níže), další vzrostlé solitery jsou roztroušeny v celé řídce zastavěné nivě na levobřeží Husího potoka. Dvě hezké soliterní hrušky stejné odrůdy můžeme vidět poblíž hasičské zbrojnice u silnice v Butovicích.

Jedna už ale končí, protože ji (podle svědectví místních) dokola obřezal pilou jeden z hasičů. Opravdu mohutná je letní hrušeň typu Ovesňačka ve svahu nedaleko kostela v Jistebníku.

V poli: Ještě v době počátku mapování stála soliterní nejméně stoletá Špinka u železničního přejezdu mezi Mankovicemi a Suchdolem, byla bezohledně ořezána a pokácena v rámci „údržby“ elektrického vedení. Konec starého úvozu v Hladkých Životicích zdobí hrušeň s neobvyklým tvarem koruny. U polní cesty mezi Hladkými Životicemi a Suchdolem nalezneme vitální exemplář Strýmky.

V lukách: Hezkou jabloň a hrušku nalezneme v nivě Odry u Petřvaldíku. Šídlenka a Špinka rostou spolu s dalšími v nivě potoka v Bartošovicích.

U stavení: Na místě zaniklých usedlostí zůstalo u Karlova jen torzo mohutného kmene. Obrovská jabloň, která zbyla v místě usedlosti Valcha, prosperuje na okraji prostředí, které v létě připomíná džungli. Ze silnice je vidět hezká Špinka před průčelím statku ve Velkých Albrechticích. Ačkoliv nejčastějším ovocným stromem v Bílově je švestka, mezi solitery by prvenství obhájila obrovská hrušeň v jednom ze dvorů u hlavní cesty. Nádherným stromem na skvělém místě je velká Špinka u vjezdu do chátrajícího panského dvora v Suchdole.

Zpracování ovoce v Poodří, jeho historie a současnost

Zpracování ovoce má v regionu tradici stěně dlouhou jako ovocnářství samo. Do současné doby se dochovaly zprávy o výrobě ovocných vín a pálenek a užívání horkého nakvašeného moštu (burčáku). Sušené ovoce bylo důležitou surovinou v místních kuchyních i výnosným obchodním artiklem.

Místní sušárny ovoce nebyly dřevěné jako na Valašsku, ale zděné. Dosud jich několik najdeme v Bernarticích, dříve zde byly u každého většího statku. Některé z nich jsou zajímavé i unikátním vylepšením, které dým z topeniště využívá k provozu oddělené udírny. Poslední z bernartických sušáren ukončila provoz na počátku osmdesátých let minulého století. Dobrou zprávou je, že jeden z majitelů připravuje opravu jedné z nejstarších sušáren a obnovení jejího provozu.

Sušárny v Bernarticích nad Odrou byly zděné a často spojené s udírnou.

Sušárna a moštárna v Kuníně vznikla svépomocí Českého zahrádkářského svazu v Kuníně před téměř čtyřiceti lety. Jako jediná v regionu je dosud provozována a poskytuje své služby nejen kunínským, ale i obyvatelům z okolních obcí. Ovoce v regionu zpracovávají ještě pálenice v Jeseníku, Suchdole a ve Studénce.

Zatím nejslibnějším počinem v regionu jsou ovocnářské aktivity Ličkova zahradnictví v Sedlnicích, které kromě přímého prodeje ovoce prodává i chutné ovocné mošty.

Přehlídkou kvalitních místních ovocných pálenek se stalo Pooderské košťování, které je už po 10 let hlavní atrakcí Otevírání Poodří, regionálního setkání konaného v Bartošovicích počátkem května.

Šarka, jmelí a rez hrušňová – tři jezdcí ovocnářské apokalypsy

Po kolektivizaci zemědělství a módní vlně zákrsků se další ranou místnímu ovocnářství stalo šíření virové šarky, expanze jmelí a módní vlna pěstování jehličnanů, která vede k masivnímu šíření rzi hrušňové.

Šarka

Šarka švestky (Plum pox virus, PPV) je hospodářsky nejškodlivější virové onemocnění ovocných dřevin. Původcem onemocnění je vláknitý virus, počátky jeho výskytu jsou zaznamenány na jihovýchodě Evropy na počátku 20. století. Virus původně napadal slivoně s modrými plody, později zmutoval a napadá další peckoviny včetně broskví, meruněk a třešní. Dnes se vyskytuje ve všech světadílech kromě Austrálie. Šarka se přenáší sáním mšic a vegetativním množением stromů. Příznakem jsou skvrny na listech a deformace plodů, spojené s červeně zbarvenými útvary v dužině. Významná je ztráta cukernatosti plodů a chuti vůbec.

Jedinou ochranou je šíření zdravého a odolného sadovnického materiálu. I když je v současnosti šarka rozšířena prakticky všude, je třeba pořizovat stromky z kvalitních zdrojů a vybírat odrůdy a klony bez příznaků, u kterých je předpoklad, že budou napadení virem odolávat.

Jmelí bílé – hrozba zkázy pro jabloně v Poodří

Během posledních let dochází v Poodří k expanzi jmelí bílého. Přibývání jmelí vidíme hlavně na topolech, lípách a jabloních. Jmelí vytváří charakteristické kulovité keřky, které někdy dosahují průměru až dva metry. Jejich modifikované kořeny, haustoria, pronikají kůrou větví a z pletiva hostitele odebírají vodu a minerální látky. Zpočátku to vede ke chřadnutí napadených větví, s nárůstem počtu a velikosti keřků jmelí dochází k úplnému vysílení stromu a jeho zániku. Jmelí rozšiřují ptáci (brkoslavové a drozdi), kterým jeho bobule slouží jako potrava. Záliba drozdovitých (obzvláště kvíčal) v oklovávání jablek, která zůstala na stromech do zimy, nasměrovala expanzi z lesů a stromořadí topolu kanadského do jabloňových sadů, stromořadí a zahrad. Obzvláště pro jabloně starých odrůd, jejichž vzrostlé stromy jsou ozdobou krajiny Poodří, je expanze jmelí smrtelnou hrozbou.

Ze zkušeností vyplývá, že pro úspěšnou likvidaci jmelí naprosto nestačí keřík jen ulomit či uřezat,

protože prakticky vždy potom vyroste znovu. Je třeba odříznout celou větev, na které jmelí roste. Pokud jmelí roste na větvi kosterní či dokonce na kmeni, je třeba vyříznout plát kůry i s dřevem úměrný velikosti odstraňovaného keřku. Šetrnější metodou likvidace je vyříznutí keřku až do dřeva hostitele a obalení napadené větve černou fólií.

Poznámka: Zatím nebylo jmelí nalezeno na jediném stromu hrušně.

Rez hrušňová

V posledních letech významně škodí na hrušňových stromech rez hrušňová; míra napadení je mnohde taková, že ovlivňuje vitalitu stromů a jí podmíněnou kvalitu úrody. Ačkoliv rez je škůdce dávno známý, její masivní rozšíření je zaznamenáváno zvláště nyní. Rez hrušňová je škůdce, který ke svému vývoji potřebuje dva organismy různého druhu, jalovec a hrušeň. Na jalovci rez přezimuje, aby na jaře vytvořila na větvích rosolovité útvary, ze kterých se uvolňují spory, které se větrem přenášejí na hrušně. U těch se počátkem léta objeví na listech oranžové okrouhlé skvrny, ze kterých se koncem léta rez opět přenáší na jalovce. Že je nárůst napadení rzí hrušňovou úměrný šířící se pokleslé módě pěstování jehličnanů je nasnadě. Málokterý z milovníků jehličí rez na svých keřích likviduje. Výsledkem je to, že pěstitelé hrušní, kteří by své ovoce rádi

Tyhle stromy silně napadené bez ošetření brzy zaniknou...

vypěstovali bez použití ochranných postřiků, jsou nezodpovědnými sousedy k chemickému ošetření nuceni. Řešení problému spočívá v osvětě, která povede k odstraňování napadených jalovcových větví, nejlépe spolu s celým jalovcem. Takže nezbývá než doufat, že móda jehličí brzy skončí a hruškové listí se zase zazelená v plné kráse. Hrušku totiž jehličím nenahradíš, ani na koláči, ani na stole či v sudu. Naopak jehličnan lze hrušni nahradit velmi snadno.

Perspektivy ovocnářství v Poodří

Jak z předchozích kapitol vyplývá, Poodří má ovocnářskou tradici měřitelnou staletími. Do značné míry je podchycen genofond starých i krajových odrůd, jejichž stromy přečkaly do současné doby. Přenos roubů z ohrožených či hodnotných stromů každoročně probíhá. Existují pozitivní příklady – v několika obcích proběhly výsadby nových ovocných stromořadí a existuje několik genofondových ploch, kde jsou uchovávané staré krajové a místní odrůdy. Počinem mimořádné důležitosti je skutečnost, že v regionu opět existují zemědělci, kterým pěstování ovoce a jeho zpracování přináší obživu.

Fakt návratu ovocných stromů do krajiny Poodří je podmíněn:

- veřejným zájmem o obnovu krajiny Poodří jako místa bezpečného a vůči jeho obyvatelům vlídného, v takové krajině mají ovocné stromy nezastupitelný význam
- motivací vlastníků pozemků k vysazování ovocných stromů danou odbytem či dostupnými možnostmi zpracování vyprodukovaného ovoce
- dostatkem pozemků vhodných k výsadbě ovocných dřevin
- potlačením aktuálních hrozeb osvětou vedoucí k lepšímu hospodaření a péči o dřeviny

Když pomíneme produkční ovocnářství, které cele zůstává na aktivitách soukromých zemědělců, (alespoň trochu by mělo pomoci čerpání z programu LEADER), zůstává zde zodpovědnost za obnovu krajinných struktur tvořených ovocnými stromy na vlastních, občanských sdruženích a obcích.

Role v této zodpovědnosti se vytříbily během posledních 20 let. Obce by měly poskytnout vhodné pozemky, občanská sdružení by na nich měla vytvořit příklady vhodné následování a zachovat genofond vhodných odrůd, vlastníci by mohli využít nabídky výpěstků a připravených návodů k pěstování a zpracování.

Naprosto mimořádnou příležitostí k realizaci výše uvedeného skýtají významné aktivity, které se dotýkají celého regionu. Jsou to komplexní pozemkové úpravy, jež mění pozemkovou držbu v krajině tak, že každý vlastník má přístup na své pozemky (to rovněž znamená vybudování sítě polních

cest) a ustanovují pozemky vyčleněné k protierozní ochraně. Pozemky těchto takzvaných společných zařízení přejdou do majetku obcí. To skýtá jedinečnou možnost návratu ovocných stromů do krajiny, a to jako doprovodných stromořadí u polních cest a malých extenzivních sadů na zatravněných pozemcích, určených k protierozní ochraně.

Druhou velkou příležitostí je projekt Regionu Poodří zaměřený na stabilizaci vodního režimu a zabránění vzniku přívalových povodní. I zde budou bezpochybu vyčleněny pozemky, vhodné k extenzivním výsadbám ovocných dřevin. Bylo by záhodno opět vyzkoušet skvělé protierozní vlastnosti pravokořených švestek a durancí, dané jejich kořenovým systémem, který v půdě vytváří pevnou a hustou „armaturu“.

Prvou slabou stránkou výše uvedené vize je trvalý nedostatek příležitostí ke zpracování ovoce. K opatrnému optimismu zde vede nástup technologií kompletního zpracování ovoce na trvanlivý mošt a prvé signály zájmu o zprovoznění či novou výstavbu sušáren.

Druhou významnou slabou stránkou vize, náklady na údržbu travních porostů v sadech a stromořadích ve volné krajině, by bylo možno řešit vyzkoušeným a přírodě mimořádně prospěšným vypásáním ovce a kozami. Že je zde možno spojit síly se soukromými chovateli a ochránáři je nasnadě.

Místo závěru příklad dobré praxe

Obec Jeseník nad Odrou vyniká nad ostatní svým počtem katastrů (5) ale i tím, že se za účasti občanů a občanských sdružení jednotlivé místní části

Zachráněné žihané jablko z Karlova.

pokouší opět spojit obnovenými polními cestami, které lemují nově vysazená stromořadí.

Výsadby jsou velmi různorodé a jednotlivým cestám šité na míru. Někdy je to remíz, jindy se sadí klasické alejovky, ale často se navazuje na místní tradici a sadí se ovocné stromy, většinou osvědčené staré odrůdy. Novou výsadbou je alej podél prastaré Volské stezky z Hůrky do Polouvsí. Ta navazuje na původní, mnohdy ještě dobře udržované skupiny švestek a durancí, je doplněna i odpočívkou pro turisty i místní, kteří se zde vydali na vyjížďku na kole, nebo na procházku. Procházku vlídnou krajinou jejich Poodří.

Příběhy stromů a lidí

Protože jsou lidé a ovocné stromy nerozlučně spojeni, zaznamenali jsme i příběhy hodné zveřejnění.

Možná nějaký znáte i vy...

O mlsném zakladateli genetiky

Radim Jarošek, Ivan Bartoš

Slavný hynčický rodák Johann Gregor Mendel se v augustiniánském klášteře v Brně zabýval rovněž šlechtěním odrůd ovocných stromů a existuje doklad o tom, že si nechával posílat z domova rouby. Jedním z nich je jeho dopis synovcům Aloisovi a Ferdinandovi Schindlerovi (ze dne 4. dubna 1831).

Krátký text končí prosbou o rouby z ovocných stromů ze zahrady svého rodného domu v Hynčicích.

J. G. Mendel píše: „*Einen Geffalen würdet Ihr mir erweisen, wenn Ihr den Alois Sturm in meinem Namen ersuchen wolltet, mir durch Euch einige Pfropfreiser zukommen zu lassen und zwar 1 von der Günsbirne, 2 von dem Quaglich und 3 von dem guten Apfelbaum aus dem Ausgedingegarten.*“

V knize V. Orla „*Gregor Mendel a počátky genetiky*“ (Praha 2003) je dopis rovněž zmíněn a na straně 124 uveden překlad: „*Prokážete mi radost, když mým jménem požádáte Aloise Sturma, aby mi po vás poslal několik roubů, a to 1 z Günsbirne, 2 z Quaglich a 3 z dobré jabloně ze zahrádky výměnku.*“

Otázkou, o jaké ovoce ve skutečnosti šlo... Zaučali jsme se zabývat – i v kontextu s probíhající rekonstrukcí Mendelovy rodné usedlosti, kde se přímo nabízela výsadba selské zahrady se starými odrůdami – otázkou o vlastně požádal J. G. Mendel svého švagra Aloise Sturma.

Slovo Quaglich v nářečí kravařských Němců značí kdouloň (spisovně *der Quittenbaum*) a jde o dřevinu, která se používala jako podnož pro roubování hrušní. V případě hrušně Günsbirne se nabízela úvaha, že jde prostě o „dobrou hrušeň“ (spojení slov *günstig* – příznivý, příhodný nebo *der*

Günstling – oblíbenec a *die Birne* – hrušeň) a nešlo by pak o žádnou konkrétní odrůdu. Mendel prostě napsal, že by chtěl rouby z dobré, chutné nebo snad oblíbené hrušně. Příbuzní přece věděli, která mu tak chutná...

Zdá se však, že jsme se mylili. Pomohli bývalí němečtí obyvatelé, na něž jsme se prostřednictvím pana Karla Golda z Oder obrátili s úpěnlivou žádostí o pomoc. Podle informací, které nám zaslali členové spolku *Alte Heimat* ze SRN, nemá název nic společného s výrazy *günstig* nebo *Günstling*. Odrůda pochází nejspíše z Dolního Rakouska a měla řadu krajových názvů – mimo jiné i *Gänsbirne* (resp. *Gensbirne*). Záměna „ü“ za „ä“ se při čtení Mendelova rukopisu jeví jako reálná, další možností je přirozený fonetický vývoj. Univerzita v Hohenheimu provádí s touto odrůdou od roku 2005 pokusy a zařazuje ji do skupiny muškatelek. Uvádí se, že je to dobrá odrůda pro výrobu pálenky a na sušení.

A jak vlastně odrůda *Gänsbirne* (*Gensbirne*) vypadá? Plody dozrávají v první polovině září. Ovoce je menší velikosti, max. středně velké. Barva plodu je leskle žlutá s drobnými rezavými skvrnkami. Dužnina je bílá, šťavnatá, sladkokyselá, mírně trpká. Jádrovec obsahuje jen několik oválných hnědočerných semen. Slupka je tenká. Stopka je dosti dlouhá, na bázi žlutá, na konci světle zelená. Listy jsou hladké a dosti malé. Strom roste pomalu, dožívá se vyššího věku a dorůstá větší velikosti. Foto plodů je v barevné příloze.

Dalším pátráním bylo zjištěno, že neexistuje české pojmenování. Proč se v názvu objevuje zrovna husa – *Gans* (*Gänse* – husy), a proč si zakladatel genetiky oblíbil právě tuto obyčejnou pozdně letní hrušku, zůstalo záhadou.

Rozluštění přišlo nečekaně. Našlo se v poznámkách výborné kuchařky Anny Hermanové.

Vyhlášeným regionálním a dnes již téměř zapomenutým receptem tradiční úpravy martinské husy byla husa na hruškách! Na recept si vzpomněla, sešit s poznámkami našla a recept zrekonstruovala její vnučka Magdalena Cibulková, která se o záhadě dozvěděla úplnou náhodou.

Hrušky na omáčku k huse musely mít náležitě aroma a kořenitou chuť a musely dozrát v pozdním létě, aby je hospodyně stihly usušit a připravit tak základní surovinu pro výrobu ovocné omáčky. Těmto požadavkům odrůda *Gänsbirne* naprosto vyhovuje, navíc dostává obsah i její *husí* název.

Díky kontaktům pana Golda z Oder se podařilo získat rouby z university v Hohenheimu a dnes již rostou mladé *Gänsbirne* v miniškolce Českého svazu ochránců přírody ve Studénce. Jedna z nich bude určitě vysazena u Mendelovy rodné usedlosti.

Zůstává ještě jedna otázka. Neroste *Gänsbirne* i někde v regionu? Zatím byl nalezen jeden strom v Butovicích, který odpovídá ve všech charakteristikách.

V roce 2012 se na větvi hrušky ve Studénce, na kterou byl roub Gänsbirne přenesen za účelem rychlejšího získání úrody, objevily první plody. V létě již bude co porovnávat.

Zdali se Mendelova oblíbená hruška v místě zachovala, zjistíme, až srovnáme ovoce nových štěpovanců a ovoce stromů vytipovaných v rámci mapování.

Pak přijde čas na přípravu husy na hruškách.

Husa na hruškách, jak asi chutnala

J. G. Mendelovi

(od Magdalény Cibulkové podle receptu její babičky, paní Anny Hermanové)

Husa 2,5–3 kg, 5 malých cibulí, 1–2 dl dobrého bílého vína, 2 lžice hladké mouky, 2 dl smetany, 1 lžice mletého zázvoru, 5 kuliček nového koření, 5 kuliček pepře, sušené hrušky, sůl.

Omytou, očištěnou a osušenou husu zevnitř i na povrchu osolíme, okořeníme zázvorem a nahrubo pomletým pepřem. Položíme na pekáč hřbetem vzhůru, přidáme na polovinu rozkrájené cibule a nové koření. Obložíme husu v jedné vrstvě po pekáči sušenými hruškami. Podlijeme horkou vodou, zakryjeme a dáme péct při 200 °C (doba pečení je 100–130 min.). Při pečení občas podléváme teplou vodou a poléváme maso vypečenou šťávou. Ve druhé polovině pečení obrátíme husu břichem nahoru a pečeme, až je ze všech stran měkká a zlatá. Přilijeme víno. K úplnému konci pečení nepoléváme šťávou a nezakrýváme, aby kůže zůstala křupavá. Upečenou husu vytáhneme z pekáče. Přecedíme šťávu přes síto a hrušky s cibulí můžeme propasírovat – podle toho, jak hustá šťáva nám chutná. Šťávu zaprášíme moukou, přelijeme smetanou, rozmícháme a krátce povaříme. Pečenou husu naporcujeme. Při podávání poléváme porce horkou šťávou. Taková husa je dobrá s bramborovým i houskovým knedlíkem, ale i s vařeným bramborem.

K huse podáváme martinské víno, jeden z přítoků můžeme věnovat zakladateli genetiky či těm, kteří hrušku Gänsbirne a tento recept pro region znovuobjevili.

O stromořadí planiček, které kdosi vysadil, ale nestačil naroubovat

Podél cest v polnostech mezi nádražím a kostelem v Jistebníku lze nalézt dvě různé výsadby hrušní. Ta první je tvořena kulturními odrůdami, druhou tvoří směs stejnověkových (asi sedmdesátiletých) semenáčů a planiček, nepochybně kdysi vysazená jako stromořadí. Některé ze semenáčů připomínají plody planičky, jiné jsou zdobně zvládnuté potomky matečných odrůd, většina z nich má malé a trpké plody. Jaden ze stromů má zdobně zvládnuté okraje listů. Stromy jsou neudržované, zarostlé v porostu mirabelek a zastíněné vzrostlými topoly. Přesto dosud krásně kvetou a bohatě plodí.

Podivné stromořadí nás vedlo k přemýšlení, proč ho někdo vysadil právě takhle. Určení věku stromů nás přivedlo na možné vysvětlení. Odhadnutý věk 70 let odpovídá době války.

Co zabránilo hospodáři, aby o ně dále pečoval, se můžeme v původně německé části obce jen domýšlet.

Ale taky to mohlo být úplně jinak.

O hrušni, která byla vztyčena

Na „horním konci“ Suchdola roste v jedné se zahrad zajímavý strom hrušně. Přesněji povědic, jsou to stromy dva, rostoucí v těsné blízkosti. Jsou stejného stáří a stejné odrůdy, dalo by se i říci, že jsou osově souměrné. Nenesou stopy roubování a z kořenových náběhů se dá soudit, že vyrostly jako výmladky na místě, kde se kdysi nacházel pařez původní hrušně (a zdá se, že to byl pořádný pařez s průměrem o dost větším nežli jeden metr).

Plody jsou v regionu raritou. Jedná se o malé kulaté hrušky, v době dozrávání mají zelenou slupku s temně fialovými skvrnami. Nevábný vzhled se mění v plné zralosti, kdy hrušky získají sytě oranžovou barvu. Jádřínek je krásně karmínově červený. Typem plodu odpovídá takhle hruška prastarým hruškám Jakubkám, barvou slupky a jádřince se blíží k stejně prastarým Krvavkám.

Co se chuti týče, jsou to sladké letní hrušky, které brzy hniličí. Jsou bezpochyby vhodné do kvasu a k sušení.

Že se k vyjimečné hrušce váže vyjimečný příběh, jsem se dozvěděl, když jsem v předjaří přišel poprosit majitele zahrady o rouby.

Po válce přišli do Suchdola noví osídlenci. Jedním z nich byl pan Plšek, a právě jeho syn mi

přímo pod dvojicí hrušní pověděl, jak jednu z nich kdysi vyvrátil vítr.

Když jsem se podivil, že vidím vzrostlé hrušky dvě, vysvětlil mi, že ta vyvrácená jeho otce tak mrzela, že s pomocí lana a automobilu Tatra padlý strom znovu vztyčil.

Díky tomu, že hrušeň vyrostla vedle pařezu, byla zakořeněna hlavně ve směru od něj. To sice vedlo ke snížené stabilitě a pádu stromu, ale rovněž k uchování části kořenů v půdě i po vyvrácení. S opěrami se tak zachovala znovu vztyčená hruška dodnes, bohatě kvete a plodí – viz foto.

Vzhledem k tomu, že se hrušku nepodařilo pomologicky blíže určit, pracovní jsme ji pojmenovali po panu Plškovi – zatím váháme mezi názvy Plškova Jakubka a Plškova Krvavka, takže to asi zůstane na krátkém „Plškova“.

Rouby se přijaly, a tak se Plškova hruška v krajině Poodří určitě opět objeví.

Asi je budeme vysazovat ve dvojicích...

Další foto – viz barevná příloha.

Doporučená literatura

Boček Otto (1953): *Pomologie*. Státní zemědělské nakladatelství, Praha,

Mňuk J., Kraních J., Ugviz A. a kolektiv (1892): *Moravské Kravařsko*. Příbor.

Opravil Emanuel (1980): *Ovocná školka zámeckého zahradnictví ve Fulneku a její katalog. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín*, svazek 26.

Františka Pixy Klíč štěpařský, čili navedení k štěpování ovocných stromů a popis nejznamenitějších druhů ovocných v Čechách. Praha, 1848.

Sochová Zdeňka (2001): *Lašská slovní zásoba*. Academia, Praha.

Suchý František (1907): *Moravské ovoce*. Praha.

Tetera Václav a kolektiv (2006): *Ovoce Bílých Karpat*. Veselí nad Moravou.

Kalendář milotického hospodáře.

Rádce z Předmostí.

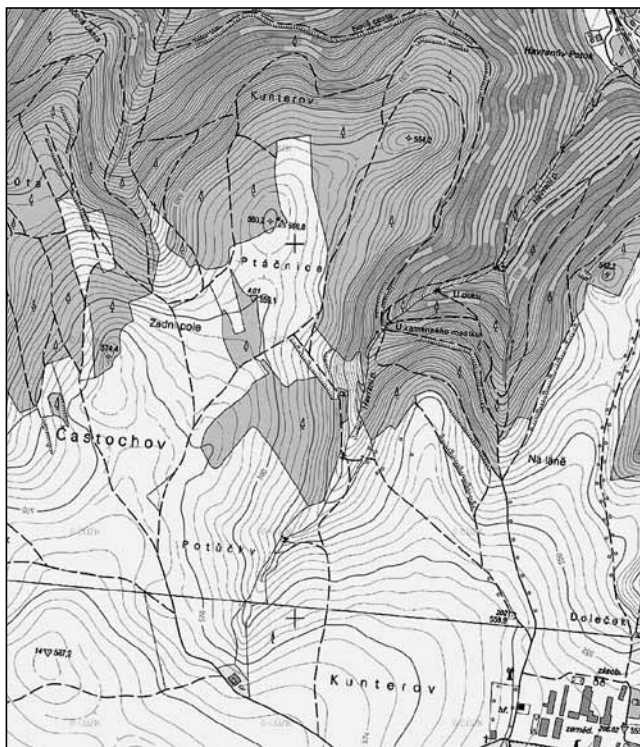
Centrum Veronica Hostětín (2008): *Ovocné dřeviny v krajině. Sborník přednášek a seminárních prací*. Hostětín.

Havranův potok u Spálova

Petr Lelek

Foto autor a Radim Jarošek

Havranův potok u Spálova je zajímavý z několika pohledů. Je pravobřežním přítokem řeky Odry a jeho koryto má pravděpodobně největší podélný sklon ze všech přímých přítoků Odry. Největší spád má koryto pod tzv. „Novou cestou“ cestou, kde vytváří v kamenném korytě vodopády a kaskády.

Dno potoka vyerodované až na skalní podklad nutí vodu téct po povrchu. Tím voda nezasakuje do sedimentů a naplavenin a v kamenném korytě se drží po většinu roku. Toho využívají mnozí živočichové, kteří zde nalézají optimální podmínky výskytu – blešivci, chrostíci, larvy mloků ad. Loví zde např. i skorec vodní. Na severovýchod orientovaný lesní úsek toku Havranova potoka tak není v létě vystaven intenzivnímu slunečnímu záření, což prospívá mechorostům obrůstajícím obnažené skalní koryto.

V mapách je potok uváděn i jako Havraní – název je však odvozen od osobního jména vyskytujícího se na Spálovsku, a ne od rodového jména ptáků – havranů polních. Ti se zde nikdy nevyskytovali. Podle spálovského kronikáře pana Josefa Malchera je jméno odvozeno z rodového jména „Havran“, jehož pět nositelů bydlelo v letech 1748–1885 na usedlosti č. p. 120 vedle Panské zahrady ve Spálově. Byli panskými hajnými. Jelikož na prodloužené trati pozemků za usedlostí č. p. 120 táhnoucí se k údolí Odry pramení za hřištěm kratší větev Havranova potoka, dostal název „Havranův potok“ tento kratší potok. Podle novějšího pravidla pojmenovávání vodních toků, kdy název hlavního toku patří nejdelšímu toku v povodí, se nověji název Havranův potok používá pro delší potok pramenící pod „Urbišovou“ samotou u Spálova.

Na Havranově potoku si můžeme názorně demonstrovat rozkolísanost průtoků způsobenou především zemědělskou činností v prameništi. V době před

Kamenná přehrážka v dolní části potoka s předprahem a opevněním dna a boků vývaru kamenným záhozem.

rokem 1989 patřilo Spálovsko do bramborářských oblastí a brambory spolu s kukuřicí patří v našich klimatických podmínkách k zemědělským plodinám s největší náchylností k vodní erozi. To se potvrdilo v květnu 1993, kdy Spálovsko postihl přívalový déšť s enormními srážkami. Havranův potok, jehož povodí má plochu pouhých 0,82 km², byl při tomto přívalovém dešti zatížen enormním erozním splachem projevujícím se mj. vyerodováním koryta až na skalní podklad a zanesením jeho dolního toku splaveninami. Ty znemožnily užívání hlavní lesní svážnice vedoucí do údolí Něčínského potoka, na Spálov a k Vojenskému újezdu Libavá. Proto tehdejší Severomoravské státní lesy Krnov odtěžily na dolním úseku Havranova potoka naplavené sedimenty (údajně jich bylo 50 nákladních automobilů) a v r. 1995 zřídily hrazení bystřiny spočívající ve vybudování příčné záchytné kamenné hráze a pod ní několika dřevěných stupňů zmírňujících spád potoka.

Havranův potok má pravostranný přítok. Území celého povodí leží na katastrálním území Spálova. Pramení (vodu sbírá) v polích u „Urbišovy“ samoty ve Spálově. Jeho prameniště bylo v letech 1966 a 1971 částečně zmeliorováno trubkovou drenáží.

V prameništi Havranův potok protéká nenápadným hlinitým korytem bez dřevinného břehového porostu.

Asi 300m od samoty se na levém břehu potoka nachází fragment pravidelně kosené květnaté louky s výskytem prstnatic májových (*Dactylorhiza majalis*). Níže se nacházela nepatrná zemní hráze bývalého rybníčku s dřevěnou historickou pumpou, dnes již nefunkční. Podobná, ale větší, stávala u mokřadu nynější Přírodní rezervace Královec u západního konce městyse Spálova. Zemní hráze bývalého rybníčku na Havranově potoku je protřzená jako většina podobných hrází bývalých rybníků na Odersku. To mj. dokládá dvě věci – přívalové deště nejsou v podmínkách Nízkého Jeseníku ničím ojedinělým, a všechny rybníčky s protřzenými hrázemi byly zřízeny bez znalosti rybníkářství = nebyly vybaveny účinnými opatřeními právě proti přívalovým srážkám (nemají jalový přepad nebo obtočnou strouhu). To

Svažité, druhově pestré louky pod Chalúpkovou studánkou.

Úprava Chalúpkovy studánky v roce 1988.

se, žel, týká i nově budovaného rybníku (viz foto v levém sloupci), který se na Havranově potoku nachází pod zemní hrází s dřevěnou pumpou. Ani ten nemá žádné bezpečnostní opatření proti enormním průtokům vody a reálně mu tak hrozí protřžení hráze.

Pod novým rybníkem zleva přiléhá selský les, v němž byla na konci 20. století zřízená aklimatizační obůrka pro aklimatizaci daňků skvrnitých. Dále Havranův potok kříží polní cesta, za níž se

na levém břehu rozkládají svažité květnaté louky s původní druhovou skladbou a se studánkou zv. Chalúpkova.

Podle botanického průzkumu provedeného v roce 2004 botaničkou paní RNDr. Helenou Štursovou z Kopřivnice se jedná o cenné květnaté louky zasluhující si podrobnější botanický průzkum. Sama zde zjistila výskyt bradáčku vejčitého (*Listera ovata*). V minulosti zde rostl ojedinele vstavač mužský (*Orchis mascula*).

V roce 2010 zde prováděl průzkum v rámci své bakalářské práce Petr Staněk. Z jeho zajímavějších nálezů uvedme například chrpu parukářku (*Centaurea pseudophrygia*) – v Červeného seznamu ohrožených druhů ČR (dále ČS) je vedena jako vzácnější, méně ohrožený taxon vyžadující další pozornost.

K méně častým druhům patří také smolníčka obecná (*Lychnis viscaria*) – nejedná se sice o rostlinu uvedenou v ČS, ale v Červeném seznamu Moravskoslezského kraje je již řazena mezi C4 – rostliny vyžadující další pozornost. Na sledované lokalitě se tento taxon vyskytoval převážně na jižním suchém svahu v počtu asi 20 jedinců.

Další vzácnější rostlinou je zvonečník hlavatý pravý (*Phyteuma orbiculare* subsp. *orbiculare*), který je v ČS i ve vyhláše č. 395/1992 Sb. uveden jako druh silně ohrožený. Na sledované lokalitě čítala populace kvetoucích rostlin takřka 65 jedinců ve spodní části východního svahu.

Na odtoku ze studánky se vytvořil malý mokřad zdobený pápěřím suchopýru úzkolistého (*Eriophorum angustifolium*).

Chalúpkova studánka je osazena dřevěnou stříškou s dvířky. Studánku jsme poprvé vyčistili a vyložili kamenem v roce 1988. V roce 1990 oderští ochránci přírody instalovali první dřevěnou stříšku z prken, kterou její majitel pan Václav Král ze Spálova před rokem 2000 nahradil novou dřevěnou stříškou z kulatiny. Název získala studánka právě po svém majiteli panu Václavu Královi, který má ve Spálově přezdívku „Chalúpkva“. Ve studánce jsme

Dnešní podoba studánky.

opakovaně zjistili výskyt „larev“ mloků skvrnitých. Vodu ze studánky jsme opakovaně používali k pití bez jakýchkoliv nepříznivých účinků.

Pramen studánky vyvěrá v asi 2/3 svahu květnaté louky a voda vytékající ze studánky pod ní vytváří zajímavý mokřad. U studánky je v lese zřízeno malé posezení, kde si spálovští dělávali oheň. Z tohoto posezení se otevírá pěkný pohled na louku kolem studánky.

Na úrovni louky se studánkou Havranův potok vtéká do lesa, kde již má kamenné koryto. Tato část lesa je tvořena bukojedlovým lesem, v němž jsou letité jedle bělokoré napadené jmelím jedlovým. Pod loukou se studánkou Havranův potok protíná významná lesní svážnice nazývaná „Nová cesta“, která od fotbalového hřiště ve Spálově vede lesním úbočím do údolí řeky Odry pod soutokem s Něčínským potokem. V mapách je místo křížení potoka s cestou nazýváno „U kamenného mostku“, což upomíná na existenci kamenného mostku. V současnosti zde naleznete betonovou rouru.

Pod Novou cestou Havranův potok protéká kamenným korytem vytvářejícím četné stupně. Zde potok za dostatku vody překonává značný spád četnými vodopády. Koryto je porostlé mechorosty. Souběžně s potokem do údolí směřuje lesní svážnice využívaná při těžbě dřeva, poněvadž zalesněné svahy nad korytem Havranova potoka jsou příkré a znemožňují nasazení běžné lesní techniky.

Potok vytváří místy malebné kaskády porostlé mechy.

Jak již bylo výše uvedeno, na dolním toku Havranova potoka byla zbudována mohutná příčná kamenná hráz a několik dřevěných stupňů pro zmírnění spádu a k zachycení unášených splavenin při přívalových deštích. Před zaústěním do řeky Odry Havranův potok křížuje hlavní lesní svážnice procházející údolím Odry do údolí Něčínského potoka a k Vojenskému újezdu Libavá. V samotném údolí Odry se nalevo od Havranova potoka nachází objekt bývalé hájenky s lesní školkou (viz foto).

Podle písemného sdělení vlastivědného pracovníka ze Spálova – pana Františka Šustka ze dne 23. 4. 1998 byly v předsíni této hájenky na stěně barvou vyznačeny výšky vody rozvodněné Odry při všech povodních, kterými tato stavba prošla. Po prodeji hájenky na rekreační chalupu byly tyto cenné značky zalíčeny. Pokud tomu tak skutečně bylo, povodeň v červenci roku 1997 na Odře asi nepatřila k těm nejhorším. I když je bývalá hájenka využívána k rekreačním účelům, lesní školka i v současnosti slouží původnímu účelu. Na ní je možno sledovat trendy lesního hospodaření při obnově lesa. Ještě donedávna byste v této lesní školce marně hledali buk nebo jedlí a celou plochu pokrývaly pouze semenáčky smrku ztepilého. Několik kůrovcových kalamit na konci 20. století se projevilo v návratu k tzv. melioračním dřevinám představovaným v podmínkách Nízkého Jeseníku především jedlí bělokorou a bukem lesním. Tuto proměnu je možno sledovat i v lesní školce nad soutokem Havranova potoka s Odrou.

V příkrém levém svahu vystupují skalní výchozy břidlic, drob a slepenců.

Havranův potok se do Odry vlévá z pravé strany a kousek pod soutokem řeka vytváří jednu ze zajímavých zátočin využívaných v létě ke koupání.

Za věcné připomínky děkuji starostce městysu Spálova paní Marii Flodrové, spálovskému kronikáři panu Josefu Malcherovi, předsedkyni Vlastivědného kroužku Oderské vrchy paní Mgr. Jaroslavě Šustkové a dalším členům tohoto spolku.

Ing. Petr Lelek

Kontakt: Městský úřad Odry, Masarykovo nám. 25, 742 35 Odry, email: lelek@odry.cz, tel.: 556 768 181

Likvidace křídlatky v povodí Odry z peněz EU

Vojtěch Bajer

Není úplně obvyklé, aby se dařilo uskutečňovat to, co je napsáno ve strategických plánech pro ochranu přírody. Zejména pokud se jedná o úkoly dlouhodobé, obtížné a rozsáhlé. Není také běžné, aby hektolitry chemie zachraňovaly biodiverzitu. V Poodří se právě něco takového děje v případě likvidace křídlatky – nepůvodního druhu, který

dokáže zcela vytlačit původní rostliny a ohrožuje tak i nejcennější části CHKO.

Křídlatka je u nás invazním nepůvodním druhem, který se velice obtížně odstraňuje a vytlačuje původní rostliny. Rozšiřuje se hlavně podél řek či potoků a při dynamice Odry a jejích pravidelných záplavách představuje pro ochranu přírody velký problém. Ohrožuje totiž ta nejcennější přírodní

území v Poodří. Křídlatka způsobuje zvýšení eroze, ale také ztížené využití vodních toků, zemědělské půdy nebo veřejných ploch.

Vraťme se ale na začátek, tedy do roku 2008. V té době na Morávce už nějakou chvíli běžel pilotní projekt Moravskoslezského kraje na likvidaci křídlatky, který podpořila přímo Evropská komise. Tento projekt měl pro Evropu jako první ověřit, zda je vůbec možné účinně zasáhnout proti křídlatce silně rozšířené na rozsáhlém území. Likvidace invazních druhů, mezi které křídlatka spadá, byla totiž už nějakou dobu pevnou součástí všech ochranných strategií pro udržení biodiverzity od úrovně krajské, přes státní až po evropskou. Pouze zatím nikdo nevyzkoušel, zda metodiky a zkušenosti, které fungovaly v malém, půjde účinně použít i ve větším rozsahu.

Křídlatka roste velmi rychle, až 8 cm denně, každoročně dorůstá výšky 2–5 metrů (Foto Barbora Jůzová, Morávka).

Je to nutné?

V Poodří tehdy ještě nebyla situace tak kritická. Křídlatce tu hodně pomohly povodně v roce 1997, v části velmi cenných území však už byla poměrně rozšířená, ale v některých rozsáhlých částech se ještě nevyskytovala vůbec. Tak jako i v jiných strategiích, i v Plánu péče o CHKO Poodří byl boj s křídlatkou jedním z důležitých úkolů. Správa CHKO Poodří vynakládala peníze na její likvidaci v nejcennějších územích, Povodí Odry s. p. jako správce toků ji zase likvidoval na některých menších tocích, které do CHKO přitékají. Ale zároveň bylo jasné, že dlouhodobě takový postup nic neřeší. Aby mělo potlačení křídlatky smysl, bylo by nutné provést jej nejen v CHKO Poodří, ale i podél Odry nad územím CHKO a na všech přítocích. Křídlatka se rozšiřuje především podél vodních toků, proto se z neošetřených ploch výše v povodí po každé znovu rozšíří. Řešením tohoto problému je likvidace na větším uceleném území kolem toku, protože ze sousedních povodí se křídlatka šíří jen minimálně.

Projekt na Morávce ještě nebyl ukončený, ale už průběžné výsledky naznačovaly, že by používaný postup mohl být správný. Zároveň se v té době pomalu rozbíhal Operační program Životní prostředí (OPŽP), nový finanční zdroj určený i na podporu biodiverzity, ze kterého by bylo konečně možné financovat rozsáhlé a nákladné projekty. Tehdejší vedoucí Správy CHKO Poodří Ivan Bartoš oslovil ke spolupráci neziskovou organizaci ČSOP Salamandr. Ta měla zkušenosti právě z projektu na Morávce, kde byla partnerem Moravskoslezského kraje a prováděla také hlavní část prací. Zároveň měla zkušenosti z prvních žádostí do OPŽP.

Detail listů křídlatky japonské (Reynoutria japonica), která se v Poodří vyskytuje nejčastěji (Foto Vojtěch Bajer).

Křídlatka kvete koncem léta (Foto Barbora Jůzová).

Tisíce pozemků, stovky vlastníků

Ivanu Bartošovi se podařilo zajistit, aby Agentura ochrany přírody a krajiny ČR nechala provést mapování křídlatky v území. Přesná znalost výskytu křídlatky až do úrovně jednotlivých pozemků byla totiž jednou z podmínek pro podání projektové žádosti. Nakonec bylo rozhodnuto, že se území rozdělí na dvě části a projekty pro ně budou podány postupně. První, menší projekt byl tak trochu zkušební. Mělo se totiž jednat o vůbec první

žádost na likvidaci invazních druhů z OPŽP a bylo proto důležité zjistit, zda je to vůbec pro tuto činnost vhodný finanční zdroj. Dalším důvodem byly výsledky mapování. Množství křídlatky (přes 100 hektarů) byla ve srovnání s Morávkou (přes 300 hektarů) výrazně menší, ale charakter výskytu byl úplně jiný. Na Morávce se jednalo o výskyt na souvislejších územích, většinou nepřilíživých vzdálených, celkově na katastru několika málo obcí. Oproti tomu v povodí Odry šlo o mnoho stovek lokalit velmi nerovnoměrně rozprostřených na obrovském území o celkové ploše pře 1500 km², na území více než 60 obcí a měst.

Dvakrát tisíc stran

Sdružení ČSOP Salamandr, které mělo být žadatelem i tím, kdo bude provádět větší část prací, začalo s přípravou. Pro žádost byl nezbytný souhlas všech majitelů pozemků, kde měly probíhat zásahy. Aby byl zásah proti křídlatce úspěšný, bylo nutné získat souhlas co nejvíce vlastníků. Protože se jednalo o stovky majitelů, bylo až s podivem, že téměř 90 % vlastníků dalo svůj souhlas obratem jen na základě písemné prosby. Žádost, která měla se všemi přílohami přes 1000 stran, byla nakonec úspěšná a s realizací se mohlo začít v létě 2009. V této první etapě šlo o území většiny pravostranných přítoků Odry, tedy toků přitékajících ve směru od Beskyd (Lubina, Ondřejnice, Jičínka, Sedlnice...).

Souběžně se zahájením prvních prací se už začalo s přípravou druhé žádosti, která měla řešit celý zbytek území, tedy povodí všech zbývajících přítoků a bezprostřední okolí Odry až po konec CHKO u Ostravy. Dalších 1000 stran, další stovky vlastníků a (naštěstí) i další úspěch se získáním prostředků. Druhá etapa začala v létě 2010.

Chemie pro přírodu

Když se používá chemie pro ochranu přírody, je třeba být opatrný. Zejména pokud se té chemie do přírody lijí hektolitry. První věcí je jasně si zodpovědět, jestli se to nedá udělat jiným způsobem. A v případě křídlatky asi opravdu nedá. Ani velmi častým opakovaným sečením se rostlina nezničí a vykopáváním by se naopak ještě rozmnožila. Některé druhy ovcí prý křídlatku spásají, což ji utlumí, ale nezlikviduje. Křídlatka je díky svým neobyčejně rozsáhlým kořenům velice odolná i vůči herbicidům. Většinu rostlin by zahubil už první postřik, na křídlatku je nezbytné používat postřik více let. Ze zkušeností vyplývá, že účinná je pouze víceletá, 3–4krát opakovaná likvidace postupně ubývající křídlatky.

Důležitá je také snaha používat chemii co nejvíce ohleduplnou (pokud se tak o herbicidech dá vůbec hovořit). A tak by používaný chemický prostředek Roundup Biaktiv při správné aplikaci neměl znamenat nebezpečí pro člověka, pro vodu, pro včely, ryby ani jiná zvířata. Jako jediný u nás se může

Postřik křídlatky v místech, kde se rozrůstá do louky a ztěžuje využívání zemědělských ploch (Archiv ČSOP Salamandr).

Postřik křídlatky pomocí rosičů (Foto Martin Konupka).

používat přímo na vodní hladinu. Postřik se provádí pomocí zádovkých postřikovačů a rosičů. Děje se tak velmi opatrně, aby při něm nebyly ohroženy stromy a okolní zemědělské nebo jiné kultury.

Kontrola je nutná

Od používání DDT snad doba přece jen trochu pokročila, ale je dobré být zdravě skeptický. A při použití herbicidů na takové ploše je dobré také vědět, jestli se nezhoršuje něco, co nevidíme na první pohled. Proto je součástí také pravidelný monitoring vody a půdy. Provádí jej akreditovaná laboratoř a sleduje se, jak rychle se přípravek z prostředí odbourává, zda se tu některé látky nehromadí a z důvodu možné eutrofizace také zda ve vodě nepřibývá fosfor. Výsledky na Morávce žádný takový vliv neprokázaly, ale podmínky v Poodří jsou přece jen trochu jiné. Sice už kontrolní vzorky z Poodří ukázaly, že používání chemie v okolní zemědělské krajině musí mít mnohonásobně větší vliv, než by mohlo mít deset podobných projektů na likvidaci křídlatky, ale je lepší něco nezanedbat.

Rozdílný postup

Každá etapa má trochu odlišný postup, který souvisí s rozdílností území a se striktními podmínkami OPŽP, které nepočítají s dynamikou přírody a kde musí být dopředu přesně určeno, co, kde a kdy se bude dělat. Na první části území probíhalo sečení a úklid suché biomasy křídlatky, aby se nehromadila a rychleji se obnovily biotopy. Nad

velmi strmými a podemletými břehy Odry to není možné, a protože v těch desítkách hektarů nešlo předem určit, kolik desítek metrů čtverečních by se nedalo sekat, ve druhé etapě tato aktivita není. Na rozsáhlých lokalitách, kde po odstranění křídlatky hrozilo obsazení jinými invazními druhy rostlin, probíhaly výsevy regionální travní směsi. Ale opět jen v prvním projektu. Tentokrát však proto, že přímo v CHKO nebylo vhodné nic vysévat. Pro oba projekty byl vydán leták. Možná trochu zapadl mezi miliony jiných letáků, které dnes na lidi útočí ze všech stran. Obsahoval jasné a stručné praktické informace pro obce a majitele pozemků o tom, jak zabránit šíření křídlatky.

Trochu (ne)zajímavosti

Na závěr ještě krátký přehled běžně nezajímavých údajů: První projekt skončil v roce 2011. Zatím to vypadá, že byl úspěšný a splnil, co si předsevzal. Druhý projekt na větší část území (včetně ploch na územích nejceněnějších) probíhá dál a měl by skončit v polovině roku 2013. Výsledkem má být snížení výskytu křídlatky do 5 % výchozího stavu. Toto množství už ekosystémy neohroží a při pravidelném provádění preventivních zásahů s nízkými náklady se další šíření křídlatky nepředpokládá.

Projekty na likvidaci křídlatky připravila a realizuje nezisková organizace ČSOP Salamandr. Celkové náklady po ukončení druhé etapy zřejmě přesáhnou 12 milionů korun. Většinu peněz na projekty získala z Operačního programu Životní prostředí. Na projektu spolupracuje Správa CHKO Poodří, Povodí Odry, Moravskoslezský kraj a některé obce a města v území. Přispěla také Nadace OKD a Ministerstvo životního prostředí.

Hlavním cílem veškerých aktivit je zachování cenných ekosystémů v Poodří. Kromě toho ale bude přínosem projektu ušetření nákladů pro města a obce na údržbu veřejných prostranství a zlepšení stavu pozemků všech majitelů.

Rozsah území, na kterém je křídlatka likvidována, nemá v Evropě obdobu.

Ing. Vojtěch Bajer

Předseda a koordinátor projektů Základní organizace ČSOP Salamandr (více viz www.salamandr.info)

Sýčku obecnému svitla naděje

Petr Orel

Seník s hnízdem sýčků (Foto Jan Kašinský).

Jedním ze stěžejních druhových projektů záchrané stanice v Bartošovicích je regionální záchraný program sýčka obecného (*Athene noctua*), kterému se věnujeme již od roku 1998. V současné době jde o nejohroženější druh sovy v ČR i v celé Evropě. Bohužel příčiny úbytku populace sýčka nejsou zcela vyjasněny. Sýček obecný byl ještě v první polovině dvacátého století poměrně hojnou sovou vázanou na lidská obydlí. Hnízdní prostory vyhledával v dutinách stromů, ale také přímo v různých hospodářských stavbách. Vyskytoval se také běžně i mimo zastavěné oblasti, v sadech, vinicích, alejích, nikdy v lesních komplexech. Velký úbytek hnízdní populace by zaznamenan v druhé polovině dvacátého století, přičemž z mnoha oblastí ČR vymizel úplně. A to nejen u nás, ale ve velké části střední a západní Evropy. Příčin tohoto úbytku je popisována celá řada. Bezsporně je to vliv intenzivního zemědělského hospodaření a zhroutilí potravního ekosystému, vlivy klimatické, velký negativní dopad má bezsporně doprava a v neposlední řadě je to predační tlak.

Mláďata sýčka v hnízdní budce (Foto Jan Kašinský).

Hnízdní budka – Jan Kašinský kontroluje a kroužkuje mláďata (Foto Enrico Gombala).

O kritickém stavu tohoto druhu svědčí skutečnost, že v roce 2011 bylo v celé ČR ověřeno hnízdění pouze na 11 stanovištích.

Sýček obecný je menší sova (21–23 cm), pohybuje se zpravidla nízkým, rychlým letem a má charakteristický pronikavý hlas. Po roce 2000 jsme začali s celým komplexem opatření na obnovu hnízdní populace na území chráněné krajinné oblasti Poodří a v navazujícím území. Jde o aktivity, spočívající v monitoringu, ochraně hnízdních biotopů, vytváření nových hnízdních možností, odchov v lidské péči, následná příprava na vypuštění a vlastní vypuštění na vybraných lokalitách. Za celou dobu trvání projektu jsme vypustili celkem 157 exemplářů sýčků, odchovaných u nás nebo ve spolupracujících zoologických zahradách. Průměrně jsme tedy ročně vypustili 13 mláďat. Mláďata absolvují před vypuštěním čtyřtýdenní přípravu ve velké, rozletové voliére, kde jsou také naváděna na přirozenou potravu. Vypouštěná mláďata ve volné přírodě úspěšně přežívají a zapojují se do ekosystému, což potvrdila řada pozorování a také monitoring několika exemplářů s pomocí miniaturních radiových vysílaček.

Sýček s kořistí u vchodu do budky (Foto-fototrap, 21. 6. 2012).

Dle akustického monitoringu máme obsazených několik lokalit, kde jsme mláďata vypouštěli; jedním z těchto míst je také přímo areál záchranné stanice a nejbližšího okolí. Toto hnízdní teritorium obsadil samec vypuštěný v roce v 2008. V letošním roce vytvořil hnízdní pár se samicí narozenou v loňském roce. Obsadili jednu z budek umístěných v areálu záchranné stanice a úspěšně vyvedli 4 mláďata. Mláďata se v současné době pořád v kontaktu s rodiči, vyskytují v okolí hnízdní lokality a občas odpočívají i v hnízdní budce.

Hnízdění v areálu záchranné stanice je pro nás prvním přímým důkazem úspěšnosti repatriace tohoto druhu. **Je to vůbec poprvé, kdy je v České republice a pravděpodobně i v Evropě doloženo**

úspěšné hnízdění sýčků obecných vypuštěných z odchovů tohoto druhu v lidské péči. Je zcela reálný předpoklad, že hnízdí také i na dalších lokalitách, kde vypouštíme mláďata, dohledávání hnízd je však časově velmi náročné. Díky videokameře a fotopasti jsme měli možnost sledovat život v budce a jejím okolí živě. Tento monitoring přinesl další cenná poznání z etologie tohoto druhu, která využijeme v dalších letech realizace projektu.

Petr Orel

Základní organizace Českého svazu ochránců přírody Nový Jičín – Záchranná stanice a centrum ekologické výchovy v Bartošovicích (více viz <http://www.csopnj.cz/>)

Místa k zamyšlení Bývalá škola v Hynčicích

Radim Jarošek

V Poodří se nachází místa, která si, myslím, zaslouží, abychom se u nich na chvíli zastavili a nespěchali stále dál. Místa k zamyšlení..

Nedaleko cesty, která odbočuje v Hynčicích do Lučic, stojí ve svahu nad potokem malý, omšelý dům se zarůstající zahradou. V první polovině

19. století to ale byla škola plná žáků. Kdo ví, jak byli učitelé tenkrát mezi žáky oblíbeni, ale zvláště J. Schreiber k tomu měl dobré předpoklady – dříve byl zámecký kaplan a správce výchovného ústavu v Kuníně a také jeden z průkopníků ve zvelebování ovocnářství na Kravařsku. Spolu s učitelem T. Makittou názorně seznamoval děti se zásadami pěstování kulturních rostlin, předával jim své znalosti a lásku k ovocným stromům.

Dětí bylo tenkrát ve třídě mnoho a jistě bylo těžké udržet pozornost všech, jeden ze žáků jej však zaujal svým mimořádným zájmem – malý Jan z nedalekého statku je zvědavý. J. Schreiber si ho oblíbil, ukazoval mu v sadu u fary způsoby roubování, vysvětloval odlišnosti mezi odrudami, seznamoval s literaturou a posílal po něm jeho otci rouby. Nejen že je zvědavý, ale má talent, to zkušený pedagog pozná, měl by jít studovat, myslel si.

A tak se jednou dá do řeči s jeho rodiči a snaží se je přesvědčit, aby Johánka dali na studie. Což o to, maminka by byla pro, vzdělání je jistě důležité, ale otec tomu brání, je to jediný syn,

kdo bude hospodařit na gruntu? Farář Schreiber se však jen tak nevzdává, ví, že malý Jan je pro přírodu zapálený, chytrý. Nakonec pantáta souhlasí, a tak jednoho dne odjíždí Jan z Hynčic natrvalo do světa.

Domů se však alespoň občas vrací, navštěvuje rodiče, známé. Také si nechává posílat z domova rouby a v dopisech neopomene nechat pozdravovat učitele J. Schreibera. Ten v roce 1850 umírá,

nedočká se význačných objevů svého žáka – malý Jan totiž nebyl nikdo jiný, než Johann Gregor Mendel, opat augustiniánského kláštera v Brně a zakladatel nauky o dědičnosti.

Příběh o poznání tajemství dědičnosti, dnes vědecké disciplíny, která ovlivňuje naše životy stále více, trval mnoho let a trvá ostatně doposud.

Příběh, který začal v lavicích hynčické školy ve svahu nad potokem...

Odropění

Věry Koutecké je volným pokračováním její knihy Vábení Ducha Karpat, kterou stejně poetickými akvarely vyzdobil Ludvík Kunc.

Věra Koutecká vystudovala geobotaniku na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Profesionálně se zabývá hlavně ochranou přírody – byla zaměstnána nejprve 10 let v Ostravském muzeu, poté na magistrátu; od poloviny 90. let působí „na volné noze“. Za svůj největší ochrannářský počin považuje podíl na odvrácení hrozby regulace Odry v dnešní CHKO Poodří. Pracovně se orientuje převážně na průmyslovou krajinu Ostravska a Karvinska a svými hodnoceními projektů, posudky a průzkumy, ale i prostřednictvím rozhlasu

a televize (pořady Apetýt, Přidej se aj.) se snaží přispět k alespoň dílčímu zlepšení prostředí tohoto regionu, jenž stále nese nálepkou jednoho z nejvíce znečištěných území v Evropě, a také jeho popularizaci.

Kromě ochrannářsky a botanicky zaměřených článků napsala tři regionálně zaměřené publikace: Příroda okresu Karviná, Příroda Hlučínska, Příroda Ostravy. Doprovodila je svými fotografiemi a také ilustracemi L. Kunce.

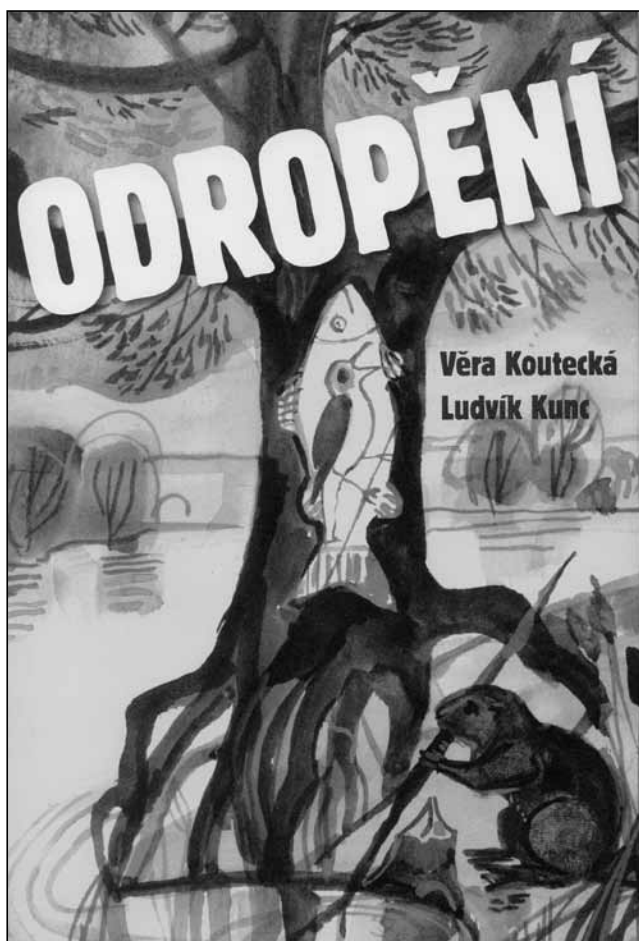
V počátečních kapitolách čtenáři zjistí, jak je možné, že na hranici ostravské aglomerace přežila do dnešních dnů nezkrocená divoká řeka. Dále už text opěvuje krásu přírody lužní krajiny – potřeba její ochrany se ale vine jako rezná nit celou publikací.

Z knihy, která vyšla v nakladatelství Repronis v r. 2009, uvádíme dvě kapitoly – titulní Odropění a jako připomínku letošního 15letého výročí povodně v r. 1997 kapitolu Nevítaný návrat.

Odropění

Uiadu, Uiadus, Viadua, Viadura, Oddara, Odagara, Odera, Oderam, Odra, Oder, Odrava, Adora, Adoram, Ader, Adera, Edra¹ – všechna tato zvukomalebná slova jsou tvá jména řeko, víš to? Jména, která ti dali lidé, jež žili kol tvých břehů v dobách dávných i nepříliš vzdálených dnešním časům. Krásná jména, jen to „er“ v nich nějak drhne a hrčí. Pročpak asi, milá řeko?

Sleduji tvou odvěkou pouť po cestě plné kliček a zákrutů z Nízkého Jeseníku Moravskou bránou vstříc do široka rozprostřené krajiny Slezské nížiny, jíž se vineš až do Štětínského zálivu, kde se tvá šepotající a zpívající sladká voda rozplyne ve slanosti Baltského moře. Dalekou pouť více než tisícovky kilometrů. Ale ouha – podle současného staničení měříš „jen“ 854 km. Je to k nevíře – ale už čtvrtinu tvého ladného hadovitého těla ti lidé zutínali, řeko!

¹ Jména řeky jsou převzata z článku Jiřího Šuhaje „Zeměpisné názvy v hraničních meandrech Odry dříve a nyní“ uveřejněného v POODŘÍ 1/2006.

Napřímení toku, průpichy meandrů, opevnění břehů, výhony, jezy, přehrady, plavební kanály, protipovodňové hráze kradoucí výsočné území tvé nivy pro rozlívání vod za povodní. To jsou jen některá protivenství, jimiž ti civilizace znesnadňuje cestu na sever.

Snad proto to hrčivé „er“ v tvém jménu? Pro obtíže, jež si sami lidé způsobují, když nedbají odvěkého práva vody na volný průchod jejím územím? Kdož ví...

Snažím se zahnat smutné myšlenky na ujařmení toku v dolnějších krajích; popadnu kolo a proplétnám se městem vstříc nezničené nivě u Polanky. Shlízím ze strmého břehu na stříbření vod v táhlém proudu zaobleného meandru. Raduji se z posledních velesněženek (tak přece ještě neodkvetly!), zamávám protahujícím kormoránům i volavkám, je mi líto poplašeného hejnika morčáků, jejichž stálá přítomnost nad Ostravou mi doteď připadá neobyčejná.

Jsem šťastná, když se kol mihne záblesk vyšňořeného peří ledňáčka, či ještě lépe, všimnu-li si ho dřív než on mne a mohu pozorovat, jak se z nakloněné větve vrby střemhlav vrhá do vodního zrcadla, a pak se vynoří jak modrý šíp prorážející hladinu ostrým hrotem zobáku, svírajícím bělavou rybičku.

Podle otisknutých tlapek na okraji štěrkového náplavu soudím, že je madam vydra zase doma (no

jo, abych neurazila – ondatry samozřejmě taky), ale pár posledních let nejvíce jáším, že se konečně přistěhoval i pan bobr.

Nasaji všudypřítomný odér česnekového lupení, zaženu prvního neodbytného pisklavého komára a v poslední chvíli zarazím krok nad ulitou hlemýžďě, značícího své putování blýskavou cestičkou na tmavé vlhké lužní půdě.

Nedokončené šlápnutí mě zastaví a všemi smysly ochutnávám z polozahalených vln nívni krásy rozprostřených na odív vůkol: nad hlavou jarně strakatý a ještě proděravělý baldachýn lužního lesa podepřený štíhlými šedivými či hnědavými kmeny, u nohou svítivá zeleň česnekového pažitů s pestrobarevnými stříkanci sněženek, kyčelnic, sasaneček, prvosenek, plicníků, violek, orsejů, hvězdnatců...

Pohládím drsnou borku starého dubu i hebký potah kůry mladého javoru a čichám do všech stran. Česneková vůně se snoubí s mokřým pachem schnoucích náplavů kol ustupujícího proudu po povodni. Luh kypí životem, musím pozorně naslouchat, abych rozpoznala jednotlivé členy orchestru, vyluzujícího jásavý večerní hymnus, jenž se line z korun jen nedbale oděných do rozbalujícího se listoví.

Mezi tmavými siluetami okrajových stromů lesa probleskuje ladná křivka řeky, která také pěje. Zpívá a brouká si nekonečnou píseň svobodných vod: „Šplouchy šplouch, teču si a cákám, tak zurčí a zní mé odropění...“

Nevítaný návrat

Začínají prázdniny roku 1997, jako obvykle pojedou na floristický kurz, tentokrát do Zvolena. Na Slovensko se pokaždé moc a moc těším. Jednak miluji Karpaty, jednak se na kurzech setkávám s botaniky z různých koutů bývalého Československa, se kterými se jinak vídávám málokdy.

Letos ale nějak moc prší – počasí asi nebude ideální. Odjíždím počátkem července – z vlaku pozoruji, jak u Bohumína vystupují stružky z koryt.

Na Slovensku je překvapivě slušně – bez pláštěnek se sice neobejdeme, ale dost často mezi mraky vykukuje i sluníčko.

Později přichází ale přinášejí poplašné zprávy: „Jeli jsme posledním vlakem, který pustili přes Čadcu, další budou muset objíždět přes Břeclav. Je to děsné, ze severní Moravy se stalo jedno obrovité jezero!“

Myslím na syna, který uvízl v Ostravě. Bydlíme v centru, kousek od řeky. Ostravice je sice vklíněna mezi vysoké zdi, ale v takové situaci, kdož ví? Teprve po dvou dnech se mi podaří dovolat. „Celé čtvrti jsou pod vodou, centrum ale ne. Chodím se dívat, kam se dá, pěšky, skoro nic nejzdí. Jídla v obchodech je ještě dost, i když někteří lidi úplně blbnou, skupují zásoby, jak kdyby byla potopa světa“, slyším špatně Toma v telefonu. Ulevilo se mi, můžu se v relativní pohodě věnovat karpatským

kytkám (raději bych ale byla doma, uprostřed dění, leč co naplat...).

Ve slovenských novinách objevují kamarádi několik snímků z Ostravy. Autobus zatopený po okna uprostřed křižovatký mezi Svinovem a Mariánskými Horami, fantastická fotka dvou kluků na kajaku, kteří se projíždějí nad neviditelnými peróny, na pozadí se skvoucím návestím „Ostrava – hlavní nádraží“. Odra, Ostravice, Opava i Lučina se holt vrátili, vskutku pompézně, do svých ukradených niv.

Kytičkový týden končí, vlaky na severní Moravu nejednou, ale některé autobusy snad ano. Voda prý výrazně opadla, silnice přes Čadcu by měla být průjezdná (železnice byla zprovozněná o hodně později kvůli sesuvům).

Nasedám do prvního spoje na Ostravu. Řeky se rozvodnily i na západním Slovensku; Kysuca si musela užít po několik dlouhých dní síly a majestátnosti nefalšovaného veletoku – soudě podle výšky náplavů navěšených na okolních vrbinách.

Český Těšín – Olše nezapře, že nezapomněla být, i přes mnohé stavební úpravy, divočícím karpatským tokem. Úžasně zpřírodněné koryto, nádhera! (O to víc v následujících letech trpím, když pozoruji, jak jsou ve jménu protipovodňových opatření káceny břehové porosty a likvidovány obnovené meandry a náplavy i v místech bez sídel, kde nejlepší ochranou by bylo navrácení volných částí

niv svobodným rozlivům.) Mokré pruhy na domech ukazují, kam až voda vystoupala, pokud bylo údolí zaplaveno i přes veškeré regulace.

Po příjezdu do Ostravy toho moc nevidím, je už tma. Tomáš líčí své povodňové zážitky. Hltám každé slovo a ráno se běžím podívat na Ostravici. Centrum města odolalo, ale podle usazenin na kamenech ochranných zdí u soudu je vidět, že chyběla pouhá desítky centimetrů k vylití vody do města. Park u radnice je ale zaplavený dosud. Udělám pár fotek jezera se stromy a lavičkami a jedu k Odře – nejprve pod vrch Landek, který se vypíná nad soutokem s Ostravicí.

Landek je pokladnicí přírody i historie. Porosty místy připomínají dávný prales s mohutnými buky, duby a javory (jedle zde bohužel už nerostou, ale na dobových obrázcích z devatenáctého století ještě trčí nad koruny listnáčů), hornické muzeum a replika sídliště lovců mamutů pod okrajem lesa a výše i hradu vyprávějí o historii vzdálené i nedávno minulé.

Odra a Ostravice se už bohužel nevlíni do dála-vy zakončené chrbáty Beskyd jako na Knippelově obrazu „Panorama z Landeku“ z roku 1850 – léta jsou napřímené a ohrázené. A jak propastný je rozdíl mezi tehdejší úžasně volnou zemědělskou krajinou, v níž Ostrava není téměř patrná, a současnou napěchovanou průmyslovou aglomerací!

Stojím na mostě pod soutokem a nevěřičně zírám na rozbořené či poničené domy. Proudů kupodivu odolal modřín v zahradě (ta ale zmizela), i přes obrovitý nános štěrku zachycený napůl zahrnutým kmenem. Odra se valí rozšířeným korytem, Hrušov i Vrbici pohlcuje záplava – protipovodňové hráze paradoxně tvoří překážku pro návrat vody do řeky. Silnici utopenou v kalném rozlivu přetíná bílo-červená páska značící zákaz vstupu, před ní hlídkuje přísně se tvářící policista. Neobměkčí jej ani má slušná prosba o umožnění fotografování na okraji zátopy – holt služba je služba...

Při pohledu na rozbité či zaplavené domy si uvědomuji, jak strašlivou silou vládla rádoby zkrocená voda – bortila vše, co se jí postavilo do cesty. Přemýšlím, jestli lidé z poničených domů odešli včas, nebo jsou mezi desítkami těch, kteří povodeň na Ostravsku nepřežili?

Podobný osud stihl i oderské údolí v Nové Vsi. Domy jsou zatopené do výšky oken v 1. patře, jejich obyvatelé právě přijíždějí na loďce. Hasiči přečerpávají vodu za hráz – ani zde se sama nemůže stáhnout do koryta.

Spoušť, kterou více než stoletá povodeň zanechala ve městě, je skličující. Jsem zvědavá, zda-li se zkáza stane v budoucnosti mementem, či za pár let lidem otrne a budou dál zabírat nivy? (Nyní, po dvanácti letech, již odpověď znám...)

Těším se, až oschne Poodří nad Ostravou a bude možné se pokochat údolím řeky v místech, kde

zůstal volný prostor a rozbouřené živly nepřinesly zkázu, leč divokou náheru.

Za pár týdnů se toulám kol meandrů u Polanky. Louky i lesy vysychají, jen blýskající se oka v prohlubních dávných koryt nebo nánosy bahna či štěrku a písku ukazují, kudy kdysi řeka brázdila svoji nivu. Mnohá stará ramena téměř splynula s okolní rovinou, ale při povodni si na své opuštěné děti máma Odra vzpomněla. Díky zatopení lze nyní klouzat zrakem po jejich ladných obloucích.

Nejúžasnější zážitky skýtá hlavní koryto. Strmé nárazové břehy rozbrázděné nátržemi, vrbové keře ohnuté po směru valícího se proudu – jako by je uhladily obrovité dlaně Ducha vod.

Zato náplavové úseky, kterým se říká neobvyklým slovem jesepe (ty strmé, z nichž řeka ukusuje, zase výsep), se staly naprostou divočinou. Hradby z kdovíodkud přinesených větví či celých stromů, jež je nutno namáhavě přelézat. Občasné sevření nohy propadlé do změti haluzí, která ji nechce propustit z pevného sevření. Nádherně čistounký štěrk a pruh jemných naplavenin mezi ním a cákajícími vlnkami, v němž lze číst jak v novotou vonící knize – volavky, rackové, kachny, ondatry, liška, jezevec a dokonce i vydra – ti všichni zde zanechali své podpisy, když pátrali po dobrotách naservírovaných na štědré popovodňové hostině.

Taky si odnáším bohatou kořist – kromě neopakovatelné atmosféry zakleté do duše a fotografií i kotlík, v němž vařím vandrácké dobroty doteď (jiné výdobytky civilizace, válející se všude vůkol, se snažím raději nevnímat).

Vylézám po drolící se strmině hlinitého břehu na louku, abych se také pokochala pohledem na mokvající nivu. Ve vysychající prohlubni ve vodě napůl promíchané s blátem se něco mele. K mému velikému překvapení se ze zabahnělého tvora vyklubou hezká zelenavě pruhovaná štika se zlatými očima. Opatrně ji vyzvednu a v namočeném šátku přenesu na mělčinu jesepe. Chvilí strnule stojí, skříle místo bahna konečně zase nabírají svěží vodu. Červenavé ploutve se napřimují – na pár sekund připomíná ryba brouka s napumpovanými vzdušnicemi a roztaženými krovkami těsně před startem. A v tom se to stane – prudké máchnutí ocasem – a štika mizí v hlubině. Přejí jí dlouhý život – rybáři u řeky nejsou, je plná vyvrácených a naplavených stromů.

Prolézám dál meandry, některá místa jsou změněna k nepoznání. Tak například soutok Odry a Ondřejnice: veliké výtrže ve břehu Odry svědčí o síle nárazového proudu přítoku, který ale také nanesl mohutný štěrkový kužel, jenž ční ze středu spojeného řečiště – Ondřejnice se tak sama „ohrázovala“, koryto se stočilo souběžně s hlavním tokem a různobarevné vody splývají o několik desítek metrů níže.

„Vidíte, vidíte, řeky“, pravím jim. „Kdybyste se tak domluvily před pár lety, nemusely jste ukrást mou milovanou vrbu, ach jo...“

Ale abych byla spravedlivá – nejen jedna vrba, která zdobila volnou rovinu, ale mnoho dalších stromů, jež léta rámovaly Odru i její přítoky, zmizelo v nenávratnu. Leč takový je řád svobodné řeky – pulzování jejích vod i vlnění koryta udává ráz a rytmus života nejen toku, ale také celé okolní široké nivě. A síla vody je slepá, nedbá osudu těch, kdož žijí v její blízkosti...

Považuji za veliký zázrak, že kousek od přetech-nizovaného světa průmyslového velkoměsta existuje i na přelomu milénia prostor jako by vytržený z minulosti, kdy hlavním dopravním prostředkem byl vůz tažený koňmi a tempo lidem udávaly pomalu se loudající kravky z odpolední pastvy do tepla chléva.

Vždyť stačí pohlédnout z železničního mostu Polanecké spojky na hrázemi a kameny opevněný holý kanál, do něž byla Odra vtěsnána o pár kilometrů níže pod CHKO Poodří! Přesto se nepodařilo zabránit, aby velké vody nezalily části města, jež zabraly nivu, které podle přírodního práva odedávna náleží řekám, ne lidské civilizaci...

Devátý ročník Festivalu Poodří Františka Lýska

Eliška Krejčíčková

Byl konec dubna, krásné jaro v plném proudu, v Proskovicích byl zahájen 9. ročník Festivalu Poodří Františka Lýska. Před slavnostně vyzdobenou školou vyhrávali muzikanti místního sdružení. Pro dobrou náladu, ale také proto, že před 108 lety, kdy se narodil malý František, také po ránu hráli. Ano, narodil se tu muzikant, budoucí učitel a univerzitní profesor, sbormistr Jistebnických zpěváků, sběratel lidových písní ve svém rodném Lašsku, František Lýsek, na jehož počest byl festival založen.

Před školou v Ostravě-Proskovicích 27. dubna 2012.

Program prvního festivalového dne byl předurčen: děti dětem. V příjemném prostředí místní školy zpíval domácí Proskovjáček, jehož vznik je svázán právě s počátky našeho festivalu. Přijely zazpívat také děti ze sousední staroveské školy. Hostem vzdálenějším, ale přece blízkým, byla ostravská Hlubinka s písněmi a tanci Lašska a Slezska. Jestliže ten první festivalový den patřil především dětem, ten druhý v Proskovicích zase seniorům. Pozvání přijal opavský folklorní soubor Ischias, který svým humorným programem vytvořil příjemnou náladu pozvaným občanům a ostatním hostům festivalu. Zcela se naplnila slova písně „...proto sem k vám přišel, abysm byl vesel...“.

Seniorský folklorní soubor Ischias z Opavy v Proskovicích 28. dubna.

V květnu, před přicházejícími svatodušními svátky, se festival posunul o dům – obec dále, do Staré Vsi nad Ondřejnicí. Pro pořadatele napětí, očekávání jaké bude počasí. Páteční koncert i následující „Jízda kole obila“ se konají pod otevřeným nebem. Počasí letos naplnilo přání pořadatelů, oba festivalové dny mohly proběhnout podle programu pečlivě připraveného ve spolupráci s organizátory obce.

Dříve než začal koncert pěveckých sborů na arkádovém nádvoří zámku, byla slavnostně otevřena výstava „Salon staroveských výtvarníků“ – dřevorezby Kamila Kopřivy, malování na hedvábí Martiny Černé, keramika Jarmily Javorkové, zátiší a kytice Anny Strachotové, krajinomalby Pavla Foly, portréty a malby Hany Kumalové. Koncert pěveckých sborů zahájil sbor staroveské základní školy vedený Hanou Klimešovou, dcerou Jaromíra Chvostka, jehož nedožítým 90. narozeninám byl celý koncert věnován. Jaromír Chvostek, rodák a učitel ze Staré Vsi nad Ondřejnicí, svůj život naplnil muzikou a zpěvem – byl sbormistr dětského sboru v Jistebníku, dlouholetý sbormistr staroveského smíšeného pěveckého sboru a člen Pěveckého sdružení moravských učitelů.

Zpěv pod arkádami pokračoval vystoupením ženského sboru Canticorum z Havířova a karvinského Permoníku. Sbornistyně koncertního oddělení Permoníku Eva Šeinerová byla studentkou na Masarykově univerzitě v Brně u profesora Fr. Lýska. Permoník pod jejím vedením získal vítězná ocenění na světových soutěžích. Letos jí byla za zásluhy o rozvoj dětského sborového zpěvu udělena Cena Františka Lýska.

Druhý festivalový den ve Staré Vsi nad Ondřejnicí byl spojen s Obecními slavnostmi a především s „Jízdou kole obila“, objezdem veškerých hranic staroveských. O původu této tradice přinesl časopis POODŘÍ zprávu už v minulých ročnících (např. v č. 2/2010, s. 70–76).

Dětský pěvecký sbor Permoník z Karviné.

Tak jako v předcházejících letech, i letos místní radní připravili pestrý úvodní program, ve kterém fojt – starosta obce sděluje „vrchnosti“, co se v obci událo během posledního roku. A potom se už jezdcí na koních v čele se starostou a panem farářem vydávají na cestu. Nejdříve jedou pozdravit občany na horním konci obce a po objezdu Košatky (viz samostatný příspěvek) se vrací k zámku, kde je připraven bohatý program.

Hlavní „aktéři“ „Jízdy kole obila“ před zámkem ve Staré Vsi nad Ondřejnicí (sobota 26. května).

Na pódiu v zámeckém parku se střídaly děti mateřské a základní školy, Malé Ondřejnice s cimbalovou muzikou Tragač ZUŠ v Brušperku, lašský soubor Ondřejnica za doprovodu cimbalové muziky Fojt z Krmelína s folklorním souborem z Kyjova a další účinkující. Ještě ve večerních hodinách

Divadelní představení dětí z Košatky (u zámku ve Staré Vsi nad Ondřejnicí).

Malá Ondřejnica.

pokračoval program v parku, ale také na zámeckém nádvoří, kde se v režii souboru Ondřejnica představily soubory Kyjov a ostravský Kotek.

„Skvělé a nádherné, strhující. Dlouho do noci jsem nemohla usnout, stále se mi před očima míhaly scény z celého dne prožitého ve Staré Vsi“, jsou slova paní Jiřiny Matějové z Jistebníku.

Festival Poodří Františka Lýska však ve Staré Vsi nad Ondřejnicí tímto neskončil. Vrátil se ještě v červnu. Letos to bylo 15. června a nádvoří zámku se rozeznělo písněmi ruské vokální skupiny Kazački z Kursku. Malá skupina, ale velké hlasy za doprovodu balalajky malé i velké (jako naší basy) a harmonice podobného bajanu.

Ruský vokální soubor Kazački z Kurska.

Značnou část programu připravil Lašský soubor písní a tanců Ondřejnica, který letos oslavuje už 35. výročí svého založení.

V sobotu 16. června byl poslední festivalový den – koncert v Jistebníku. Na Návsi Jistebnických zpěváčků vítala účinkující a hosty Jistebnická třináctka. Před hlavním programem se konala malá slavnost u sousoší Jistebnických zpěváčků se zpěvem dětského sboru Hlahol ze ZŠ v Ostravě-Polance.

Zahájení jistebnické části festivalu u sousoší Jistebnických zpěváků – Dětský pěvecký sbor Hlahol z Polanky nad Odrou.

Lašský soubor písní a tanců Ondřejnica – Pozdní sběr ve vystoupení v Jistebniku.

V příjemném prostředí kulturního domu jsme se mohli seznámit s výtvarnými pracemi dětí, které se zúčastnily výtvarné soutěže „Meandry řeky Odry“, s olejomalbami akademického malíře Františka Michalika, s pohledem na činnost jistebnických sbormistrů – následovníků Františka Lýska. Koncertní pořad zahájily pěvecké sbory Kořata a Alegro ze ZŠ TGM v Bílovci, zazpíval pěvecký sbor KO-KO z Ostravy-Zábřehu a potvrdil, že mu právem náleží zařazení do Zlatého pásma v soutěži dětských sborů. Svůj koncertní program přednesl smíšený pěvecký sbor Lašan Brušperk, zastoupen byl také lidový zpěv a tanec Pozdního sběru – Ondřejnice, skupiny bývalých tanečnicků souboru. Následovala společná „Ta naše písnička česká“ a poděkování za účast na festivalovém koncertě paní Marii Richterové, Marii Bergerové a Dagmar Foltové – zpěvačkám „Jistebnických“, poděkování účinkujícím souborům; všem, kteří se podíleli na úspěšném devátém Festivalu Poodří Františka Lýska.

Při psaní tohoto příspěvku se myšlenky vracejí ke všem událostem letošního festivalu: k setkáním s účinkujícími soubory, s hosty, k nimž vždy k našemu potěšení patří zástupci rodiny Lýskovy – doc. PhDr. Květuše Lepilová-Lýsková a její bratr Ing. arch. Lumír Lýsek, Marie a Libor Lýskovi –, akad. sochař Miroslav Rybička, autor sousoší Jistebnických zpěváků, zástupci pořádajících obcí, Folklorního sdružení ČR, Krajského úřadu Moravskoslezského kraje. Ale také k setkáním se všemi, kteří přišli na festival, aby se potěšili třeba i úsměvem dětí, aby se pak mohli ve svých myšlenkách vracet do svátečních festivalových dnů.

Devátý ročník skončil, těšíme se na desátý, jubilejní Festival Poodří Františka Lýska.

Mgr. Eliška Krejčíčková

je ředitelkou Festivalu Poodří Františka Lýska. Více o autorce viz POODŘÍ 2/2011, s. 51–54.

Miscellanea zámku v Kuníně v roce 2012

Jaroslav Zezulčík

Znameníť paní hraběnka slaví narozeniny

Dne 22. října roku 1762 se v rodině plukovníka Xaviera Harracha udála radostná chvíle. Jeho urozená choť Marie Rebeka, pobývající právě v Brně, porodila první dítě. Děvčátko, které přišlo na svět, dostalo jméno Marie Walburga Josefa Kajetána po babičce z matčiny strany.

Radost rodičů musela být opravdová, později se ukázalo, že to bude dítě jediné. Křest se uskutečnil v domácí kapli městského paláce hrabat Sinzen-dorfů. Kmotry děvčátka byla její babička Marie Walburga hraběnka z Hohenemsu, její prastrýc, polní maršál Jan Josef hrabě Harrach a vojenský velitel Brna a Moravy hrabě Kajetán Kolowrat-Krakowský. Podle nich děvče dostalo také své jméno: Marie Walburga Josefa Kajetána. Od narození první dámy Moravy, filantropky Marie Walburgy letos uplyne

250 let a zároveň 200 let od doby, kdy nechala v Kuníně v sousedství zámku postavit chrám.

Ve dnech 15. a 16. září 2012 proto proběhla na zámku, v parku a v kostele Povýšení svatého Kříže řada akcí – výstavy, slavnosti růží, jirinek, kulturní vystoupení, velká mše, kunínská pouť a mnohé další...

Letošní rok je však zaplněný mnoha dalšími výročími. Na tomto místě přinášíme miscellanea různých událostí spojených se zámekem v Kuníně.

Před 325 lety se narodil správce Leopold Bernard Dittrich

Před 325 lety se narodil legendární správce Leopold Bernard Dittrich. Syn mlynáře Gabriela Dittricha a Zuzany Dittrichové se narodil 23. ledna 1687 v královském horním městě Přísečnice v Krušných Horách na Chomutovsku. Dnes po městě není ani

Obec Kunín – Muzeum Novojičínska, p.o. – Zámek Kunín
Vás zvou na slavnosti

**250. výročí narození
naší dobré hraběnky
Marie Walburgy**

**200. výročí posvěcení
kostela Povýšení
svatého Kříže**

*Walburga Gräfinin Thun-Hauschitz
gräfin von Geyersberg*

**Zámek, kostel Povýšení svatého Kříže a zámecké zahrady v Kuníně
sobota 15. září a neděle 16. září 2012**

HLAVNÍ PROGRAM	ZÁMEK	KOSTEL	HŘBITOV
<p>Sobota 15. září</p> <p>14.00 hodin – hudební večer v zámecké zahradě</p> <p>17.30 hodin – koncert – koncertní sál</p> <p>18.30 hodin – koncert – koncertní sál</p> <p>19.30 hodin – koncert – koncertní sál</p>	<p>Znamení pánů hrabatů</p> <p>Sobota 15. září od 10.00 hodin a neděle 16. září od 9.00 hodin</p> <p>Spektrální obraz a podobizny 2. patra zámku</p> <p>Podoba zámku ke příkladu</p> <p>Slezcovství rýh</p> <p>Sobota 15. září od 12.00 hodin a neděle 16. září od 9.00 hodin</p> <p>Spektrální obraz a podobizny 2. patra zámku</p> <p>Kejty Kunína</p> <p>Autogramy a výstava vzápětí</p>	<p>Slavnostní příjímání</p> <p>Sobota 15. září od 10.00 hodin a neděle 16. září od 9.00 hodin</p> <p>Spektrální obraz a podobizny 2. patra zámku</p> <p>Podoba zámku ke příkladu</p> <p>Podoba zámku ke příkladu</p> <p>Podoba zámku ke příkladu</p> <p>Podoba zámku ke příkladu</p>	<p>První národní divadlo</p> <p>Sobota 15. září od 10.00 hodin a neděle 16. září od 9.00 hodin</p> <p>Spektrální obraz a podobizny 2. patra zámku</p> <p>Podoba zámku ke příkladu</p> <p>Podoba zámku ke příkladu</p> <p>Podoba zámku ke příkladu</p>

Moravskoslezský kraj, MAS, Kofola, Ostrava, Deník

památky, začátkem 70. let 20. století bylo rozhodnuto o vzniku Přísečnické přehrady, město bylo demolováno a území zatopenou vodou.

Podle vzpomínek Davida Schneidra (1693–1755), vůdčí osobnosti Moravských bratří na kunínském panství, měl Leopold Bernard Dittrich pocházet z Rumburku nedaleko Ochranova a do Kunína měl přijít jako „neduživý mladý písař“ u tehdejších úředníků. V Rumburku patrně vstoupil do služeb majitele tamního panství Antona Floriana knížete z Liechtensteinu, jehož manželka Eleonora Barbara hraběnka Thunová byla od roku 1708 majitelkou panství a tvrze v Kuníně. Zde se po odchodu inspektora Maxmiliána Turzanského roku 1712 stal správcem panství a po úmrtí kněžny roku 1723 přešel do služeb její nejmladší dcery a dědičky Eleonory Karoliny kněžny Liechtensteinové (1703–1757), manželky Friedricha Augusta hraběte Harracha.

Po osobní návštěvě mladého hraběcího páru v Kuníně na konci roku 1724 bylo rozhodnuto o započatí přestavby malé nevzhledné tvrze na barokní zámek a projekty byly svěřeny tehdy už věhlasnému vídeňskému architektu Johannu Lucasi von Hildebrandt.

Prvním stálým obyvatelem nového zámku se stal správce Leopold Bernard Dittrich, na němž spočívala veškerá tíže vedení stavby (1726–1734). Panské kanceláře, archiv a byt správce byly situovány do přízemí a 1. patra jižní části stavby v blízkosti zámecké kaple. V roce 1718 se správce oženil s Marií Annou zatím neznámého jména (1693–1735), která svému manželovi porodila pět dcer, z nichž dvě zemřely krátce po narození. Starší Marie Anna Walburga (1721–1771) se provdala za fulneckého purkrabí, později správce na oderském panství Davida Hanckeho (1709–1777) a byla tak tetou pozdějšího kunínského zámeckého kaplana Franze

katolické fary v Suchdole nad Odrou (rovněž podle projektů Johanna Lucase von Hildebrandt) a rovněž tvrdá rekatolizační opatření a potlačování nekato-lického hnutí, mající za následek hromadné útky poddaných do hornolužického Ochranova.

Ve službách Liechtensteinů a Harrachů v čele kunínského panství stál až do své smrti plných

Marie Walburga hraběnka z Truchsess-Waldburg-Zeiu (1762–1828).

Olaj na plátně, kolem roku 1781, obrazová sbírka zámku Kunín.

Hanckeho (v letech 1802–1806). Nejmladší Marie Elisabetha Clara (1727–1785) se pak provdala za bohatého fulneckého obchodníka Karla Leopolda Mehoffera (1727–1787), který začínal u tchána jako zámecký purkrabí na Kuníně.

Leopold Bernard Dittrich proslul jako tvrdý avšak velice úspěšný správce panství. Za jeho éry začala proslulá výroba cihel v Kuníně a také výstavba zděných hospodářských budov na celém kunínském panství. S jeho jménem jsou spojeny výstavba

Pečeť Johanna Wentzela Petzelta, Zemský archiv v Opavě.

42 let. Zemřel na zámku v Kuníně ve věku 67 let v předvečer svátku svatého Václava 27. září 1754 – jeho nástupce Johann Wentzel Petzelt v tento den slavil 29 let... Je pochován stejně jako jeho manželka v kryptě kostela svatého Mikuláše v Šenově u Nového Jičina.

Před 200 lety zemřel správce Petzelt

V tichosti ve stínu velkých výročí uplynulo na počátku roku rovných 200 let od úmrtí Johanna Wentzela Petzelta, mnohaletého správce panství v Kuníně. Narodil se v předvečer svátku svatého Václava 27. září 1725 v Děčíně a pro jeho budoucí kariéru bylo významné, že se rodina pohybovala v blízkosti dvora hrabat Thunů na zámku v Děčíně.

Zde se roku 1741 jeho nejstarší bratr Franz Augustin oženil s dcerou Thunovského hospodářského hejtmana Schimpkeho a Johann Wentzel roku 1745 v nedaleké Jedlce s Marií Filipínou Kreweltovou (1722–1772), dcerou Thunovského hraběcího lékárníka Johanna Friedricha Krewelta (také Krehfeldta). Kmotrou nevěsty byla samotná Marie Filipína hraběnka Thunová, rozená hraběnka Harrachová (1693–1763), sestra hraběte Friedricha Augusta Harracha, jehož syn Franz Xavier hrabě Harrach (1732–1781) se stal po smrti matky roku 1757 majitelem zámku a panství v Kuníně. Zámek v Kuníně (panské kanceláře a obydlí hejtmana se nacházely v jižním křídle zámku) se od roku 1758 stal trvalým bydlištěm nového zámeckého hejtmana Petzelta, který na tomto místě vystřídal legendárního hejtmana Leopolda Bernarda Dittricha, rodáka ze severočeské Přisečnice (1687–1754), který na tomto místě zůstal od roku 1714 až do své smrti plných 40 let.

Hejtman Petzelt se rok po smrti manželky podruhé oženil roku 1773 v Lipníku nad Bečvou s Františkou Preysovou (1739–1813), dcerou Karla Josefa Preyse, štolby u kanovníka Jana Josefa hraběte Podstatzkého na nedalekých Bartošovicích a dcery bartošovickeho hejtmana Marie Barbary Philipové. Františka svého manžela přežila o pouhý rok.

Ani jedno manželství nebylo požehnáno dětmi, nicméně 44leté řízení panství v Kuníně bylo

poznamenáno významným zvelebováním statku, zaváděním moderních hospodářských metod a šlechtěním zdejšího kravařského skotu. Pomocníkem hejtmana Petzelta zde byl i jeho mladší bratr, exjezuita Franz Ignaz Petzelt (1727–1801), který na zámku působil jako písař.

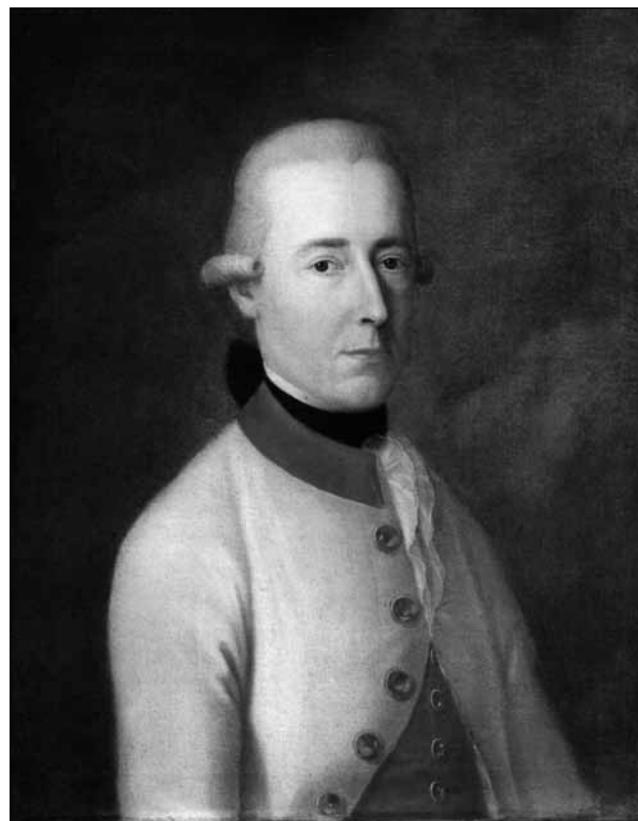
Otěže správy panství hejtman Petzelt vedl až do roku 1804, kdy je předal Friedrichu Krimmerovi. To se už na zámku v Kuníně psala doba osvícené hraběnky Marie Walburgy.

Zde 26. ledna 1812 ve věku 86 umírá. Svěcení právě dokončovaného chrámu Povýšení svatého Kříže v Kuníně se už nedožil.

Před 195 lety zemřel Clemens Alois hrabě Waldburg-Zeil

V článcích o Kuníně často připomínáme palác Hohenems, ležící na březích Bodamského jezera. Poslední ženskou členkou starobylého rodu Hohenemsů, vlastníci paláce, byla „naše dobrá hraběnka“ Marie Walburga hraběnka z Waldburg-Zeilu, rozená Harrach-Hohenems. Nezapomeňme však také na jejího manžela Clementa Aloise hraběte z Waldburg-Zeilu. V březnu od jeho úmrtí uplynulo 195 let.

Narodil se 13. srpna 1753 v Mnichově jako druhorozený syn komořího bavorského kurfiřta Franze Antona hraběte z Waldburg-Zeilu a Marie Anny hraběnky z Trauchburgu. V šesti letech se s rodiči vrátil na rodový zámek Zeil ve Švábsku, odkud významný německý rod pocházel.

Clemens Alois hrabě z Truchsess-Waldburg-Zeilu (1753–1817). Olej na plátně, kolem roku 1781, obrazová sbírka paláce Hohenems.

Roku 1772 byl s dalšími bratry poslán na vzdělání do Salcburku pod dohledem svého strýce knížete biskupa v Chiemsee Ferdinanda Christopa hraběte z Waldburg-Zeilu. S bratry pak o dva roky později odcestoval do Vídně a zúčastnil se kavalérské cesty, která jej přes Stuttgart a Kolín nad Rýnem přivedla do Rakouského Nizozemí, Holandska a Paříže.

V roce 1777 vstoupil mladý hrabě jako kadet na Moravě do pluku polního podmaršála a majitele zámku v Kuníně Franze Xaviera hraběte Harracha. Za pět měsíců povýšil na nadporučíka a brzy nato byl pozván na návštěvu zámku v Bystrém a v Kuníně, patřících majiteli pluku a jeho manželce. 12. září 1779 následovala svatba hraběte s mladičkou generálovou dcerou Marií Walburgou na zámku v Inzersdordu u Vídně, náležejícímu Walburžině tetě Rose Harrachové, které požehnal ženichův bratr Sigmund Christoph hrabě z Waldburg-Zeilu (budoucí kníže biskup v Chiemsee a poslední administrátor Salcburského duchovního knížectví – a na rozdíl od posledního knížete arcibiskupa Colloreda také velký příznivec věhlasného Mozarta).

Následující osudy jsou poměrně známé: hrabě byl jako hejtman pluku Capraca přeložen do Milána, kam byl jeho tchán hrabě Harrach poslán jako velící generál Lombardie a Milána. S manželkou Walburgou to byla nejkrásnější léta jejich života. Otevíralo se divadlo La Scalla, narodil se první syn...

Následovala tragédie. Úmrtí hraběnčina otce v roce 1781, odjezd na otcovský zámek v Kuníně, narození dalších dětí a jejich předčasná úmrtí. Manželství švábského hraběte a kunínské hraběnky se rozpadlo.

V roce 1786 se hrabě pokoušel v blízkosti zámku vypustit horkovzdušný balón, vyhořel ale celý hospodářský dvůr, uhořela zvířata a zámek byl zachráněn jen s velkým vypětím sil. Následovala odluka. Hrabě se odstěhoval na rodový zámek Zeil ve Švábsku a s ním poslední syn. Zoufalá Marie Walburga se pokusila o jeho únos – ten se nezdařil. Už nikdy posledního syna nespatriła, zahynul ve věku 18 let... Hraběnka Marie Walburga pak zasvětila celý svůj život filantropii.

Hrabě v roce 1813 od manželky odkoupil její vzdálený palác a říšské hrabství Hohenems a umírá 10. března 1817 v Kemptenu.

Hraběnka odkázala zámek v Kuníně synovi svých dřívějších žáků ze zámecké školy Friedrichu Emilu Schindlerovi. Její manžel před smrtí adoptoval svého synovce Maximiliána Klementa hraběte z Waldburg-Zeilu (1799–1868) a odkázal mu palác v Hohenemsu.

Jeho pravnukem je Jeho Osvícenost Franz Joseph hrabě Waldburg-Zeil, který zámek v Kuníně navštíví opět v září tohoto roku u příležitosti oslav 250. výročí narození hraběnky Marie Walburgy.

Před 145 lety zemřel Friedrich Emil Schindler, šlechtic z Kunewaldu

V neděli 18. března uplynulo 145 let od úmrtí Friedricha Emila Schindlera šlechtice z Kunewaldu (1809–1867), majitele zámku v Kuníně.

Druhorozený syn hraběnčina tajemníka Georga Schindlera a hraběnčiny žačky a schovanky Judity Karolíny Goldové se narodil 20. října 1809 v Kuníně. Po smrti svého bratra Gustava Adolfa byl v roce 1812 Marií Walburgou hraběnkou z Truchsess-Waldburg-Zeilu vybrán za budoucího dědice. Navštěvoval její výchovný ústav na zámku v Kuníně, později byl poslán na polytechnický institut ve Vídni a na zkušební cestu po rakouské monarchii.

Na základě hraběnčiny poslední vůle z roku 1825 se stal jejím univerzálním dědicem a po dovršení zletlosti se ujal panství v Kuníně. Značně se zasloužil o povznesení zdejšího zemědělství a šlechtění chovaného skotu, za což byl císařem roku 1859 povýšen do šlechtického stavu s titulem šlechtic z Kunewaldu. Po vzoru své předchůdkyně také podporoval vzdělávání obyvatelstva a vyvíjel lidumilnou a charitativní činnost, k níž náležela mimo jiné podpora slepeckého ústavu v Brně.

V roce 1837 se oženil s Ernestinou Pfundhellerovou (1816–1905) z bohaté krásnobarvířské rodiny z Nového Jičína a z manželství se narodilo celkem 8 dětí, z nichž 6 svého otce přežilo.

Zemřel na zámku v Kuníně 18. března 1867 a byl pochován v hrobce na kunínském hřbitově, kterou nechal postavit pro své rodiče a zemřelé děti nad hrobem své dobrodinky hraběnky Marie Walburgy.

Co skrývaly indiánské skříňky hraběnky Harrachové

„Za třinácté: Mé milované paní snaše hraběnce z Harrachu, rozené hraběnce z Dietrichsteinu, odkazují obě mé velké indiánské skříňky. Kouskované zlato, které se v nich nachází, ale odkazují kostelům na kunínském panství.“

Závěť Marie Eleonory hraběnky Harrachové, rozené kněžny z Liechtensteina, sepsanou 21. května 1756 ve Vídni, můžeme označit za jakýsi rodný list umělecké výzdoby kostelů na kunínském panství.

Ve své poslední vůli pamatovala odkazem 6000 zlatých na dotování místa budoucího zámeckého kaplana v Kuníně. Hraběnčiny obyčejné šaty, prádlo a čepce měly být po její smrti rozdány sloužícím, bohaté šatstvo však mělo být věnováno kostelům na kunínském panství.

Ptáte se, k čemu šaty z drahocenných a zdobených látek urozené šlechtičny ve venkovských kostelích sloužily? Odpověď je na místě: Na výrobu kněžských ornátů, přehozů či závěsů. Nic však nepřekonal obsah hraběnčiných indiánských skříňek. Vzácné kusy nábytku (pod názvem indiánský bylo rozuměno orientální – pocházející ze zámoří) věnovala hraběnka své snaše Marii Josefě hraběnce Dietrichsteinové (1736–1799), manželce svého

nejstaršího syna Ernsta Quida hraběte Harracha (1723–1783). Zlato ze skříněk se záhy po smrti hraběnky mělo přetavit do umělecké výzdoby kostelů na vzdáleném kunínském panství.

Poslední vůle byla publikována 30. září 1757 po smrti hraběnky a zanedlouho začala jednání s umělci.

Farním kostelem pro Kunín byl kostel svatého Martina v nedalekém Šenově u Nového Jičína, který neležel na území panství v Kuníně, ale byl součástí sousedního novojičínsko-štramberského panství, náležejícího jezuitskému konviktu v Olomouci. Nejvýznamnější uměleckou realizací celého kostela se stala jeho fresková výzdoba, pořízená v roce 1758 z prostředků a odkazu zemřelé majitelky zámku v Kuníně. Autorem fresek je jeden z nejvýznamnějších moravských barokních malířů Josef Ignác Sadler (1725–1767) z Olomouce.

Hlavním kostelem celého kunínského panství byl však kostel Nejsvětější Trojice v Suchdole nad Odrou. Zde vyrostlo umělecké dílo, na kterém se podíleli nejpřednější umělci celé Moravy: oltářní plátno hlavního oltáře pochází z roku 1759 a jeho autorem je Sadlerův švagr, v té době nejslovutnější barokní malíř v Olomouci Jan Kryštof Handke (1694–1774). Autorem sochařské výzdoby pak je neméně slavný sochař Jan Kammereit (1715–1769). O rok později oltář štafíroval další olomoucký malíř František Josef Lauterbach (1715–1762). Za svou práci obdržel 1000 zlatých, dvojnásobek toho, kolik dostal zapláceno slavný Handke za oltářní plátno. Ten za něj obdržel pouhou polovinu – tedy 500 zlatých.

Vznešená hraběnka Marie Eleonora Harrachová se narodila 31. prosince 1703 do mocné a bohaté rodiny knížat z Liechtensteinu. Otec malé princezny Anton Florian kníže z Liechtensteinu (1656–1721) byl vychovatelem a vrchním hofmistrem budoucího císaře Karla VI.

V listopadu 1703 před narozením svého posledního dítěte zamířili Anton Florian s mladým arcivévodou Karlem a s velkým doprovodem do dalekého Španělska vybojovat pro něj královskou korunu po vymřelých španělských příbuzných. Matka malé princezny Marie Eleonora Barbara hraběnka Thunová (1661–1723) byla majitelkou panství v Kuníně, které se po její smrti v roce 1723 stalo majetkem mladičké kněžny. Ta byla už od roku 1719 provdána za mladého talentovaného šlechtice Friedricha Augusta hraběte Harracha (1696–1749), kterému přinesla vskutku knížecí věno: 60 000 zlatých.

Jelikož se mladá kněžna vdávala do hraběcí rodiny, smlouva jí výslovně zajišťovala také po sňatku knížecí pocty a titul Její Jasnosti... Manželovi, který se stal vůbec nejpřednějším diplomatem císařského dvora, místodržícím v Bruselu, později posledním českým kancléřem a nepostradatelným ministrem Marie Terezie, porodila neuvěřitelných 16 dětí. Během své plavby do Bruselu na lodi po řece Rýn dokonce dvojčata, nazvaná později „Rýnskými

hrabaty“. Byl mezi nimi i hraběncin dědic Franz Xavier hrabě Harrach (1732–1781), pozdější dědic panství v Kuníně a otec dobré hraběnky Walburgy.

Hraběnka zavítala se svým manželem na kunínské panství pouze jednou v životě: na konci roku 1724, krátce po smrti matky. Vítala je tu jednopatrová nevhledná tvrz v Kuníně. Roku 1726 manželé nechávají tvrz přestavět věhlasným Johannem Lucasem von Hildebrandt (1668–1745) na barokní zámek. V Suchdole nad Odrou nechávají založit faru. Plány na budovu svěřují opět slovutnému Hildebrandtovi.

Na panství však mezi poddanými v této době neustále doutnala nekatolická víra předků a začínaly útky do hornolužického města Ochranova...

Hraběnka Harrachová umírá ve Vídni 18. července 1757.

Kostel Povýšení svatého Kříže v Kuníně

Základní kámen kostela Povýšení svatého Kříže byl položen v roce 1810. Kostel v Kuníně neměl mít v celém okolí obdoby.

Vzorem pro nový kostel se stal slavný chrám Vzkříšení Páně ve Slavkově u Brna, postavený na objednávku Václava Antonína knížete Kaunitze významným vídeňským stavitelem Ferdinandem Hohenbergem von Hetzendorf. Prostý a působivý kostel v Kuníně byl prvním dílem mladého začínajícího stavitele a Hohenbergova žáka Franze Biely (1789–1871).

Podobně jako kostel ve Slavkově měl být určen pro všechna vyznání a navazoval tak na koncept a myšlenkový základ ojedinělé zámecké školy na nedalekém zámku, dílo zakladatelky kostela Marie Walburgy hraběnky z Truchsess-Waldburg-Zeilu (1762–1828). Vedle sebe zde v duchu nevídané tolerance a snášenlivosti studovaly děti bez rozdílu sociálního původu, národnosti: Češi i Němci, a také náboženského vyznání: katolíci, evangelíci i židé. Nejvýznamnějším žákem zámecké školy zde v bývalém německém Kunvaldu byl pozdější Otec národa, syn luteránského učitele z Hodslavic, historik František Palacký (1798–1876).

Vysvěcení kostela v roce 1812 bylo velkou událostí. Zakladatelka kostela hraběnka Walburga nechala do věžičky vložit pamětní listinu, která popisovala, za jakých útrap a obětí v dobách napoleonských válek a bídy byl chrám budován.

Prvním kunínským farářem byl ustanoven hraběncin spolupracovník a zámecký kaplan Josef Ignác Turek (1783–1850). Oblíbený učitel Františka Palackého se později po svém odchodu na faru v Dašicích na Pardubicku zařadil mezi vůbec první šířitele jirinek u nás.

Jednoduchý a působivý ráz kostela podtrhovalo architektonicky čisté průčelí, tvořené peristylem se čtyřmi jónskými sloupy, vchodem, k němuž ze tří stran vedlo pět kamenných schodů, a také architrámem se železným zábradlím, tvořícím jakýsi balkón. Aby se předešlo častým a opakovaným škodám

způsobeným povodněmi, byla podlaha kostela vyvýšena na úroveň schodiště. Interiér prostého bílého kostela vytvářel elipsu.

Na jeho výzdobě se podílel rovněž další začínající umělec Johan Ender (1793–1854), který se později proslavil jako malíř a profesor na Vídeňské akademii výtvarných umění. Podle jeho návrhu byly do nového kostela pořízeny kostelní lavice.

Úkolem vytvořit hlavní oltář byl však pověřen tehdy vůbec nejvýznamnější moravský umělec a sochař Ondřej Schweigl (1735–1812), který v průběhu prací umírá. Současný hlavní oltář je dílem Benedikta Edeleho (1797–1867) z roku 1825. Součástí kostela byly rovněž dva oltáře z roku 1813, které se však nedochovaly.

Jejich pozůstatkem jsou dva reliéfy zasazené do zdi podél hlavního oltáře pod oratořemi: reliéf Svaté Rodiny vytvořený podle obrazu Rafaela Santiho a „Nechte maličkových přijít ke mně“ podle grafiky curyšského rytce Johanna Heinricha Lipse (1758–1817). Jejich autorem byl fulnecký řezbář Hrabovský. Oba motivy symbolizovaly to nejcennější, co tanulo na mysl zakladatelce kostela, která přišla o vlastní rodinu a celý svůj život věnovala chudým a talentovaným dětem.

Do chrámu měly být umístěny dvě kazatelny, neboť kostel měl od počátku sloužit věřícím bez rozdílu vyznání. Do kostela byla nakonec umístěna jedna kazatelna, vytvořená v roce 1814. Pastorální, dnes bychom řekli ekumenický, ráz duchovního prostoru podtrhl zpěvník písní, sestavený pro kostel dalším spolupracovníkem hraběnky, zámeckým kaplanem Johannem Edmundem Amosem Schrei-

berem (1768–1850) na základě písní z hornolužického Ochranova, kam v 1. polovině 18. století z náboženských důvodů uprchlo z panství v Kuníně na několik set poddaných moravsko-bratrského vyznání.

Zámecký kaplan Schreiber později odešel na faru do Velkého Vražného a zde přivedl k zájmu o přírodní vědy pozdějšího opata a zakladatele genetiky Johanna Gregora Mendela.

Kostel v Kuníně představoval až do smrti své zakladatelky architekturu, která svým myšlenkovým konceptem, duchovním rozměrem i provedením neměla v této části Moravy obdoby.

Úmrtím zakladatelky kostela jí narýsovaný duchovní koncept skončil. Přání místních farníků o doplnění architektury o věžní přístavbu se zvony došlo naplnění při renovaci kostela do podoby současného novorománského chrámu s charakteristickým dvojvěžím podle projektu novojičínského stavitele Tomáše Chytila roku 1863.

Proměna kostela se dotkla také vnitřní výzdoby chrámu za účasti umělců a řemeslníků z nedalekého Nového Jičína. Původní varhany, pocházející z kaple nedalekého zámku, dílo králického varhanáře Josefa Sträussela (1732–1776) z roku 1763, byly nahrazeny roku 1846 varhanami, jejichž autorem byl známý novojičínský varhanář Johann Neusser (1807–1878).

Za pozornost stojí soubor 14 zastavení křížové cesty z roku 1850, které jsou dílem novojičínského malíře Františka Bsirského (1815–1884) a také soubor tří dodnes dochovaných obrazů Panny Marie Růžencové, svatého Josefa a Bolestné matky Boží

Franz Biela (1789–1871): Pohled na empirový kostel v Kuníně. Akvarel, 1812, Slezské zemské muzeum.

(kopie Milostného obrazu ze Španělské kaple v Novém Jičíně) od dalšího novojičínského malíře Ignáce Bergera (1822–1901).

Mezi významné realizace náleží pořízení dvou nových oltářů Narození Páně a Zvěstování Panny Marie vídeňským malířem Josefem Kesslerem (1825–1888) nákladem dalšího majitele zámku a patrona chrámu Ernsta Egonu landkraběte z Fürstenberga (1814–1889) roku 1881. Ozdobou celého kostela se stala monumentální moderní malba na plátně, nacházející se na stropě kostela. Jejím autorem je jeden z nejvýznamnějších rakouských malířů Anton Kolig (1886–1950), rodák z Nového Jičína (viz dále).

V nedávné době se stal chrám svědkem významných událostí – slavnostní mše u příležitosti znovu uložení ostatků zakladatelky kostela hraběnky Marie Walburgy v roce 2000, mše u příležitosti znovu otevření obnoveného zámku v Kuníně v roce 2004, řady mší za účasti aristokratů od nás i ze zahraničí či koncertů vážné hudby. Chrám prošel důkladnou obnovou a v letošním roce si připomene 200 let od svého vysvěcení.

Klenot kostela: Malba Antona Koliga

Blížil se jubilejní rok 1912 a s ním 100. výročí postavení kostela Povýšení svatého kříže v Kuníně. Již od roku 1908 začaly probíhat důkladné práce na obnově kostela, na nichž se podílel kostel, obec a rovněž patroni – majitelé nedalekého zámku. Nejprve byly důkladně obnoveny základy kostela a roku 1910 byl kostel zevnitř a zvenčí renovován novojičínskou stavební firmou Blum. V klenutém stropě byly vyměněny všechny vadné desky, žebra zesílena fošnami, na ně dáno dřevěné obložení a pak lepenka. Celý kostel následně prostě a jednoduše vymaloval novojičínský malíř pokojů a kostelů Ferdinand Kolig.

Kostel byl přichystán přijmout skutečný klenot: monumentální nástropní obraz, jehož autorem byl syn malíře kostela: začínající a neznámý malíř Anton Kolig.

Anton Kolig se narodil 1. července 1886 v domě na dnes už nestojící Ztracené ulici v Novém Jičíně. Od roku 1904 studoval společně s Oskarem Kokoschkou na Uměleckoprůmyslové škole ve Vídni a o tři roky později na tamní Akademii výtvarných umění. Zde se seznámil s malířem Franzem Wiegelem, často navštěvoval jeho rodiště Nötsch v Korutanech a roku 1912 se oženil s jeho sestrou Katharinou. S Kokoschkou, Wiegelem a dalšími poprvé vystoupil na slavné výstavě „Malířství a plastika“ v prostorách uměleckého spolku Hagen v roce 1911.

Na výstavě, pro kterou vytvořil rovněž plakát, se Kolig představil návrhem nástropní malby pro kostel v Kuníně. Návrh tehdy velice zaujal známého rakouského spisovatele Richarda von Schaukala (1874–1942), kterého na výstavu upozornil slavný stavitel Adolf Loos. Není bez zajímavosti, že Schau-

kalovou ženou byla Fanny Hükelová (1877–1959), pocházející ze známé novojičínské rodiny kloboučnických továrníků. Schaukal byl návrhem nadšen a detailně jej popsal v dobovém tisku. Návrh musel být hotov již před únorem 1911, kdy byla výstava zahájena a obraz, namalovaný na plátně, zobrazující postavení kříže na Kalvarii, byl následujícího roku před svátkem Povýšení svatého Kříže umístěn do kostela: Velká slavnostní mše k 100. výročí posvěcení kostela se konala 15. září 1912.

Na doporučení Gustava Klimta a Carla Molla obdrželi Kolig a Wiegele roku 1912 stipendium na pobyt v Paříži, kde se nejprve v Louvru Kolig zabýval moderním malířstvím. 1. světová válka jej zastihla v Marseille, odkud musel v přestrojení utéci z Francie a zanechat tam své obrazy. V dubnu 1916 narukoval do armády, dostal se na válečnou frontu, až byl na podzim 1917 přijat, za pomoci Richarda von Schaukala, tehdy ministerského rady na ministerstvu veřejných prací, který Koliga považoval za nejvýznamnější talent mezi mladými rakouskými malíři, jako válečný malíř do umělecké skupiny válečného tiskového odboru. Z jeho děl se dostalo největšího uznání portrétům generálů

Anton Kolig (1886–1950): Povýšení svatého Kříže. Olej na plátně, 1912, Farní kostel Povýšení svatého Kříže v Kuníně.

a zajatců – například na společné výstavě s Egonem Schielem v Klagenfurtu roku 1918.

Po válce se v letech 1926–1927 podílel gobelínem a mozaikou i na výzdobě vstupní haly Festivalového domu v Salcburku a následujícího roku obdržel nabídky profesury výtvarných akademií v Praze a ve Stuttgartu, z nichž se rozhodl pro Wüsttemberskou akademii ve Stuttgartu, kde vypochoval řadu později významných malířů. Jeho dílo začalo být mezinárodně uznáváno a prezentováno na řadě výstav.

Roku 1929 obdržel Kolig zakázku na vymalování Malého sněmovního sálu v Zemském sněmu v Klagenfurtu freskami, které následujícího roku provedl společně se svými žáky. Již v roce 1931 však žádali nacionalističtí poslanci jejich odstranění, čemuž bylo nejdříve zabráněno, pozděj ale byly fresky zakryty a po připojení Rakouska k Říši byly fresky stejně jako mozaika ve Festivalovém domu v Salcburku nacisty nenávratně zničeny. Z galerií byla odstraňována i další Koligova díla, proti kterým se měl osobně vyslovit také Adolf Hitler. Expresionistické pojetí obrazů a mužské akty, které představovaly značné těžiště Koligovy tvorby, byly trnem v oku nacionálně socialistické ideologii.

Kolig zůstal až do podzimu roku 1943 ve Stuttgartu, odkud se rozhodl k návratu do Nötsche. Na konci roku 1944 byl se svou rodinou zasypan po bombovém útoku a těžce zraněn. Přitom byla zničena velká část jeho děl. Zemřel 17. května 1950 v Nötschi. Anton Kolig se zařadil k nejvýznamnějším tvůrcům moderně pojaté monumentální tvorby v Evropě a „virtuosům štětce“. Jeho díla jsou dnes zastoupena ve všech velkých světových muzeích a galeriích.

Nástrovní malba Kuníně náleží vůbec k prvním dílům slavného umělce. Jeho moderní dílo bylo posuzováno už v době vzniku velmi rozporupně. Věštecky je však napsáno ve farní kronice: „Obraz byl různě posuzován. Možná, že naše potomstvo ale bude mít jiný názor.“ Obraz Antona Koliga je dnes uměleckým klenotem celého kostela v Kuníně.

Mehofferové a Kunín

Náleželi k nejváženějším a nejbohatším rodinám ve Fulneku. Jejich obchodní zájmy sahaly až do Itálie a Orientu. Ve Fulneku rodina postavila dům, který si nezadal s těmi nejvýstavnějšími šlechtickými paláci. Mecenovali Podporovali umění, ovlivnili dějiny města Fulneka, stáli v nejužších kontaktech s rodinami z nedalekého zámku v Kuníně.

Muži z rodiny Mehofferů byli znamenití obchodníci, sloužili v armádě, státních službách a také toužili po šlechtickém titulu. Dosáhl jej nejznámější člen rodiny, organizátor tereziánského školství na Moravě Ignác Mehoffer. Jeho pravnuke Josef Mehoffer je považován za jednoho z nejvýznamnějších polských výtvarníků 20. století. Tři generace rodiny Mehofferů nesmazatelným způsobem psaly

příběh neobyčejného domu na fulneckém náměstí, který dnes už vlastně neexistuje...

Dosažení vysněného šlechtického titulu mělo představovat pro muže rodiny Mehofferů logické vyvrcholení jejich dosavadního úspěšného snažení na poli obchodu a potvrdit jejich vstup mezi privilegovanou společnost. Cesta za titulem měla mnoho konotací, uznání dosavadních zásluh na poli obchodu, pro mladé muže se nabízela možnost služby ve státní byrokracii, vstup do důstojnického sboru císařské armády. Mehofferové udržovali samozřejmě velice úzké vztahy s majiteli fulneckého panství hrabaty Bruntálskými z Vrbna.

Rodinné vazby je však neobyčejně silně poutaly rovněž k nedalekému zámku v Kuníně a rodině tamního mnohaletého správce Leopolda Bernarda Dittricha (1687–1754).

Rodák z Přísečnice v severních Čechách se z panského písaře vypracoval na uznávaného zámeckého správce hraběcí rodiny Harrachů. Se svou rodinou obýval část nedávno vybudovaného barokního zámku, který byl dílem slavného Jana Lukáše von Hildebrandta.

Nejstarší syn obchodníka Antonína Františka Mehoffera a jeho nástupce, Karel Leopold Mehoffer (1727–1787) se v nedalekém Šenově u Nového Jičína oženil s nejmladší ze správcových dcer Marií Alžbětou Klárou Dittrichovou (1727–1785) a sám zde několik let zastával úřad zámeckého purkrabího.

Další ze správcových dcer, nejstarší Marie Anna Walburga Dittrichová (1721–1771) se provdala již o něco dříve za fulneckého zámeckého purkrabího Davida Ferdinanda Hanckeho (1709–1777), který později pracoval jako hospodářský úředník u Harrachů a později jako zámecký správce hrabat Lichnovských v Odrách.

Spřízněné rodiny Mehofferů a Hancků poutaly vazby na zámek v Kuníně ještě dlouho po smrti správce Dittricha. Připomeňme, že z rodiny Hancků vzešel nejen významný knihovník Jan Alois Hanke z Hankensteinu (1751–1806), povýšený roku 1796 císařem do šlechtického stavu, ale také jeho bratr František Hanke, který byl v letech 1802–1806 zámeckým kaplanem v Kuníně.

Po svých denunciacích na osobu osvícené majitelky zámku hraběnku Marii Walburgu z Truchsess-Waldburg-Zeilu však musel z Kunína odejít. Vůbec prvním zámeckým kaplanem v Kuníně pak od roku 1761 byl František Latke (1729–1824), bratranec Karla Leopolda Mehoffera. Zemřel jako farář a vůbec nejstarší kněz moravské arcidiecéze na faře v Suchdole nad Odrou ve věku 95 let...

Vazby na majitele zámku v Kuníně polního podmaršála hraběte Františka Xavera Harracha (1732–1781), majitele císařského pěšího pluku č. 7, byly ještě více posíleny sňatkem mladších sester Karla Leopolda Mehoffera – všechny se provdaly za šlechtické důstojníky: Marie Alžběta (1739–1803)

Pečeť Leopolda Bernarda Dittricha. Zemský archiv v Opavě.

za hejtmana barona Karla de Thoulliers (+ 1774), Marie Magdalena (1742–1806) za hejtmana Antona von Bolzu (+ 1794) a nejmladší Marie Kateřina Mehofferová za majora Siegfrieda von Schmiela.

Do pluku majitele zámku v Kuníně vstoupil rovněž jejich nejmladší bratr Jan Josef Mehoffer, který zakončil vojenskou kariéru na počátku v hodnosti majora a po 30 odsloužených letech zaslouženým šlechtickým titulem...

Vytoužený šlechtický pro rodinu získal ale až další ze sourozenců Ignác Mehoffer (1747–1807) roku 1796. Bylo to nejen uznání obchodních zásluh rodiny Mehofferů, ale především uznání jeho zásluh o reformu moravského školství. Na počátku jeho kariéry stál hrabě Ferdinand Bonaventura Harrach, celá jeho práce je však úzce spojena s dílem osvětlené kunínské hraběnky Marie Walburgy a jejím snažením na poli školství a pedagogiky...

PhDr. Jaroslav Zezulčík
Kastelán zámku Kunín.

Region Poodří informuje o své činnosti v I. pololetí roku 2012

Kateřina Křenková

Foto: Yvona Masmanidová a fotoarchiv obce Bartošovice

Začátek roku, tak jako již každoročně, byl zaměřen na zajištění účasti na výstavách cestovního ruchu. Na stánku Moravskoslezského kraje se Region Poodří prezentoval společně s ostatními partnery v rámci turistické oblasti Poodří – Moravské Kravařsko na výstavě v Brně, Bratislavě, Praze a Ostravě.

Činnost dobrovolného svazku 21 obcí Regionu Poodří byla dále v prvním pololetí roku zaměřena na realizaci zahájených projektů a přípravu pro předložení žádostí o dotaci na nově vyhlášené dotační tituly.

Cyklostezka Odra – Morava – Dunaj v Moravskoslezském kraji

V měsíci březnu jsme obdrželi oznámení o výběru projektu „Cyklostezka Odra – Morava – Dunaj v Moravskoslezském kraji“ vedeného v ROP regionu soudržnosti Moravskoslezsko, k uzavření smlouvy o poskytnutí dotace z rozpočtu Regionální rady. Projekt řeší vybudování 18,9 km cyklostezek v pěti úsecích trasy. Hlavní úsek trasy vede napříč Ostravou a má celkem 14,5 km. Cílem projektu je rozšíření sítě cyklostezek na území Moravskoslezského kraje, zvýšení bezpečnosti provozu a posílení turistického ruchu v zajímavých lokalitách našeho kraje. Díky projektu dojde k zprůjezdnění Ostravy pro cyklo a pěší dopravu podél řeky Odry, napojení některých obcí v Regionu Poodří. Projekt je

součástí nadnárodní sítě Greenways a je jednou z priorit Koncepce rozvoje cyklistické dopravy na území Moravskoslezského kraje. Partnerem projektu je Statutární město Ostrava.

XI. ročník Otevírání Poodří a pooderského koštování

V sobotu 12. května 2012 proběhl na zámku v Bartošovicích již XI. ročník Otevírání Poodří spojený s pooderským koštováním a doprovodným programem. Zájemci mohli společně s ornitologem a průvodcem projít Zámeckou naučnou stezku, otevřena byla Stanice pro záchranu volně žijících živočichů, mlýn s výstavou fotografií Fotoklubu Příbor, připraveno bylo raftování na rybníce, stánky před zámkem nabízely regionální produkty. Přiblížit svou činnost návštěvníkům přišli zástupci Agentury ochrany přírody a krajiny. S ohledem na nepříznivé počasí návštěvníci využili možnosti prohlídky prostor zámku, zhlédli výstavní expozici Moravského Kravařska, výstavu prací studentů Střední soukromé umělecké školy AVE ART z Ostravy na téma „Hanzelka a Zikmund“, prohlédli si výstavu svatebních šatů a ukázky slavnostního stolování.

V poledne bylo zahájeno koštování, do kterého bylo letos dodáno 16 vzorků slivovice, 15 vzorků jabkovic a 13 vzorků hruškovice, nejkvalitnějších pálenek z obecních kol.

Dle názorů degustátorů byly vzorky velmi kvalitní, s minimálními rozdíly a konečné hodnocení nebylo jednoduché. A kdo byl pro letošní rok oceněn titulem „Král pooderské pálenky“ v jednotlivých kategoriích? Kategorie hruškovice – Zdeněk Fusík

z Bílova, kategorie jabkovic – Ing. Miroslav Brus z Trnávky a kategorie slivovice – Ludvík Novotný ze Suchdolu n. O.

V průběhu celého dne mohli návštěvníci ochutnávat tradiční českou kuchyni. Celou akci doprovázela v prostorách zámku cimbálová muzika Harafica z Uherského Hradiště, která za svůj výkon sklídila zasloužený potlesk.

XIV. ročník Her bez venkovských hranic ve Skotnici

Další neméně atraktivní akcí byly Hry bez venkovských hranic, tentokrát pořádaných obcí Skotnice, které proběhly dne 9. června 2012 na fotbalovém hřišti. XIV. ročníku her se zúčastnilo 17 obcí. Ani při této akci nám počasí příliš nepřálo, ale všichni, kteří se zúčastnili, mohou potvrdit, že na průběh her a celkovou atmosféru nemělo počasí žádný vliv.

Netradiční soutěže, které byly v letošním roce připraveny, byly zaměřeny na venkovský charakter obce Skotnice. Soutěžící se vrhli do připravených soutěží Ostříhej ovečku, Nakrm svoji kozu, Osedlej

Cimbálovka Harafica.

si koně, Psovod a pes – najdi si svoji kost, Žabák fotbalista, s velkou bojovností. Poslední soutěž, Život je jen náhoda, rozhodla o konečném pořadí soutěžících obcí. Na prvním místě se umístila obec Kateřinice, na 2. místě obec Petřvald a 3. místo obsadilo družstvo obce Sedlnice.

V přestávkách mezi soutěžemi vystoupili s ukázkami výcviku psů kynologové a bylo možno zhlédnout ukázky leteckých modelářů. Do soutěžení byli zapojeni i diváci. Kromě soutěžících družstev byli odměněni i nejlépe připravení a dokonale fandící zástupci z obcí Velké Albrechtice a Trnávky.

Co rok, to náročnější příprava, různé podmínky v jednotlivých obcích, navyšující se počet soutěžících družstev, kladou na pořadatele stále vyšší

nároky. Možná i proto nebyl v letošním roce předán štafetový kolík pořadatelů nadcházejícího XV. ročníku Her bez venkovských hranic pro rok 2013. I přesto však věřím, že se mezi námi najde obec, která tuto štafetu převeze a hry uspořádá. V každém případě si tým pořadatelů, v čele se starostkou obce Aničkou Mužnou, zaslouží touto cestou poděkovat za přípravu a organizační zvládnutí celé akce. Kdo přišel, určitě nelitoval!

MVDr. Kateřina Křenková

je starostkou obce Bartošovice a předsedkyní Regionu Poodří, Bartošovice č. p. 1 – zámek Bartošovice, 742 54 (www.regionpoodri.cz).

K příspěvku **Johann Schindler – sochař z Tošovic**

*Johann Schindler, palác Equitable, portál dveří – bronzový reliéf (převzato z *Alte Heimat* 3/2003).*

K Poodří patří ovocné stromy

Švestkový sádek na konci úvozu ve Skotnici.

Vzorová údržba selské zahrady.

Hrušky z Poodří

Plody odrůdy hrušně Gänsbirne.

Avraňská.

Plody Plškovy Jakubky.

Plody Plškovy Jakubky mají krásně vybarvený jádřínek.

Jakubky (Dule).

Správné Dule hniličí už na stromě.

Šídlenka z Bartošovic.

Pestrobarevný „výhrad“ ze srpnového mapování v Kletném a Suchdole nad Odrou.

K článku Sýčku obecnému svitla naděje

Samice vykukuje z hnízdní budky (Foto Enrico Gombala).

Sýček obecný (Foto Enrico Gombala).

Mláděta na první vycházce (fotopast).

HOTEL ŠTRAMBERK

Nenápadný objekt na štramberském náměstí poskytuje hostům maximální soukromí a pohodlí. Hotel disponuje třemi jednolůžkovými pokoji, dvěma pokoji dvoulůžkovými a apartmánem pro náročné hosty. Pokoje jsou vybaveny TV SAT, trezorem, koupelnou, WC, připojením WiFi. Restaurace s kapacitou 20 míst nabízí gastronomické speciality mezinárodní kuchyně, snídaně formou švédského stolu.

V propojeném areálu Lašských pivních kúpelí můžete využít nabídky pivních lázní, masérských služeb či kosmetiky.

www.hotel-stramberk.cz

Blíž přírodě

Pojďte s námi na výlet! Otevřeli jsme pro vás již 50. lokalitu.

S Českým svazem ochránců přírody jsme v rámci programu NET4GAS Blíž přírodě otevřeli již 50. unikátní přírodní lokalitu: Housle v Praze-Lysolajích. Přesvědčte se na www.blizpriode.cz, nebo vyrazte rovnou do přírody!

www.net4gas.cz

www.blizpriode.cz